

Başlarken

Sami ÖZDEMİR
Genel Dış İlişkiler ve Basın Sekreteri

Bu yıl Türk savaş tarihine altın harflerle yazılan Çanakkale Zaferi'nin 100. yıldönümünü kutlamanın ve mukaddes vatanımız için canlarını çekinmeden feda eden aziz şehitlerimizi rahmet, minnet ve şükranla yad etmenin haklı onurunu yaşamaktayız.

Cihan Harbi'nin seyrini değiştiren, Türk'ün zaferle dolu şanlı tarihine adını altın harflerle yazdıran "Çanakkale Savunması" milletimizin var olma yok olma mücadelesi olarak ta değerlendirilmelidir. Dünya'nın pek çok yerinden toplanarak getirilip her türlü teçhizat ve imkâna sahip askerlere karşı yorgunluk, yokluk ve imkânsızlıklar içinde inancına, imanına ve damarlarındaki asil kana güvenerek cenk meydanına çıkan yiğitlerimizin mücadelesidir Çanakkale..! Çanakkale, Sömürgeyle emeğin, madde ile inancın, satılmışlarla asaletin mücadelesidir..!

Çanakkale Zaferi'nin 100. Yılı olması hasebiyle, dergimizin bu sayısını Çanakkale Kahramanları'nın ve Aziz Şehitlerimizin hatırasına özel olarak çıkarmak istedik. Çanakkale Şehitlerine bir destan yazan Akif'in dediği gibi: "Bu taşındır diyerek Kabe'yi diksem başına… Yine de bir şey yapabildim diyemem hatırana" mısralarıyla yaptığımızın ecdadımızın yaptığı fedakârlık ve yiğitlik karşısında ne kadar az olduğunun farkındayız ancak bu hassasiyeti göstermeyenlere örnek olsun istedik.

Türk Eğitim-Sen'in milletimiz ve şerefli tarihimiz noktasında hassasiyeti malumdur. Dün atalarımız inandıkları değerler ve hak ettikleri toprak ve hürriyetleri için bu destanı yazdı, bu gün de Türk Eğitim-Sen ve Türkiye Kamu-Sen üyeleri inandıkları değerler ve elerinden alınmaya çalışılan hakları için destan yazarak ecdadına layık bir evlat olmanın gereğini yerine getirmektedir. Dün düşmana dur denilen yer Çanakkale iken bu gün zalime dur denilen yer Türk Eğitim-Sen'dir. Yetki mücadelesinde seferberlik şuuruyla Türk Eğitim-Sen'e destek vermek geleceğimiz için zorunluluktur.

Elinizdeki özel sayının hazırlanması esnasında pek çok bilim ve fikir adamı teveccüh ederek bu çalışmaya destek oldu. Dergimiz aracılığıyla hepsine tek tek teşekkür ederim.

Selam ve saygılarımla

TÜRK EĞİTİM-SEN

Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri
Kolu Kamu Çalışanları Sendikası
GENEL MERKEZİ

Ocak - Şubat - Mart 2015
Sayı : 50

Türk Eğitim-Sen Genel
Merkezi adına Sahibi
İsmail KONCUK
Genel Başkan

Genel Yayın Yönetmeni
Sami ÖZDEMİR
Genel Dış İlişkiler ve Basın Sekreteri

Yayın Kurulu
Musa AKKAŞ
Seyit Ali KAPLAN
Talip GEYLAN
Cengiz KOCAKAPLAN
M. Yaşar ŞAHİNDOĞAN

Basın Danışmanı
Meltem YALÇINKAYA

Yönetim Yeri
Talatpaşa Bulvarı No:160 / 6
Cebeci/ANKARA
Tel:0312 424 09 60
Faks:0312 424 09 68

Dergimiz yerel süreli ve ücretsizdir.

Üç ayda bir yayınlanır

Dergide bulunan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir
Basım Tarihi 2.05.2015

Grafik Tasarım ve Baskı

Altuğ Ajans Reklam Basın Yayın
Fatih Taha AKALAN
Bayındır 2 Sk. No: 68 /13 Kızılay/ANKARA
Tel ve Faks: 0.312 417 81 07
Basım Yeri : Matus Basımevi Reklam ve Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
Matbaacılar Sit. 1514 Sokak No:2 İvedik Organize Sanayi
Yenimahalle - Ankara

TÜRK EĞİTİM-SEN, TÜRKİYE KAMU-SEN
(Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları
Konfederasyonu) Üyesidir.

04 **Genel Başkan İsmail KONCUK**
Şanlı Türk Tarihinin Altın Sayfalarından Biridir ÇANAKKALE

DOSYA ÇANAKKALE

08 **Prof. Dr. Vahdettin ENGİN'le 1. Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebeleri Üzerine**

16 **Çanakkale Savaşında Okullar ve Öğrenciler**
Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ
İzzet Baysal Ünv. Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi

21 Tarihçi - Yazar Dr. **Mehmet Niyazi ÖZDEMİR'le 100. Yılında Çanakkale Zaferi**

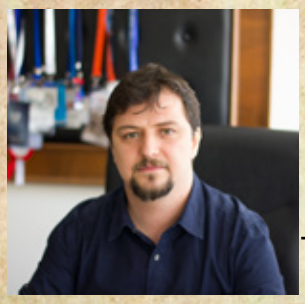
32 **18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı**
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
Gazi Ünv. Ulus. İliş. Bölümü Öğretim Üyesi

40 Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Altan ÇETİN ile Çanakkale Üzerine

49 **İşgalden İstiklale Çanakkale Zaferi ve Millî Ruh**
Yrd. Doç. Dr. Galip ÇAĞ
Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

52 **Çanakkale Savaşları Etrafında Oluşan Menkıbelerin Türk Fokloru İçindeki Yeri**
Prof. Dr. Ali YAKICI
Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

58 **VATAN; Kafkaslarda Anadolu, Çanakkale'de Azerbaycan Türk'ü Olmaktır.**
Selçuk DÜZGÜN
BAKÜ TÜDİFAK Öğretim Görevlisi

62 **Çanakkale Geçilmez**
Erol Faik BİRLİK
Tarih Öğretmeni / Eğitim Uzmanı

63 **Çanakkale Muharebeleri Hakkında Bir Rapor ve Değerlendirme**
Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ
Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

“ Şanlı Türk Tarihinin Altın Sayfalarından Biridir ÇANAKKALE ”

Düşmana dur denildiği, bir milletin ve bütün bir ülkenin tek yürek olup attığı, istiklâl ve namus uğrunda can veren Mehmetlerin yattığı, dünyada emsali olmayan bir destandır Çanakkale. Bu yıl Çanakkale zaferinin 100. yılını kutluyoruz, kahraman gazilerimiz ile aziz şehitlerimizi saygı ve rahmetle anıyoruz. Bu milletin her bir ferdi bu kahramanlık ve onur mücadelesini tarihin sayfalarına altın harflerle yazan gazilerimize ve şehitlerimize minnet ve şükran borçlu olduğumuzu bilmek mecburiyetindeyizdir.

Millet olarak bize bağımsızlığımızı ve hürriyetimizi kazandıran Kurtuluş Savaşı Muharebelerinden Başkomutanlık Meydan Muharebesini ve onun zaferini bu denli hatırlayıp büyük çaplı törenlerle kutluyor olmamıza rağmen Çanakkale Zaferi halk irfanında daha ön planda olagelmiştir. Oysaki Kurtuluş Savaşı ile Türk tarihinde geriye gidiş, milletimizi önce Avrupa topraklarından sonra Anadolu topraklarından atma çabaları durdurulmuştur. Böylece milletimiz tekrar batıya doğru ilerlemesini devam ettirmiş neticesinde de bu günkü coğrafya üzerinde cumhuriyetimiz kurulmuştur.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Çanakkale destanı bütün bunlara rağmen daha ön plana çıkmıştır. Böy-

le olmasında Çanakkale'nin Türk tarihindeki müstesna yeri de ciddi rol oynamaktadır. Bu zafer, bizim tarihimizde ayrıcalıklı bir yeri olan Gelibolu Yarımadası üzerinde kazanılmıştır. Bu yarımada Gazi Süleyman Paşa tarafından 1354 yılında Türk topraklarına katılarak Avrupa'ya ilk ayak bastığımız yer olması bakımından son derece önemlidir. Çanakkale Zaferi'nden bir yıl önce Türk ordusu tarihinin en büyük hezimetini yaşamıştır. Bu facianın adı Balkan Savaşları'dır. Bunun sonucunda üç hafta içinde bu günkü topraklarımızın beşte birinden daha fazla bir toprak, altı buçuk milyon nüfus bir başka ifadeyle Meriç nehrine kadar Avrupa'daki bütün kazanımlarımızı kaybetmiş olduk. İşte bu büyük darbeden sonra Türk ordusu bir yılda kendisini toplayarak bu yenilginin üstüne yüklediği ataleti yok edip Çanakakale'yi kazanacak güce erişmiş oldu. Kazandığı bu zaferle Türk'ün gerçek kudret ve kabiliyetini ortaya koydu. Tarihindeki Türk'ün yaşadığını, Türk milletinin mayasını ve kahraman bir millet olduğunu bir kez daha dünyaya gösterdi.

Bir başka değişle Çanakkale, can ve diğer kaynaklar açısından bize en pahalıya mal olan mücadelemizdir. Bu zafer için hemen hemen her evden bir iki şehit verilmiştir. Anadolu'dan ve İstanbul'dan gönüllü öğretmen, mülkiyeli, tıbbiyeli öğrenciler ve eli silah tutan bütün erkelerin gelmesiyle Türk milleti binlerce aydınını, okumuşunu, mühendisini, doktorunu, öğretmenini ve yaşı 13'e kadar düşen bütün erkeklerini bu mücadelede vatana vermiştir. Bu savaşta kaybımız 253 bindir. Kurtuluş Savaşlarında toplam kaybımızın 40 bin olduğu düşünüldüğünde milletçe ne kadar büyük bir bedel ödediğimiz daha net görülmektedir.

Çanakkale'de bir nesli kaybetmiş olmamıza rağmen kazandığımız zafer Dünya'ya Türk'ün tükenmediğini, tarihi misyonunu henüz tamamlamadığını, şartlar ne kadar zor olursa olsun imkânsızı başarabilecek kudrete ve inanca sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca bir devletin çöküşü ile bir milletin inanç ve gücünün çöküşünün farklı şeyler olduğunu da somut olarak gösterip, Türk'ün devletinin çökebileceğini ama asla kendisinin çökmeyeceğini millet olarak devleti yeniden kurabileceğini göstermiştir. Tarihte kurmuş olduğumuz devletler, milletimizin teşkilatçı kabiliyetinin en açık örneğidir.

آناطارطه‌لر قوماندانی میرالای مصطفی کمال بك وعیتی
Colonel MOUSTAPHA KEMAL BEY
Le commandant des troupes d'Anafarta et sa suite.

Aynı topraklar üzerinde yaşayan, ortak bir dil, kültür ve geçmişe sahip olan, gelecekte de bir arada yaşama iradesini gösteren topluluklara millet denir. Bir toplumu millet yapan en önemli unsur, kederde ve neşede ortak hareket etmesidir. Çanakkale millet olma inancının ve bu iradenin, isteğin zor zamanlarda ortaya koyduğu birlikteliğin ve yokluklar karşısındaki dayanışmanın, bu coğrafyada yaşayan toplumumuzun etle tırnak gibi birbirinden ayrılmaz bir bütünlük içinde olduğunun en açık göstergesidir.

Bu ülkenin insanı, binlerce yıldır kanlarıyla yoğurduğu toprağı vatan yapmış, vatanın her bir evladı bir diğeriyle kan bağı kurmuştur. Milletimizin bütünlüğünü ve gelecekte de birlikte yaşama istek ve arzusunu ortaya koyduğu en önemli olaylardan biri de Çanakkale Savaşı'dır. Tam bir asır önce ülkemizi işgal etmek üzere dünyanın çeşitli ülkelerinden ufacık bir kara parçasına akın eden düşmanlar, Anadolu'nun yiğit evlatlarının kanlarında boğulmuşlardır. Emperyalizm, tarihteki en ağır yenilgilerinden birini Çanakkale'de tadarken, Türk milleti, hangi etnik köken ve inanca sahip olursa olsun ayrım gözetmeden, ortak payda olan vatanına sahip çıkmıştır.

Askerlerine, "Size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum." diyerek destansı bir mücadele veren Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri dehasının ortaya çıktığı Çanakkale'de yeşeren bu millî ruh, Kurtuluş Savaşı'nda işgale karşı direnişe dönüşmüş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasındaki iradeyi de beraberinde getirmiştir.

Dünyada eşi benzeri görülmemiş çetin ve kanlı bir savaşa sahne olan, toprağın her zerresinin şehit kanlarıyla sulandığı, metre kareye 6 litre kan ve tam 6 bin merminin düştüğü, bir toplumun millete dönüştüğü ve bu milletin yedi düvele karşı savaştığı bu büyük Çanakkale Zaferi'nin 100. yıldönümüne erişmiş bulunuyoruz.

Tarih olayları yazar; kahramanlar ise tarihi...

Birkaç dakika içerisinde öleceğini bile bile en ufak bir tereddüt dahi göstermeden ileri atılan ve şahadete koşan Çanakkale kahramanları, Türk milletine biçilen kefeni parçalayıp atarak tarihi yeniden şekillendirdiler; Türk tarihini kanlarıyla yazdılar. " On üç, On Dört yaşında ölmüş askerleri vardı ve gülümsüyorlardı. O zaman savaşı kaybedeceğimizi anladım." Derken İngiliz komutan durumu gayet net bir şekilde özetlemiştir. Böylece her şeyin bitti sanıldığı yerde "Türk milleti son sözünü söylemeden hiçbir şey bitmez" dediler.

Çanakkale'nin kahramanları, umudun bittiği yerde imanın; gücün tükendiği yerde azmin; silahın olmadığı yerde yüreğin her türlü olumsuzluğu yenebileceğini ispat ettiler. O şehitler ki, ellerinde Kur'an, son Peygamber kılavuz, öğünleri kuru ekmek, katıkları bir yudum su, parolaları vatan, işaretleri namustu. O şehitler ki, tüm dünyaya "Ruh, maddeye galip geldi." dedirtti.

Çanakkale'de yeşeren bu ruh, Kuvay-i Milliye'yi harekete geçiren güce dönüşerek, bizlere bugünkü devletimizi ve cennet vatanımızı hediye etmiştir. Kazanımlarımız ve oluşturduğumuz demokratik devlet yapımız, eğer yüzyıldır istikrarsızlık içerisinde kıvranan yakın coğrafyamızda yaşayanların hayallerini süsleyecek erdemler barındırıyorsa, bunu devletimizi kuran kahramanlara borçluyuz.

Bugünümüzü bizlere hediye edenlere olan minnet borcumuzu, vatanımıza sahip çıkarak ve milletimizi aydınlık yarınlara taşıyarak ödemek zorundayız.

Bilinmelidir ki bu Devlet, Malazgirt'te başlayan, Miryokefalon'da adı konan, Çanakkale'de kıyama duran, Sakarya'da destanlaşan bir mücadeleyle, yüz binlerce şehidin kanı karşılığında, sonsuza dek elde ettiği kutsal vatan toprakları üzerinde kurulmuştur. Bu devletin adı Türkiye Cumhuriyeti; bu vatanın adı da Türkiye'dir. Buradan sonra ne gidilecek başka bir yurt ne de verilecek bir karış toprak yoktur. Bu vatan ve bu devlet, birilerinin çapulcularla oturdukları masalarda peşkeş çekilecek meze değil; bir mezar taşı dahi olmayan, toprakla haşrolmuş şehitlerin son sözü, gazilerin gelecek nesillere bıraktığı emanetidir.

Bugün ne yazık ki bebek katillerinin şehitlerimizden ve gazilerimizden daha fazla itibar gördüğü, bölünmüş bir toplum projesinin bu millete umut olarak dayatıldığı acı bir dönemi yaşamaktayız. Bütün tarihçiler Çanakkale Savaşı'nın ülkemizde millet olma bilincini yeşerttiği konusunda hemfikirken, bugün ağır bedeller ödeyerek ulaştığımız millet olma olgusunun çökertildiği, milliyetçiliğin ayaklar altına alındığı ve birlikteliğimizin tahrip edilerek, bir ve bütün olduğunu bir asır önce dünyaya ilan eden milletimizin 36 etnik kökene bölünmek istendiği acı bir dönemi yaşamaktayız.

Görüyoruz ki devletimize, milletimizin bölünmez bütünlüğüne karşı saldırıların, milli değerlerimize edilen hakaretlerin prim yaptığı, makbul sayıldığı, teröristlerin Devletimizle protokol imzalayacak konuma geldiği bu günlerde; değerlerimize sahip çıkmak, vatan müdafaası derecesinde hayati önem kazanmıştır.

Bu devleti, SERMAYE koyanın söz sahibi olduğu anonim şirket gibi yönetmeyi hayal edenler bilmelidir ki, bu devletin sermayesi 944 yıl önce Malazgirt'te, 562 yıl önce İstanbul surları önünde, 100 yıl önce Çanakkale'de, 93 yıl önce Sakarya'da, Dumlupınar'da, 41 yıl önce Kıbrıs'ta Beşparmak Dağları'nda ve 30 yıldır memleketin dört bir yanında bu vatan uğruna can veren kahramanlar tarafından ödenmiştir. Bu ülkeyi şirkete dönüştürmeye yetecek değerde bir sermaye birikimi de bu dünya üzerinde yoktur; olmayacaktır. Bunu dillendirmek, buna teşebbüs etmek aziz şehitlerimizi incitmek, onarlın kanıyla sulanan vatana ihanet etmekten aşağı değildir.

Hiç kuşkusuz ki Çanakkale şehitleri, Kurtuluş Savaşı şehitleri, terör şehitleri canları pahasına korudukları vatanın, kanları bedeliyle kurdukları devletin bir gün teröristlerle pazarlık konusu yapılmasını, devletin bir şirket mantığıyla, kâr, zarar hesabına konu edilmesini hazmedemezlerdi.

Dönmemecesine ileri atılıp, kanayan yaralarını ay ışığıyla sararak, süngülerini kan gölünde parlatarak, yastık diyerek taşlara baş koyarak vatan yaptıkları topraklardan, bir gece ansızın türbelerini de alarak kaçılmasını sineye çekmezler, eli kanlı teröristlerin omuzlarda taşınmasına rıza göstermezlerdi.

Sedyeyle taşınmadan, teneşire konmadan, tabutlara girmeden, ölmeden mezara konan yiğitler, katillerinin baş tacı yapılmasını kabullenemezlerdi.

Gözlerini kırpmadan yardan, anadan, serden geçen şehitler, devletlerinden, milli kimliklerinden ve bir karış topraklarından asla vazgeçmezlerdi.

Ülkemizi bölmek için yıllardır kendilerini emperyalist devletlerin maşası olarak kullandıran, beşikteki bebekten hastanedeki doktora, okuldaki öğretmenden sınırdaki Mehmetçiğe kadar on binlerce evladımızı kahpe tuzaklara düşüren teröristlerle pazarlık yapanlar, yalnızca bugünün değil Malazgirt, Mohaç, Conkbayırı, Kocaçimen, Arıburnu, Anafartalar, Seddülbahir, Kilitbahir şehitlerinin de kemiklerini sızlatıyorlar.

Bugün bebek katillerinin talimatlarıyla Anayasa hazırlayan, rejim değişikliğine soyunan, Türk adını bu vatandan silmeye çalışanlar, yarın Ruz-i Mahşer'de bu millet namerde boyun eğmesin diye şehit olan Yarbay Refik Bey'in, Yarbay Ahmet Şevki Bey'in, tamamı şehit olan 57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'in, "Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum" diyen Atatürk'ün, Kınalı Hasan'ın, Seyit Onbaşı'nın, Yahya Çavuş'un yüzüne nasıl bakacaklar?

Bizler hayatımızın her anında, bu vatan için canlarını, mallarını, sağlıklarını ve rahatlarını feda eyleyen ecdadımızın aziz hatıralarını yaşatmak, emanetlerine sahip çıkmakla mükellefiz.

Bugün milletimizi bölmek, Türk adını bu topraklardan kazımak isteyenlere Türkiye Kamu-Sen olarak bir kez daha hatırlatmak istiyoruz ki; mucizeler yaratan bir milletin çocukları olan bizler, vatanımız ve milletimiz üzerinde hain emeller besleyenlere karşı kullanacak bir tek silahımız olmasa bile onlara dünyayı dar edecek inanca ve iradeye sahibiz. Buna inanmayanlar için Çanakkale, bir abide gibi tarihin şanlı sayfalarında parlamaktadır.

İstiklal Marşı Akif'in dediği gibi Hatırlar mısın? Doğduğun zaman, sen ağlardın gülerdi âlem. Öyle bir yaşam sür ki, mevtin sana hande olsun. Halka matem... Düsturunu hayatına şiar edinmiş aziz Türk milleti zillet ile yaşamaktansa izzetle ölmeyi tercih etmiştir. Türk Eğitim-Sen ve Türkiye Kamu-Sen olarak çalışma hayatı ve sendikal mücadelede de bu doğrultuda hareket etmekteyiz. İnanmadığımız hakka, hukuka uygun olamayan hiçbir eylemin içinde olmadığımız gibi inandığımız değerler ve doğrular için her türlü bedeli ödemeyi de göze alırız. Milletimizin ve kamu çalışanlarının başına çorap örme hedefine yönelik her kalkışma karşısında bizleri bulacaktır.

...

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
"Gömelim gel seni târîhe" desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyyetler eder istîâb.
"Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebriz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

...

Şairin de dediği gibi ne yapsak aziz şehitlerimizin hatırasına onların feda ettiklerine karşı yetersiz olduğunun farkındayız. Farkındalık yaratmak safımızı belirtmek için Çanakkale Zaferi'nin 100. Yılında resim ve şiir yarışması düzenleyerek gönlümüzdekileri satırlara ve tuvale yansıtmak istedik. Böylece Çanakkale Destanı'nın 100. Yılı anısına halkımızın ve sendikamız mensuplarının duygularını ölümsüzleştirmeyi amaçladık. Bununla birlikte 24 Nisan'ı 25'ine bağlayan gece üyelerimizin katıldıkları Anıtkabir'deki etkinlik Çanakkale'de şehit olan ve "Dönmeyenlerin" anısına sabaha kadar nöbet tutarak şehitlerimizin yediği yemek menüsüyle kahvaltı yaparak onların aziz hatıralarına sahip çıktıklarını ifade etmiş oldular. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Bu vesile ile Türk milletinin muhteşem Çanakkale Zaferi'nin 100. yılını ve Şehitler Haftası'nı bir kez daha kutluyor, vatanı, milleti, ülkesi ve namusu için canlarını vermekten çekinmeyen şehitlerimize; emanetlerine sahip çıkacağımıza dair Türk Eğitim-Sen olarak söz veriyoruz. ***Şehitlerimize minnettarız, ruhları şad olsun.***

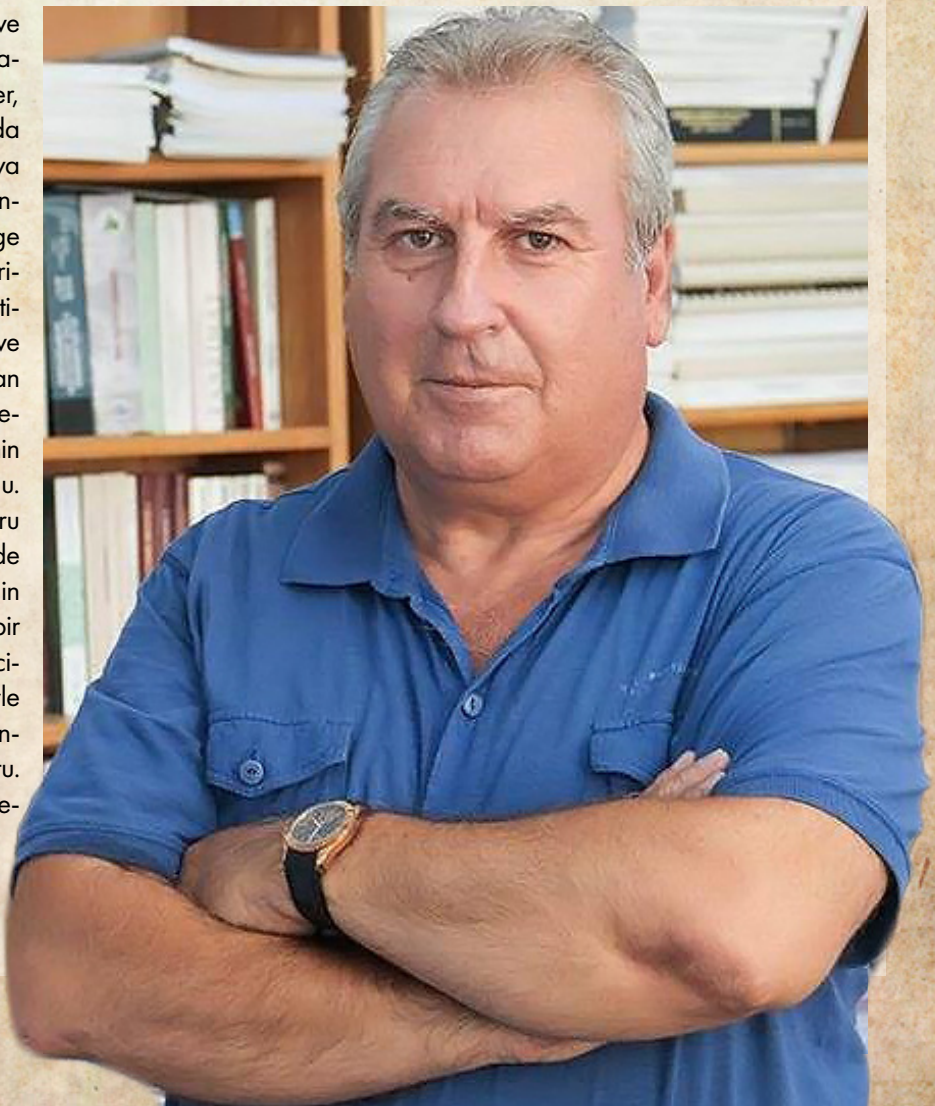
Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Vahdettin ENGİN'le 1. Dünya Savaşı ve Çanakkale Muharebeleri Üzerine

Söyleşi : Dr. Sinan DEMİRTÜRK / Gazi Üniversitesi

***Eğitimin Sesi:* Hocam, Birinci Dünya savaşına gelinirken, Avrupa'da bir sömürgecilik mücadelesi yaşanıyordu. Bu ekonomik ve siyasal mücadeleyi büyük savaşı ortaya çıkaran şartlar bakımından tahlil eder misiniz?**

19. yüzyılda, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa'da sanayi inkılabını gerçekleştiren ülkeler, Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında çok sayıda sömürge sahibi olmaya başladılar. İngiltere ile Fransa milyonlarca kilometre kare toprağı sömürge olarak ele geçirmişti. Sanayi ülkelerinin büyük miktarda hammaddeye ihtiyacı vardı. Onu besleyecek sürekli ve düzenli bir hammadde akışı olmadan sanayi çalışamazdı. Bunun sömürgelerden sağlanması, hammaddenin ucuza gelmesine neden oluyordu. Üstelik sömürgelerdeki insan unsuru da alabildiğine bir köle düzeni içinde çalıştırılıyordu. Fransa ve İngiltere'nin kendi aralarında oluşturdukları bir denge içinde yürüttükleri sömürgecilik, Almanya'nın devreye girmesiyle farklı bir boyut kazanacaktır. Almanya, ulus devletini daha geç kurmuştu. 1870 yılında Fransa'yı mağlup ederek Milli birliğini sağlayan Almanya da sömürge arayışı içine girdi. Sanayi inkılabını daha önceden büyük ölçüde tamamlamış bir ülke olarak, hızla sömürge yarışına katılma gereğini hissetti. Bu süreç bir taraftan, büyük güçlerin Dünyayı neredeyse topyekûn sömürge haline getirmesi şeklinde cereyan edecektir. Nitekim 19. yüzyılın sonuna doğru Dünyadaki karaların neredeyse % 85'i Avrupalıların kontrolünde idi. Diğer taraftan, büyük güçler sömürgelerin paylaşımı konusunda rekabet içinde idiler. Bu rekabet, I.Dünya Savaşı'na giden yolu açacaktır. Ülkeler kendi aralarında ittifaklar oluşturarak aralarındaki rekabeti sürdür-

müşlerdir. Bu bağlamda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya üçlü ittifak yapmıştır. Bu gelişmeyi değerlendiren Fransa ise, Almanya'ya karşı Rusya ile bir askeri ittifak imzalamıştır. Ardından İngiltere 1904'te Fransa ile, 1907'de de Rusya ile ikili antlaşmalar imzalayarak I. Dünya Savaşı'na giden yolda İtilaf Devletleri bloğunu oluşturmuşlardır.

***Eğitimin Sesi:* Şark Meselesi (Doğu Sorunu) nedir? Osmanlı devletinin yıkılmasındaki etkileri ve 1. Cihan Harbinin ortaya çıkması açısından değerlendirmeniz mümkün mü?**

Türkler Anadolu'ya gelişlerinden itibaren Avrupa ile bir mücadele içine girmiş ve Avrupalılar karşısında yüzyıllar boyunca üstün olmuşlardır. Bu durum Avrupalılar nezdinde yenilmez Türk imajı oluşturduğu gibi, Türklerden kurtulmanın yollarını da aramaya başlamışlardır. Nitekim ellerine fırsat geçince de bunu değerlendirdiler. Özellikle 19. yüzyılda içeriden ve dışarıdan Osmanlı Devleti'ni yani Türkiye'yi yıkma hamleleri başladı. Bütün bu çabaları sistematik hale getirmek için buna "Şark Meselesi" dediler.

Avrupalıların bütün çabalarına rağmen 19. yüzyılın başında sömürgeleştiremedikleri tek ülke Osmanlı Devleti idi. Üstelik Osmanlı toprakları hem sömürgelerinin geçiş yolları üzerinde idi hem de petrol başta olmak üzere pek çok hammadde kaynaklarına sahipti. İşte özellikle İngiliz ve Fransız politikacıların Osmanlı Devleti'nin artık hayatını tamamladığı ve mirasının paylaşılma zamanının geldiği görüşü ile hareket etmeleri I. Dünya savaşına yol açan nedenlerden biridir.

***Eğitimin Sesi:* Sultan 2. Abdülhamit yakın tarihin en çok tartışılan siyasi şahsiyetlerinden biri olarak karşımızda duruyor. Osmanlı imparatorluğunun ayakta kalması, Avrupa güç dengelerinde ki diplomatik mücadeleleri çerçevesinde bu dönemi nasıl yorumlarsınız?**

19. yüzyılda, büyük devletlerin arasındaki çıkar çatışmaları, Osmanlı coğrafyasında da en şiddetli şekliyle hüküm sürmüştür. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde bu çatışmalar yoğunlaşmış, büyük devletler Osmanlı topraklarına göz dikmişlerdir. Bu devletler arasında yer alan Fransa öteden beri Ortadoğu'da ticari faaliyetlerde bulunduğu gibi, bölgedeki Hıristiyanların hamisi rolünü oynuyordu. İngiltere ise, özellikle Hindistan'a yerleştikten sonra, buraya giden bütün yolları denetim altına alabilmek amacıyla, Ortadoğu ile ilgilenmeye başladı. İngiltere bölgedeki politikasını Arap şeyhleri ile ittifaklar kurup nüfuzunu arttırmak şeklinde uyguluyordu. İngilizler Basra Körfezi'nde bir bölgeyi doğrudan doğruya işgal edip idare altına almak yerine önce oranın mahalli şeyhlerini veya reislerini çeşitli yollarla elde etmeyi tercih etmekteydiler. Bir müddet bu mahalli idarecilere hiç müdahale etmedikleri gibi, herhangi bir taraftan kendilerine vukubulan tecavüzlere karşı da onları himaye yoluna gitmekte ve bu şekilde himayelerine alıştırdıkları yerlere de zaman içinde yerleşmekteydiler. Diğer büyük bir güç olarak Rusya da, geleneksel sıcak denizlere inme stratejisi çerçevesinde Osmanlı coğrafyası ile ilgiliydi. Osmanlıların Ortodoks tebaası Rusya için kullanılacak bir malzeme teşkil ediyor ve Rusya Osmanlı'daki Ortodoksları kendi himayesine alarak bölgedeki nüfuzunu arttırmayı düşünüyordu.

Diğer taraftan önemli bir enerji kaynağı olarak petrol de Osmanlı coğrafyasında idi. Büyük devletler arasında petrol kaynaklarını denetim altına almaya yönelik olarak müthiş bir rekabet yaşanmıştır. Bölgeye sızmak isteyen İngiltere Osmanlı sınırları içinde bulunan Arap halkı kışkırtmaya başlamıştır. Müslümanlarca kutsal sayılan halifeliğin Arapların hakkı olduğu, Osmanlıların Arapları sömürdüğü yolunda propaganda yapılarak Arapların Osmanlılara saldırmalarını sağlamıştır.

II. Abdülhamid bu ortamda, uluslararası arenada yoğun ve başarılı bir ayakta kalma mücadelesi vermiştir. Mücadelesini sürdürürken doğal olarak müttefiklere de ihtiyaç duymuştur. Başka türlü dönemin en güçlü üç Dünya devi olan İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında direnebilmek güç bir işti. Bu aşamada, Almanya II. Abdül-

hamid için diğer büyük güçlere karşı kullanılabilecek doğal bir müttefik haline geliyordu. Çünkü 19. yüzyılın son çeyreğinde, Dünya siyaset sahnesine Almanya da güçlü bir ülke olarak çıkmıştı. Almanya, II. Wilhelm'in imparator olmasıyla, 1888 yılından itibaren, Bismark tarafından sürdürülen statükocu politikalardan vazgeçip "Weltpolitik" adını verdiği yayılmacı bir siyaset gütmeye başladı. Bunun en önemli nedeni Almanya'nın hammadde ve pazar bulma konusunda diğer Avrupa devletlerinden geride kalmasıydı. Almanya şimdi geride kalmanın acısını çıkarmak istiyor ve Baltık'tan Basra'ya kadar uzanacak büyük bir Dünya imparatorluğu hayal ediyordu. Dolayısı ile Almanya da gözünü Osmanlı coğrafyasına çevirmişti.

Almanya'nın bölge ile ilgilenmeye başlaması, aslında II. Abdülhamid için bir fırsat teşkil etti. Sürekli olarak büyük devletler arasındaki rekabeti körüklemeyi bir politik anlayış haline getiren Abdülhamid için yeni bir aktörün ortaya çıkması, İngiltere ve Fransa'ya karşı kullanılacak yeni bir koz anlamına geliyordu. Nitekim Abdülhamid bunu en iyi şekilde kullanacak, büyük devletlerin arasındaki rekabetten faydalanarak ve Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmayı ve kuvvetlendirmeyi başaracaktır.

II. Abdülhamid, Mısır'da Fransızlar ve İngilizler arasında yarattığı rekabeti, Basra Körfezi ve Mezopotamya'da Almanya ile İngiltere arasında yaratmış, bu suretle bölgede tek bir ülkenin güçlü hale gelmesinin önüne geçmiştir. Hicaz Demiryolu ile devletin otoritesini artırmıştır. İngilizlerin Basra Körfezi ve Yemen'e hâkim olma girişimlerine direnmiştir. İngiliz kışkırtmalarına karşı Arap şeyhlerine bir takım hediyeler vererek veya hoş tutarak onları devlete bağlı kalmaya teşvik etmiştir. II. Abdülhamid bir uygulama daha yaparak Musul'da petrol yataklarının bulunduğu arazileri Hazine-i Hassa'ya intikal ettirip kendi şahsi malı haline getirmiştir.

Eğitimin Sesi: ***Sultan 2. Abdülhamit dönemi, Ermeni Meselesinin yeni bir boyut kazandığı, Osmanlı coğrafyasında isyanların çoğaldığı bir devirdir. Ermeni terör örgütlerinin faaliyetlerini ve devletin aldığı tedbirleri değerlendirir misiniz?***

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Anadolu'da isyan çıkaran Ermeni terör örgütleri Osmanlı Devleti'nin başını ağrıtmaya başlamışlardı. Anadolu'da çıkardıkları isyanların Avrupa kamuoyunda yeteri kadar yankı bulmadığını düşünen Ermeniler bu defa İstanbul'da büyük çaplı terör eylemleri düzenlediler. En nihayetinde ise İkinci Abdülhamid'e bombalı bir suikast girişiminde bulundular.

İkinci Abdülhamid, iktidarının büyük bir kısmında Ermeni meselesi ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Fakat bu konuda taviz vermeye kesinlikle yanaşmadı. Padişah, meselenin aldığı siyasi boyutun farkındaydı. Bu sebeple içerde Ermenilerin terör faaliyetlerine yönelik sıkı tedbirler alırken, dışarıda da Batı kamuoyunu bilgilendirme yoluna gitti. Zaman zaman yabancı ülkelerin elçilerini ve gazetecilerini Yıldız Sarayı'na davet edip onlara Osmanlı Devleti'nin ve kendisinin Ermeni meselesine bakış açısını anlattı. Anlattıklarının da yabancı ülkelerin gazetelerinde yayınlanmasını sağlamaya

çalıştı. Doğu vilayetlerinde Hamidiye alaylarını kurmak suretiyle olayların önüne geçmeyi başardı.

***Eğitimin Sesi:* Hocam, Çanakkale muharebelerinden yıllar önce Osmanlı devletinin bu bölgede önemli askeri tedbirler aldığı, savunma mevzileri meydana getirdiğini biliyoruz. 1. Dünya savaşı öncesinde ki bu hazırlıkları Abdülhamit Han devrini de göz önünde bulundurarak açıklar mısınız?**

Çanakkale zaferinin kazanılmasında önemli faktörlerden biri boğazın iyi tahkim edilmiş olmasıdır. Dünyanın bir büyük savaşa doğru sürüklendiğini gören Sultan II. Abdülhamid devletin ve İstanbul'un muhafazası için Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tertibatını savaşa hazır hale getirmeyi başarmıştır. Nitekim büyük kısmı II. Abdülhamid döneminde yapılan istihkâmlar sayesinde deniz savaşlarında hem düşmana büyük zarar verdirilmiş, hem de siperlerdeki asker kaybı en aza indirilmiştir.

II. Abdülhamid'in Çanakkale Savaşı'ndaki rolünü esas itibariyle boğazın düşman donanması tarafından yoğun bir şekilde zorlandığı bir dönemde İstanbul'u terk etmeyerek gösterdiği dik duruşta da aramak lazımdır.

Deniz savaşının en zorlu bir döneminde İttihat ve Terakki iktidarı boğazın geçilmesi ve İstanbul'un işgal edilmesi tehlikesi karşısında hükümeti Eskişehir'e taşımaya karar vermişti. Sultan Reşad'ı ve o sırada Beylerbeyi Sarayı'nda gözetim altında tutulan II. Abdülhamid'i ise Konya'ya götüreceklerdi. Bu durumu Sultan Reşad'a kabul ettirmek kolaydı. Ama II. Abdülhamid nasıl ikna edilecekti? Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın başkanlığında bir heyet Beylerbeyi Sarayı'na giderek durumu Abdülhamid'e anlattılar. II. Abdülhamid Konya'ya gitme fikrine şiddetle itiraz etti. Payitahtın terkedilemeyeceğini söyledi. Buradan bir yere ayrılmam dedi. Herkesin de kendisi gibi davranmalarını istedi. Ayrıca, zamanında yaptırdığı tahkimat sayesinde Çanakkale'nin geçilmeyeceğini ifade etti. Bunun üzerine İstanbul'un terkedilmesinden vazgeçildi.

II. Abdülhamid bu direnmeyi yapmasaydı, cephede savaşan askerler, Hükümetin, Sultan Reşad'ın ve Abdülhamid'in İstanbul'dan kaçtıklarını duyduklarında, muhtemelen bozuk bir moralle yeteri kadar savaşma gücüne sahip olamayacaklardı.

***Eğitimin Sesi:* 1. Dünya savaşının çıkmasında etkili olan siyasal ve ekonomik şartlar nelerdi sayın hocam. Bir değerlendirme yapmanızı rica etsek.**

Daha önce belirttiğim üzere I. Dünya Savaşı'nın çıkışındaki temel sebep emperyalist ülkelerin Dünyayı paylaşma mücadelesidir. Bu paylaşımı barışçı yollardan yapamayınca savaşa girişmişlerdir. Özellikle Almanya'nın sonrada bu mücadele içine girmesi diğer büyük devletleri rahatsız etmiş ve bu rahatsızlık Dünyayı bir savaşa sürüklemiştir. Almanya, 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başında önemli atılımlar yapmış, başta demir ve çelik üretimi olmak üzere elektrik, makine ve kimya sektöründe önemli gelişmeler gerçekleştirmişti. İktisadi kalkınma sürecinde önemli rol oynayan demiryolu alt yapısının geliştirilmesi konusunda diğer Avrupa ülkelerini geçmişti. Çelik üretiminde İngiltere'nin iki katına çıkmıştı. Bu üretim patlaması, Almanya ve İngiltere arasında sömürge arayışını, bir başka ifade ile hammadde ve pazar rekabetini had safhaya ulaştırdı. Fransa ise Almanya'ya kaptırdığı kömür havzası Alsace-Lorraine Bölgesi'nin kaybını hazmedemiyordu. Aynı şekilde, tarihi boyunca Boğazlar üzerinden sıcak denizlere inme hayali kuran Rusya, Almanya'nın yükselişinden rahatsızlık hissediyordu. İtalya ise, Akdeniz havzasına hâkim olup Roma İmparatorluğu'nu bir nevi yeniden kurma hayalinde idi. Bütün bu rekabet unsurları I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışına zemin oluşturmuştur.

***Eğitimin Sesi:* Aslında savaştan çok önce Avrupalı devletler (İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya) arasında gizli paylaşım anlaşmaları oldu. İtilaf devletlerinin doğu politikalarını ve bunun Çanakkale cephesine yansımalarını açıklar mısınız?**

Avrupa'da çeşitli siyasi emellerden ve özellikle sömürgecilik politikalarının çıkar çatışmalarından doğan bloklaşmalar, daha önce belirttiğim gibi Avrupalı güçleri birbirine karşı düşmanca tavır almaya yöneltip I. Dünya Savaşı'nın eşiğine getirdi. Bu arada taraflar savaş sonunda anlaşmazlık çıkmaması için kendi aralarında bir takım gizli anlaşmalar yaptılar. Bu anlaşmalarda Osmanlı coğrafyası da paylaşıma tabi tutuluyordu.

Esas itibariyle 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin paylaşılması Batı diplomasisinin ana konusu haline gelmişti. Osmanlı Devleti'nin bugünkü Ortadoğu bölgesindeki toprakları, İngiltere ve Fransa'nın ilgi alanında idi. Rusya ise İstanbul Boğazı ve Akdeniz ile ilgileniyordu. Antalya ve İzmir civarları da İtalya'nın ilgi alanında bulunmaktaydı. Almanya ve Avusturya'nın ise Osmanlı toprakları üzerinde siyasi emellerden ziyade ekonomik çıkar ve imtiyaz arayışları vardı.

Sonuçta Büyük devletler Dünyayı paylaşma konusunda anlaşamayınca bir tarafta İngiltere, Fransa ve Rusya, diğer tarafta Almaya ve Avusturya olmak üzere 1914 yılında Birinci Dünya Savaşını çıkardılar ki bir süre sonra Türkiye de Almanya'nın yanında savaşa dâhil oldu. Savaşın hemen başında Çanakkale Boğazı büyük bir önem kazanmıştı. Boğaz geçilebildiği takdirde İstanbul kolaylıkla ele geçirilecekti. Bu suretle öncelikle Osmanlı Devleti savaş dışı kalacak ve Türkler cezalandırılmış olunacaktı. Almanya en önemli müttefikini kaybedeceğinden daha kolay mağlup edilebilecekti. Rusya dünya kaynaklarından ve müttefiklerin yardımlarından faydalanabilecek, İttifak blokuna güneyden yapılacak bir taarruz ile harbin kısa sürede sonuçlandırılması mümkün olabilecekti.

Dünyanın en güçlü donanmasına sahip İngilizler Çanakkale'den zorlanmadan geçebilecekleri inancında idiler. Bir hafta içinde kahvaltılarını İstanbul'da yapacaklarını düşünüyorlardı. İngiltere Deniz Bakanı Churchill, donanmanın Boğaz'dan zorla geçerek İstanbul'a ulaşmasının fikir babası idi. Bir iki yıl önce küçük Balkan devletlerine kolayca yenilen bir ülke olan Osmanlı Devleti'nin hemen teslim olacağını düşünüyorlardı. Bu maksatla Çanakkale cephesini açtılar.

Eğitimin Sesi: ***Çanakkale deniz ve kara muharebelerini, Türk subaylarının stratejik başarıları, askerlerimizin üstün kahramanlıkları çerçevesinde değerlendirir misiniz?***

3 Kasım 1914'te başlayıp 9 Ocak 1916'ya kadar süren Çanakkale muharebeleri iki aşamada cereyan etmiştir. Öncelikle 18 Mart 1915'e kadar süren deniz savaşları yapılmış, burada hezimete uğrayan İngiltere ve Fransa bu defa da 25 Nisan 1915'de Gelibolu yarımadasına asker çıkararak kara savaşlarını başlatmışlardır. Kara savaşlarında da İngiltere ve Fransa açısından sonuç aynı hezimeti yaşamak olmuştur.

Deniz savaşlarında esas saldırılar 19 Şubat 1915'de başladı. Savaşın neticesini tayin eden saldırı ise 18 Mart'ta yaşandı. O gün 3 deniz tümeninden oluşan düşman filosu boğaza giriş yaptı. Deniz savaşlarında savunma, Müstahkem mevki komutanı Cevat Paşa'nın komutanlığında gerçekleşmiştir. Sonuçta müttefik donanması sahip olduğu gücün üçte birini kaybederek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Deniz savaşları sırasında Seyit Onbaşı örneğinde olduğu gibi birçok askerimizin kahramanca mücadelesi vardır

18 Mart yenilgisi Londra ve Paris üzerinde soğuk duş etkisi yapmıştır. Türk topçusunun olağanüstü başarısı, başından beri boğazı geçmek için kara harekâtı gerektiğini söyleyenleri ön plana çıkarmıştı. Dolayısı ile İngiltere, Gelibolu yarımadasına kara harekâtı düzenleme kararı verdi ve hazırlıklara girişildi. Bu çerçevede Avustralya ve Yeni Zelenda'dan takviye birlikler (Anzak) getirildi.

Gelibolu'daki 5 inci Ordu Komutanı Alman generali Liman Von Sanders'e göre çıkarma Saroz Körfezi'ne ve Anadolu yakasındaki Beşige'ye yapılacaktı. Sanders, kendi anlayışına göre, ordunun savunma planını oluşturdu. Buna göre kıyılarda sadece zayıf örtme ve gözetleme postaları bırakılmış, kuvvetin büyük kısmı geri bölgelerde tertiplenmişti.

Düşman hangi bölgelere çıkarma yaparsa gerideki kuvvetler oraya sevk edileceklerdi. Sanders'in İtilaf kuvvetlerini Çanakkale cephesine uzun süre bağlayarak, Avrupa cephelerinde Almanların karşısındaki kuvvetleri azaltmak gibi bir düşünce içinde olması da ihtimal dâhilindedir. Çanakkale'deki Türk subaylar ise; kıyıların kuvvetli tutulması, düşmanın henüz denizde iken karşılanması ve karaya çıkmasının engellenmesi, karaya çıktığı takdirde karşı taarruzlarla denize dökülmesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Sonuçta 25 Nisan 1915 sabahı çıkarma, Seddülbahir ve Arıburnu sahillerinde başladı. Çıkarma tam da Türk subaylarının tahminleri doğrultusunda gerçekleşmişti. Bu yüzden kıyılarda bulunan az sayıda birliklerimiz üstün düşman güçlerine karşı savunma yapmak durumunda kaldılar. Özelikle 25 ve 26 Nisan günü subay ve askerlerimizin gösterdiği üstün kahramanlıklar düşmanın içerilere ilerleyerek Gelibolu yarımadasını ele geçirmelerinin önüne geçti. Sonrasında da Anafartalar'da üçüncü bir cephe açan düşman kuvvetleri yine ağır bir yenilgi almaktan kurtulamadılar. Tüm bu gelişmelerin sonrasında İngiliz, Anzak ve Fransız kuvvetleri Gelibolu Yarımadasını 1915 yılı Aralık ve Ocak ayları içinde tahliye etmiştir.

Türk Milleti'nin Çanakkale'de kazandığı büyük zaferin altında yatan nedenlerden biri de, çok sayıda gönüllünün burada kahramanca savaşmış olmasıdır.

***Eğitimin Sesi:* Mustafa Kemal Bey kara muharebelerinin yapıldığı sırada, Anafartalar Grup Komutanı olarak görev yapıyor. Yarbay Mustafa Kemal Bey'in Çanakkale'de ki rolünü, askeri faaliyetlerini değerlendirir misiniz?**

Mustafa Kemal Bey kara savaşları başladığında 19. İhtiyat tümeninin

komutanı idi. Bu yönüyle doğrudan 5.Ordu'ya bağlı idi. Çıkarmanın başladığı 25 Nisan sabahı Arıburnu istikametinden top seslerinin gelmesi üzerine ihtiyat gücü olarak bulundurulan 19. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal bir çıkarma yapıldığını anladı. Durum çok kritikti, sahilde çok zayıf gözetleme ve koruma birlikleri olduğunu düşünerek ve geniş bir sahile yayılmış 27. Alay'ın da zayiat verdiği haberlerini alınca düşmanın Conkbayırı-Kocaçimentepe hattı ve uzantısını ele geçirmesi halinde telafisi mümkün olmayacak durumlarla karşılaşılacağını düşündü. İnisiyatifini kullanıp bütün sorumluluğu yüklenerek, Yarbay Hüseyin Avni'nin komuta ettiği 57. Alay'ı bir batarya ile Kocaçimentepe istikametinde harekete geçirdi. Kendisi de bizzat savaş alanında idi. Dolayısı ile gerek Yarbay Şefik Bey'in komuta ettiği 27. Alay, gerekse 57. Alay düşman karşısında büyük direniş gösterdiler. Bu muharebeler sırasında Mustafa Kemal Bey Arıburnu cephesinin komutasını üstlenerek düşmanın ilerlemesini durdurdu. İngilizler, Seddülbahir'e çıkan birliklerle Arıburnu'na çıkan birliklerin 48 saat içinde birleşmelerini öngörmüşlerdi. Ama aylarca sahil şeridinde çakılı kaldılar. Mustafa Kemal Bey gösterdiği başarılar sayesinde 1 Haziran 1915 tarihinde Albay rütbesini aldı.

Bu arada İngilizler, sahildeki kuvvetlerini takviye edebilmek amacıyla Arıburnu'nun kuzeyinde Suvla Koyu'na 6 Ağustos 1915 tarihinde yeni kuvvetlerle bir üçüncü çıkarma yaptılar. Mustafa Kemal 8 Ağustos 1915 günü Anafartalar Grup Komutanlığına atandı. Böylece Anafartalar bölgesinde toplanan bütün birliklerin komutası Mustafa Kemal'e geçti. Bu atama vesilesiyle kendi emrine verilen kuvvetler için "çok gelmeyecek mi? diye soran Liman Paşa'ya "az bile gelir" diye cevap vermesi de ne kadar iddialı ve güvenli olduğunu ispatlar.

Mustafa Kemal Atatürk Anafartalar cephesinde de büyük başarılar kazanmıştır. 9 Ağustos'ta Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Birinci Anafartalar Muharebesi olarak bilinen karşı taarruzunda İngiliz Komutanlığı ihtiyat tümenini ateş hattına sürerek sahilde tutunmayı ancak başarabilmiştir. Mustafa Kemal ertesi gün Kocaçimentepe – Conkbayırı hattında yeni bir karşı taarruz gerçekleştirmiş, bu hattaki Anzak birliklerini de geri atmıştır. İngiliz ve Anzak kuvvetlerinin İkinci Anafartalar Muharebesi olarak

bilinen genel taarruzları ise Türk savunmasını aşamamıştır.

Anafartalar Muharebelerinde İngilizlerin kesin sonuç umdukları kuşatma harekâtı Türklerin başarılı savunma ve karşı taarruzları ile başarısızlığa uğratılmıştır. Bu iki muharebede 50.000 kişilik iki düşman kolordunun verdiği zayiat 18.000'dir. Diğer bölgelerde olduğu gibi, Anafartalar'da da, çekilme tarihi olan 20 Aralık 1915 gününe kadar harekât giderek mevzi muharebesine dönüşmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk Çanakkale'de gösterdiği üstün başarı sebebiyle daha o yıllarda kamuoyunda "Anafartalar Kahramanı" olarak anılmaya başlanmıştı.

***Eğitimin Sesi:* Çanakkale zaferi, Türk Milli Mücadelesinin doğmasında ve başarıya ulaşmasında hangi etkilere sahiptir. Bu konuda görüşlerinizi alabilir miyiz?**

Çanakkale Savaşı sadece Türk tarihinin değil Dünya tarihinin de en önemli olaylarından biridir. Bu savaşla ilgili olarak çok kısa bir değerlendirme yapacak olursak şunu söyleyebiliriz: Çanakkale muharebeleri, Dünyanın en büyük ordularının kara, hava, deniz ve denizaltı unsurlarıyla saldırıları karşısında, çok sıkıntılı bir dönem geçiren ve hasta adam denilen Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirmiş olduğu büyük direnişi simgeler. Türkleri Balkanlardan ve Anadolu'dan söküp atmak isteyen emperyalist devletler Çanakkale'de büyük bir hezimete uğramışlardır.

Dünya üzerindeki çok az millet Çanakkale tarzı savaşları gerçekleştirecek güce ve potansiyele sahiptir. 1915 yılında, o dönemde Dünyanın en güçlü iki ülkesi olan İngiltere ve Fransa'ya direnecek güç ve cesarete sahip olmak Türk Milleti'nin büyüklüğünü kanıtlar. Tarih boyunca böyle büyük olaylar yaratabilmiş milletlerin sayısı çok fazla değildir. Nitekim, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkıp ülkesi işgal edilmesine rağmen, Türk Milleti Çanakkale'de gösterdiği kahramanlık ruhunu Kurtuluş Savaşı'nda da göstermiş ve işgalcileri ülkeden kovmuştur.

***Eğitimin Sesi:* Çanakkale muharebelerinin sonuçlarının, Türk ve Dünya tarihini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?**

Çanakkale Zaferi, Balkan Savaşlarıyla içte ve dışta sarsılmış olan devletin prestijini kurtarıp güçlendirmiştir. Türkiye'nin ve Türk Milleti'nin hala gücünü ve dinamizmini koruduğunu göstermiştir. Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı'nın öncüsü ve başlangıcı olmuştur. Nitekim Çanakkale'de savaşan ve çok güçlü düşman ordularını mağlup etme başarısını gösteren birçok komutan buradan kazandıkları tecrübe ve güvenle Kurtuluş Savaşı'nda da başarıyla görev yapmışlardır.

Çanakkale Savaşı Birinci Dünya Savaşı'nın 3 yıl daha uzamasına neden olmuştur. Müttefikler Birinci Dünya Savaşı'nda en büyük itibar kaybına Çanakkale'de uğradılar. Çarlık Rusya'nın Boğazlara hâkim olma hayali gerçekleşmedi. Müttefiklerinin yardımından yoksun kalan Çarlık Rusya'da iç karışıklıkların artmasıyla, Bolşevikler 1917 ihtilali ile Çarlık devrini kapamışlardır. Yerine Sovyetler Birliğinin kurulması ile ileriki yıllarda Dünya tarihinin gidişatı değişmiştir.

Çanakkale Zaferinin Türk Milleti'ne en büyük armağanı, şüphesiz Mustafa Kemal Atatürk'tür. Mustafa Kemal, yeni kurulan bir tümeni kısa zamanda modern bir kolordu ile muharebe edecek bir duruma getirmekle, yüksek bir teşkilatçı ve yetiştirici olduğunu göstermiştir. Durum ve araziyi kavramaktaki ustalığı, seri ve isabetli kararlar vermesi ve bu kararları azimle uygulaması, Mustafa Kemal'in sa-

hip olduğu yüksek irade, bilgi ve kendine güvenin göstergesidir.

Bu savaş küçük rütbeli subayların savaşı olmuş, onların kahramanca mücadeleleri ve Türk askerini manevi duygularını harekete geçirecek tarzda yönlendirmeleri sonucu başarı kazanılmıştır. Çanakkale Savaşı'nda binlerce eğitimli genç kaybedilmiş, bu kaybın olumsuz etkileri Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde görülmüştür.

Çanakkale Savaşı, İngiltere ve Fransa'nın sömürgelerindeki askeri ve siyasi prestijini sarsmış, bağımsızlık hareketlerinin doğmasına neden olmuştur. Avustralya ve Yeni Zelandalıların milli bilinçlerinin oluşmasında etken olmuştur.

***Eğitimin Sesi:* Osmanlı devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki bağı nasıl yorumluyorsunuz? Tarihi ve kültürel devamlılık açısından bu bağın önemi hakkında neler söylemek istersiniz.**

Türk tarihi, diğer milletlerin tarihine nazaran, tartışmasız en uzun soluklu ve olayların yoğun yaşandığı bir süreci oluşturur. Tarihi gelişmeler söz konusu olduğunda günümüzde yaşanan sıkıntılardan en önemlisi, Türk tarihini bir bütün olarak düşünmek yerine Türklerin birçok çok devlet kurup yıktıkları şeklinde yaygın olarak kabul görmüş kanaattir. Meseleye bu tarz yaklaşıldığında, her dönemde tarih sahnesinde bulunmakla birlikte, sürekli olarak devlet kuran ama bu devleti yaşatmaktan aciz kalan ve sonuçta yerine başka devlet kuran ama istikrarı yakalayamayan bir Türk Milleti algısı ortaya çıkmaktadır ki bu doğru bir bakış açısı değildir. Evet, Türk Milleti her dönemde tarih sahnesinde yer almıştır. Ama bu yer alış istikrarsız bir görünüm arz etmez. Aksine, Türkler yüzyıllar boyunca varlığını devam ettirmiş, Dünyaya nizam vermiş uzun soluklu devletler oluşturmuşlardır. Özellikle de son bin yıllık tarihi süreçte Anadolu merkezli olarak kurulan, zaman zaman büyüyüp cihanşümul hale gelip Dünyaya yön veren, zaman zaman da bir takım sıkıntılar yaşaması sebebiyle coğrafyası küçülen, süper güç olma konumunu kaybeden ama her dönemde Dünya siyasetinin önemli aktörleri arasında yer alan bir Türk devletinin varlığından söz edebiliriz. Anadolu merkezli kurulan bu Batı Türk Devleti'nin yanında, Türkistan merkezli olup tarih boyunca çeşitli uzantıları olan bir de Doğu Türk Devleti'nin varlığı da tartışmasız bir gerçektir.

İşte Anadolu merkezli Batı Türk Devleti'nin adı TÜRKİYE'dir. Türkiye, geçmişten tevarüs ettiği değerler üzerinde bugün de varlığını devam ettirmektedir. Yani Osmanlı Devleti diye nitelediğimiz siyasi yapı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin birbirinden farklı devletler olmadıkları gerçeği de doğrudan karşımıza çıkmaktadır. Esasında 11. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da oluşan, giderek geniş coğrafyalara yayılan, sonra da biraz kabuğuna çekilen tek bir Türk devletinin varlığından söz edebiliriz. Yani olan şudur: Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk devletini idare eden Selçuklu hanedanı giderek güçten düşmüş, ondan doğan boşluğu Osmanlı hanedanı doldurmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı olarak değerlendirilen 1920'lerin başı, aslında aynı Türk devletinin rejim değiştirmesine, Saltanat yerine Cumhuriyet idaresini benimsemesine sahne olmuştur. Bunun en bariz örneği ise Osmanlı ve Cumhuriyet'in aynı ay yıldızlı kırmızı beyaz bayrağı resmi simge olarak kullanmalarıdır. Hal böyle olunca bir tarihi devamlılık kendini hissettirir. Bu tarihi süreç içinde yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmelerin sık sık birbirinin tekrarı mahiyetinde karşımıza çıkması hiç şaşırtıcı değildir ve de anlaşılabilir bir şeydir. Sözünü ettiğimiz tarihi devamlılık hadisesi çok önemli olup, bir takım gelişmeler ancak tarihi devamlılığın kabul görmesi halinde anlam kazanmaktadır. Bu sayede ülkemizin geçmişini daha iyi anlayabildiğimiz gibi, bugünü de daha iyi algılayabiliyor, geleceğimizi de ona göre yönlendirebiliyoruz.

Çanakkale Savaşında Okullar ve Öğrenciler

Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Eğitim Fak. Sos. Bilg. Öğrt. Blm. Öğretim Üyesi

Çanakkale Savaşları, gerek Türk tarihi ve gerekse dünya tarihi açısında son derece önemli etkiler bırakmıştır. Savaşa katılan ülkelerin sosyal, ekonomik, askeri, politik ve kültürel yapılarını derinden etkilemiştir. İtilaf Devletlerinin başarısızlığı ile sonuçlanan Çanakkale Savaşları, Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirmiş, savaş uzamış, daha geniş bir alana yayılmış ve yeni cepheler açılmıştır. Rusya'da sosyal ve ekonomik sıkıntılar artmış ve bu durum, 1917 Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesinde etkili olmuştur. İngiltere'de ise hükümet değişikliğine yol açmıştır. Taraflar binlerce kayıp vermişler ve aynı zamanda milyonlarca sivil bu gelişmelerden direkt olarak etkilenmiştir.[1]

Çanakkale Savaşları, Türkler için millet olma, vatan kurtarma, emperyalizmi yenme, geniş bir tarihi miras ile büyük bir askeri zafer kazanmanın yolunu açmıştır. Çanakkale Muhare-

1 Çanakkale Cephesinde Türkler, 300.000'i aşkın kuvvet sevk etmiş; şehit, gazi, kayıp, esir ve hastalıklardan dolayı verilen zayiat toplamı 213.187 kişiyi bulmuştur. 57.000'i aşkın Türk ve 80.000 kadar da yabancı asker siperlerde göğüs göğüse çarpışarak can vermiştir. İtilaf Devletleri ise, İngiliz ve Fransızlar muharebe alanına, 410.000'i İngiliz, 79.000'i Fransız olmak üzere yarım milyona yakın insan göndermiştir. Bu kuvvetlerden İngilizler 205.000 ölü, esir ve kayıp 115.000 vermiş, 90.000 hasta memleketlerine göndermiş, Fransızlar ise 47.000 kişi zayiat vermiştir. Bkz. **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi 04 Haziran 1915-09 Ocak 1916,** Cilt: V, III. Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 517-518.

beleri ve sonunda kazanılan zafer, Balkan Savaşı felaketi ile başlayan uyanışı, dirilişe dönüştürmüş, Türkiye'nin kaderi büyük ölçüde bu savaşlarla çizilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın askeri dehasının ortaya çıkmasına ve milli mücadele ruhunun doğmasına yol açmıştır.[2]

Çanakkale Savaşları'nın askeri ve siyasi kırılmalarının yanı sıra savaşın sosyal ve ekonomik boyutları, gündelik hayata yansımaları, sağlık, eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerindeki etkileri de son derece yıkıcı olmuştur. Savaş döneminde, gençler cephede savaştığı için tarlalar ekilip biçilememiş, üretim azalmış, tarıma dayanan Osmanlı ekonomisi âdeta çökmüştür. Savaş yıllarında yaklaşık üç milyon çalışma yaşındaki nüfus askere alınmış, işgücü eksikliği nedeniyle tarım sektörünün her alanında üretim hızla düşmüş, ithalat yapılmadığı için önce kentlerde sonra ülkenin her yanında mal kıtlıkları baş göstermiştir.[3]

Çanakkale Cephesine Katılan Okullar ve Öğrenciler

Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Savaşlarının ağır şartları, İstanbul ve Anadolu'daki medreseler, liseler ve Darülfünun gibi okulların neredeyse tamamının düzenli bir eğitim ve öğretim hayatı sürmelerini engellemiştir. Öğrencilerin çoğunun askere gitmesi nedeniyle, okulların çoğu boşalmış ve hastane, karargâh gibi çeşitli hizmetlerde kullanılmıştır. Ayrıca okulların büyük bir kısmında öğretmen ve öğrenci yokluğundan eğitim-öğretime ara verilmek zorunda kalınmıştır. Seferberlik yıllarında, askerlik çağındaki bütün gençler gibi üniversite öğrencileri de silahaltına alınmış ve Gönüllü Öğrenci veya Darü'l-fünun taburları adıyla çeşitli cephelerde çarpışmışlardır.[4]

Osmanlı Devleti ile Almanya'nın imzaladığı ittifak antlaşmasının hemen ertesi günü 3 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik ilân edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda 1307-1309 (1891-1893) doğumlular silahaltında bulunmaktadır. Seferberlik kararıyla 1875-1890 doğumlular da askerlik hizmetine çağrılmış, 20 yaşından 45 yaşına kadar olan herkes silahaltına alınmaya başlanmıştır. Seferberliğin ilanı ile birliklerin subay kadroları, Harp Okulu'ndan yetişen muvazzaf subaylar, yedek subay eğitim merkezlerinde yetişen yedek subaylar ve emekli subaylar silahaltına alınarak subay ihtiyacı sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Harp Okulu'nda okuyan 1. ve 2. sınıf öğrencileri mezun edilerek, 1. Sınıf öğrencileri asteğmen 2. sınıf öğrencileri teğmen, okula yeni başlayanlar da subay namzedi olarak kıtalara sevk edilmiştir. Harp Okulu, 1914 Ağustosunda öğrenimine ara vermiş; Eylül 1915'ten itibaren askeri lise öğrencileriyle sivil lise öğrencileri de sınavla subay talimgâhına alınıp bir yıl eğitimin ardından subay namzedi olarak birliklere gönderilmiştir. Askeri liselerden gelen öğrenci yetersiz kalınca vücutça yetişkin olan birinci ve ikinci sınıf öğrencileri de Harp Okulu'na alınmıştır. Bu kaynakların dışında subay ihtiyacını karşılamak için cephelerde başarılı olan astsubaylar da subay olarak yetiştirilmek üzere talimgâhlara gönderilmiştir. Asker ihtiyacını temin etmek için oluşturulan 13 adet kolordu bölgesindeki asker alma şubeleri, erler toplayıp altı haftalık bir eğitimin ardından ihtiyaç olan birliklere gönüllülerle birlikte sevk etmişlerdir.[5]

Askerlik çağındaki diğer gençler gibi üniversite öğrencileri de silahaltına alınmışlar ve gönüllü, öğrenci ve darülfünun taburları adıyla çeşitli cephelerde savaşmışlardır. Ancak, sadece üniversitede okuyan gençler silahaltına alınmamış, her geçen gün artan asker ihtiyacının karşılanması için zamanla, okullarda eğitimi devam eden çok sayıda lise

2 Mehmet Yetişgin, "Çanakkale Savaşlarının Türk Ve Dünya Tarihindeki Önemi", Çanakkale Savaşı ve Tarihi I, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s. 207-215.

3 Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2004,** İmaj Yayınevi, Ankara 2004, s.7.

4 Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, Cilt: 3-4, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.1404-1405.

5 **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi 04 Haziran 1915-09 Ocak 1916,** s. 495.

ve medrese öğrencisi de eğitimlerini yarıda bırakarak, vaktinden önce silahaltına alınmaya başlanmıştır.[6]

Birinci Dünya Savaşı'nda ve Çanakkale Savaşları'nda insan kaybı o kadar artmıştır ki, asker ihtiyacının karşılanabilmesi için daha zamanı gelmemiş celp dönemleri silahaltına alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle celbi yapılacak olan 1312 (1896) doğumluların ilk muayenelerinin ardından bir yıllık bekleme süresi kısaltılmıştır. Ardından 1313 (1897) doğumluların ilk muayeneleri, normalde1332 yılı Mart ayında olması gerekirken, bu süre de iki ay öncesine çekilmiş ve bunların da bekleme süreleri kısaltılmıştır. Böylece, altı ay gibi kısa bir süre içerisinde iki celp dönemi silahaltına alınmıştır. Bu durum, binlerce lise ve dengi okul öğrencilerinin eğitimlerini bırakarak, vaktinden önce silahaltına alınmalarına neden olmuştur.[7]

1914 yılında çıkartılan "Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati" (Geçici Askeri Mükellefiyet Kanunu)'ne göre askerlikten muaf veya tecilli tutulan Sultani ve İdadi öğrencilerinin artan asker ihtiyacı sebebiyle zamanla silahaltına alınma mecburiyeti doğmuştur. Bu durumda Sultan V. Mehmed Reşat, R. 14 Mayıs 1331(27 Mayıs 1915) tarihinde bir irade yayınlamış, böylece Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nda değişiklik yapılarak, lise öğrencileri de askere çağırılmıştır.[8] Sultan Reşat'ın iradesinden sonra Harbiye Nezareti tarafından 3 Teşrinievvel 1332 (16 Teşrinievvel 1916) tarihinde bir tebliğ yayınlanmış ve böylece, 1314 (1898) ve 1315 (1899) doğumluların da askere alınmasına karar verilmiştir.[9]

Karar'da özellikle fiziki yapıları müsait, silah kullanmaya yetenekli olan lise öğrencilerinin de kıtalara teslim olmaları istenmiş ve bunlar, kısa bir eğitimden sonra cepheye gönderilmişlerdir. Genç ve okul çağındaki nüfusun askere alınmasına ilişkin kanun çıkarılması ile milletin geleceğini tesis edecek olan öğrenciler ve gençler, okullarını ve derslerini bir kenara bırakarak vatan müdafaasına koşmuş birçok lisenin öğrenci sayısı oldukça azalmış, hatta eğitime ara verilmek zorunda kalınmıştır.[10]

Osmanlı'da ilk tıp fakültesi olan "Darü'l-fünun-ı Osmani"nin öğrencileri, I. Dünya Savaşı boyunca değişik cephelerde ordu hizmetinde bulunmuş ve hatta bazıları cephelerde şehit düşmüştür. Öğretim üyeleri ve öğrencilerin askeri birliklere dağıtılması yüzünden 1915'de fakülte bir süre kapalı kalmış ve okul yaralılar hastanesi olarak kullanılmıştır. Okul bir yıl aradan sonra 4 Mart 1916 yılında yeniden açılmıştır. Büyük bir hekim açığı ortaya çıktığı için okula lise ve idadi mezuniyeti aranmaksızın öğrenci alınıp kaybedilen zamanın telafisi için derslere bütün yıl devam edilmeye karar verilmiştir. Birinci sınıf öğrencileri fizik, kimya, botanik, dersleri liselerde okutulduğu için üç ay sonra sınava alınmış ardından da 6 aylık bir eğitim ve bir aylık tatilin ardından haziran ayında eğitime devam edilmiş, kasım ayında ikinci sınıf olmak üzere bir yılda iki sınıf bitirilmiştir. 1915 yılında mezun olamayan son sınıf da mezun edilmiştir.[11]

I. Dünya ve Çanakkale Savaşı'nda, İstanbul ve Anadolu'daki medreselerin çoğu kapanmış, çok

6 Veysi Akın, *"Çanakkale Savaşında 11. Piyade Tümeni ve Denizlili Şehitler"*, Çanakkale **Savaşı ve Tarihi I,** İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s. 255-265.

7 **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi 04 Haziran 1915-09 Ocak 1916,** s. 495.

8 http://www.duryolcu.com Erişim tarihi 14.02.2015.

9 1315 doğumlularında askere alınması Tokat yöresinde 'Hey On Beşli' adıyla bilinen bir türküye konu olacaktır. Bkz. İbrahim Güran Yumuşak, "Çanakkale Savaşları'nda Yitirilen Beşeri Sermaye", Çanakkale Savaşı ve Tarihi I, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s.101-112.

10 İsmail Çolak**, Mahşerin İrfan Ordusu-Okuldan Çanakkale'ye**, Nesil Yayınları, İstanbul 2008, s. 58.

11 Fatma Özlen, "Çanakkale'de *Tıbbıyeli Şehitler,* http://www.gallipoli-1915.org Erişim Tarihi:14.02.2015.

sayıda öğrenci askere alınmıştır. Ekim 1914'te "Darü'l-Hilafeti'l-Aliye Medresesi" adıyla birleştirilen İstanbul medreselerine, 1914-1915'de 2.880 öğrenci kaydedilmiş ancak aynı yıl başlayan I. Dünya Savaşı nedeniyle pek çok öğrenci Çanakkale ve diğer cephelere gönderilmiştir. Bu yüzden sonraki öğretim yılında ancak 1.354 öğrenci okuma imkânı bulabilmiştir. Aralık 1912'de açılan "Medresetü'l-Vaizin" 150'den fazla öğrenci kaydetmesine karşın; I. Dünya Savaşı dolayısıyla askere alınmaları yüzünden öğrencilerin çoğu okulu bitirememiştir. Çünkü gidenlerin ekseriyeti şehit ve gazi olmuştur. 19'u bulan taşra medreselerinde ise, 1916-1917'de 1.680 öğrenci eğitim görürken, sene sonunda bu rakam 1.552'ye düşmüş ve yaklaşık 600 öğrenci askerlik nedeniyle medreseden ayrılmıştır. Savaşlardaki ağır kayıplar neticesinde durum öyle vahimleşmiştir ki, köylerde mevtaların gasl, tekfin ve defin işlemlerini yapacak hoca bulunamaz olmuştur.[12]

Yükseköğrenim ve medreseler yanında Çanakkale müdafaasına katılan sultani ve idadi yani lise statüsünde eğitim kurumları da bulunmaktadır. Çanakkale savaşları sırasında Mekteb-i Sultani yani Galatasaray Lisesi'nde eğitime ara verilmemiştir. Ancak bazı Galatasaraylı öğrenciler, gönüllü olarak askere yazılmışlardır. Mekteb-i Sultani öğrencileri, 1911'den 1917'ye kadar olan bir dönemde Trablusgarp ile Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın üç yılında gönüllü olarak savaşlara katılmışlar ve fedakârca savaşmışlardır. Kayıtlara göre, 1912'de 60 mezun veren okuldan 1913'de 34, 1914'te 21, 1915'te 18, 1916'da 4, 1917'de 5 öğrenci ancak mezun olabilmiştir. Çanakkale Savaşı'nda Galatasaray Lisesi'nin okul binası 1915 yılında bir süreliğine hastane haline getirilmiştir. Okulun yatakhanesi öğrencilerin gönüllü olarak savaşa katılmalarından ötürü boş olduğu için Çanakkale cephesinden Gülcemal ve Gülnihal adlı hastane vapurlarıyla yaralılar getirilip tedavi edilmiştir.[13]

Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul Sultanisi yani İstanbul Lisesi öğrencilerinden 50-55 öğrenci de gönüllü olarak Çanakkale Cephesine katılmış ve şehit düşmüştür. İstanbul Lisesi öğrencilerinin şehit düştüğü haberi okula ulaşınca, geride kalan öğrenciler ağabeylerinin anısına okulun kapılarını ve pervazlarını matem rengi siyaha boyamışlardır. Okul binası savaş döneminde bir süre revir haline getirilmiştir. Sarı Siyah renkler İstanbul Lisesinin sembol renkleri olarak kalmış, 1926 yılında kurulan İstanbul Spor, bu renkleri takım renkleri olarak benimsemiştir.[14]

Çanakkale Savaşı başladığında Vefa Lisesi'nin 1915-1916 eğitim dönemindeki öğrenci ve öğretmenleri, asker üniforması giyerek ve okulun bahçesinde toplanıp marşlar söyleyerek Şehzadebaşı'na çıkmışlardır. Meydanda toplanan İstanbullular, Vefalıları, alkışlar ve dualarla savaşa uğurlamışlardır. Vefa Lisesi, Çanakkale Savaşı'na katılan ve şehit düşen öğrencileri nedeniyle bu yıllarda mezun verememiştir. Ayrıca okulun Fransızca Öğretmeni Ahmet Rıfkı Efendi de öğrencileri gibi savaşa gönüllü olarak katılmış, Çanakkale-Düztepe'deki siper savaşlarında 19 Aralık 1915 günü şehit olmuştur.[15] İlk Darü'l-muallimin Okulu (Erkek Öğretmen Okulu) olarak açılan Çapa Öğretmen Okulu, öğrencileri ve hocaları ile birlikte Çanakkale Savaşı'na katılmış ve gidenlerin çoğu cephede şehit düşmüştür.[16]

İstanbul'daki liselerin çoğunun Çanakkale'ye gitmeleri yanında Anadolu'daki liselerden de yoğun katılım olmuştur. 1916-1917'de Balıkesir Sultanisi (Lisesi), Çanakkale Savaşları'nda 94 şehit vermiştir. Balıkesir Erkek Muallim Mektebinden de çok sayıda öğrenci savaşa dâhil olmuştur. Bu okul, 1914-1918 yılları arasında yalnızca 2 mezun verebilmiştir. Sivas Lisesi'nin tüm son sınıf öğrencilerinin Çanakkale Savaşı'na gönüllü olarak katılmaları nedeniyle okul, 1915'te mezun verememiştir. Yatılı okul olduğu için Sivas Lisesi'nde Amasya, Tokat, Yozgat, Erzincan Malatya ve Maraş gibi çevre illerden gelen öğrenciler de bulunmaktadır. Edirne Lisesi'nin öğretmen ve öğrencileri de savaşa katılmış ve hiçbiri geri dönememiştir. Kastamonu Abdurrahman Paşa Sultanisi ise, 1911'de 64 mezun verebilirken; 1916-1917'de başta Çanakkale hiç mezun verememiştir. Konya ve Trabzon Lisesi öğrencilerinin büyük bir kısmının Çanakkale Cephesi'ne gitmesi ve savaşta şehit düşüp geri dönememesi sebebiyle savaş yıllarında mezun verilememiştir. Dönemin önemli okullarından biri olan Karesi İdadisi ve Sultanisi de savaş nedeniyle eğitimine ara vermek zorunda kalan, öğrencilerinin çoğu Çanakkale Savaşı'na katılan ve çoğu şehit düşen eğitim kurumlarının başında yer almaktadır.[17]

12 Çolak, **a.g.e.,** s. 41-43.

13 Vahdettin Engin, **Mekteb-i Sultani,** Galatasaraylılar Derneği Yayınları, İstanbul 2003, s. 231-242.

14 Lale Uçan, "İstanbul Erkek Lisesi**," Popüler Tarih Dergisi,** Şubat 2005, s. 54-57.

15 Mehmet Akif Bal, "*Çanakkale'den Dönmeyen Liseliler*", s.1-5, http://mebk12.meb.gov.tr/ Erişim Tarihi: 14.02.2015.

16 Çolak, **a.g.e.,** s. 35-36.

17 Cemile Şahin, "Çanakkale Savaşları'nın Eğitim ve Öğretim Üzerindeki Etkisi: Karesi İdâdîsi ve *Sultânîsi Örneği*", **S**üleyman Demirel Üniversitesi **Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Ağustos 2012, Sayı: 26, s. 7-20; Çolak,

SONUÇ

Çanakkale Savaşları'nda, 10 binden fazla öğretmen, öğrenci, hayatını kaybetmiştir. Savaşta kaybedilen bu kadar yetişmiş insan, daha sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti ve genç Türkiye Cumhuriyeti'ni derinden etkilemiştir. Çanakkale Savaşları'nda yaşanan kayıplar, Türk milletine çok pahalıya mal olmuş, en fazla ihtiyacı olduğu bir dönemde Türk milleti binlerce okumuş aydın evladını bu savaş sonucunda kaybetmiş, bunun acılarını ve olumsuzluklarını yıllarca üzerinden atamamıştır. Ülkenin beyin takımını oluşturan küçümsenmeyecek bir sayıya ulaşan bu kayıpların olumsuz etkileri, savaş sırasında olduğu kadar, bu savaşı izleyen Milli Mücadele döneminde de fazlasıyla hissedilmiştir.[18]

Çanakkale zaferiyle birlikte, özellikle eğitim hayatımıza etki eden çok ciddi kayıplar yaşanmıştır. Çanakkale Savaşları, Türk Milletinin geleceği adına ağır kayıplara ve özellikle de eğitim-öğretim faaliyetleri üzerindeki olumsuz etkilere yol açmıştır. Çanakkale Savaşı'na gönüllü olarak katılan İstanbul, Galatasaray, Vefa, Bursa, Edirne, Kastamonu, Ankara, Kayseri, Sivas, Konya, İzmir, Bilecik, Bolu, Kütahya, Denizli, Trabzon, Çanakkale Liselerinin öğrencilerinin de çoğu cepheden geri dönememiştir. Çanakkale Savaşları'nda geleceğin Türkiyesi'ni inşa edecek eğitimli bir gençlik yok olmuştur.

İstanbul'un ve Anadolu'nun dört

bir tarafında eğitimine devam eden lise, üniversite ve medrese talebeleri, öğretmenleri ve bu okullardan mezun olan çeşitli mesleklere mensup yetişmiş, nitelikli insanların çoğu gönüllü olarak cepheye koşmuş ve hiç tereddüt etmeden, gençliklerini ve ideallerini feda etmişlerdir. Bu savaşlarda yaşanan nitelikli insan kaybı, sonraki dönemlerde ciddi bir şekilde kendini hissettirmiştir.[19]

Çanakkale Savaşları sonucunda büyük fedakârlıklarla kazanılan zafer, kısa bir süre sonra başlayacak bağımsızlık savaşını idare edecek lider ile ekibinin hazırlanmasını sağlamıştır. Çanakkale Savaşları'nda oluşan öz güven, Milli Mücadele ruhunun doğmasını ve kazanılmasını, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

AKIN, Veysi, *"Çanakkale Savaşında 11. Piyade Tümeni ve Denizlili Şehitler"*, Çanakkale Savaşı ve Tarihi I**,** İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s. 255-265.

BAL, Mehmet Akif, *"Çanakkale'den Dönmeyen Liseliler"*, s.1-5, http://mebk12.meb.gov.tr/ Erişim Tarihi: 14.02.2015.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi 04 Haziran 1915-09 Ocak 1916, Cilt: V, III. Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

ÇOLAK, İsmail, **Mahşerin İrfan Ordusu-Okuldan Çanakkale'ye**, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.

ENGİN, Vahdettin, **Mekteb-i Sultani,** Galatasaraylılar Derneği Yayınları, İstanbul 2003.

ERGİN, Osman, **Türk Maarif Tarihi**, Cilt: 3-4, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

http://www.duryolcu.com Erişim tarihi 14.02.2015.

MERT, Hasan, *"Çanakkale Savaşlarının askeri, Siyasi ve Sosyal Sonuçları"*, **Türkler Ansiklopedisi,** Cilt: 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 369; Zekeriya Kurşun, "Çanakkale Muharebeleri", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 208.

ÖZLEN, Fatma, "Çanakkale'de *Tıbbıyeli Şehitler,* http://www.gallipoli-1915.org Erişim Tarihi:14.02.2015.

ŞAHİN, Cemile, "Çanakkale Savaşları'nın Eğitim ve Öğretim Üzerindeki Etkisi: Karesi İdâdîsi *ve Sultânîsi Örneği"*, **S**üleyman Demirel Üniversitesi **Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Ağustos 2012, Sayı: 26, s. 7-20.

TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2004,** İmaj Yayınevi, Ankara 2004.

UÇAN, Lale, *"İstanbul Erkek Lisesi***,"** **Popüler Tarih Dergisi,** Şubat 2005, s. 54-57.

YETİŞGİN, Mehmet, "Çanakkale Savaşlarının Türk Ve Dünya Tarihindeki Önemi", Çanakkale Savaşı ve Tarihi I, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s. 207-215.

YUMUŞAK, İbrahim Güran, "Çanakkale Savaşları'nda Yitirilen Beşeri Sermaye", Çanakkale Savaşı ve Tarihi I, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2007, s.101-112.

---

a.g.e., s. 37-39.

18 Hasan Mert, *"Çanakkale Savaşlarının askeri, Siyasi ve Sosyal Sonuçları"*, **Türkler Ansiklopedisi,** Cilt: 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 369; Zekeriya Kurşun, "Çanakkale Muharebeleri", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 208.

19 Şahin, *a.g.m.*, s. 19.

Tarihçi - Yazar

Dr. Mehmet Niyazi ÖZDEMİR'le 100. Yılında Çanakkale Zaferi

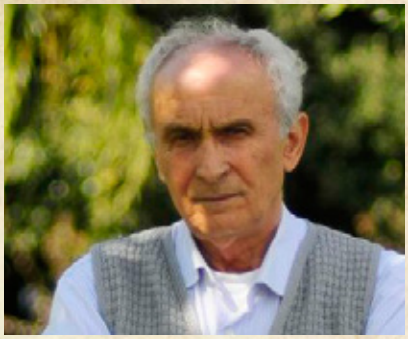
Söyleşi : Dr. Sinan DEMİRTÜRK / Gazi Üniversitesi

Eğitimin Sesi: **Değerli hocam, yüzüncü yılını idrak ettiğimiz 1.Dünya savaşına Avrupa ve Osmanlı hangi şatlarda girmişti. Bu büyük harbin çıkmasında etkili olan sebebler hakkında görüşleriniz nelerdir?**

Hayatın en önemli kaynağı yer altı zenginlikleridir. Hafızam beni yanıltmıyorsa Avusturya Macaristan İmparatorluğuyla harbe hazırlanıyorduk. Ordumuz topsuz kalmasın diye devlet başkanımız, paşalarımız, büyük bürokratlarımız yemek yedikleri madeni kapları Tophane'ye gönderdiler. Bu fedakârlığa rağmen biz Avusturya Macaristan İmparatorluğu karşısında savaşı kaybettik. Böyle bir fedakârlık yapmalarına rağmen biz yenildik. Bu savaşı aslında neden kaybettik? Osmanlı'nın 14 milyon kilo metre kare kara toprağında kâfi miktarda demir ve kömür bulunmadığı için. Modern teknoloji nereden fışkırmıştır? 1850'den itibaren demir ve kömür, yerini petrole bırakmıştır. O zamanda dünyada bilinen petrol rezervleri en çok Osmanlı Devletinde vardı. Nerede vardı? Kerkük'te, Musul'da VE Kuveyt'te vardı. Bunlar bilinmiyordu. İşte 1850'den 1914'e kadar adeta ölümle ceddimiz yarış haline girdi. Çünkü toprağımızdaki petrolü çıkarıp, hayatımıza katalım. Atalarımızın cihana hükmettiği günlerini tekrar ihya edelim diye bizim ceddimiz yarışırken, Avrupalılar da Osmanlı bu petrolü çıkarmasın, bunu ellerinden alalım, gayreti içerisindeydiler. Bu açıdan baktığınız zaman Sultan Aziz'in tahtan indirilmesi, öldürülmesi veya intihar etmesi, Abdülhamit Han'ın başına gelenleri, Balkan Harbini ve Birinci Dünya harbi felaketlerini gayet net bir şekilde görürsünüz. Abdülhamit Han doğacak bir harpte İngilizlerin bulunacağı bloğun galip geleceğini tahmin ettiği için Abdülaziz'in çok kıymet verdiği donanmayı İstinye'ye çekti, kara kuvvetlerine büyük ehemmiyet verdi. Çünkü donanma kıyılarda iş yapabilirdi.

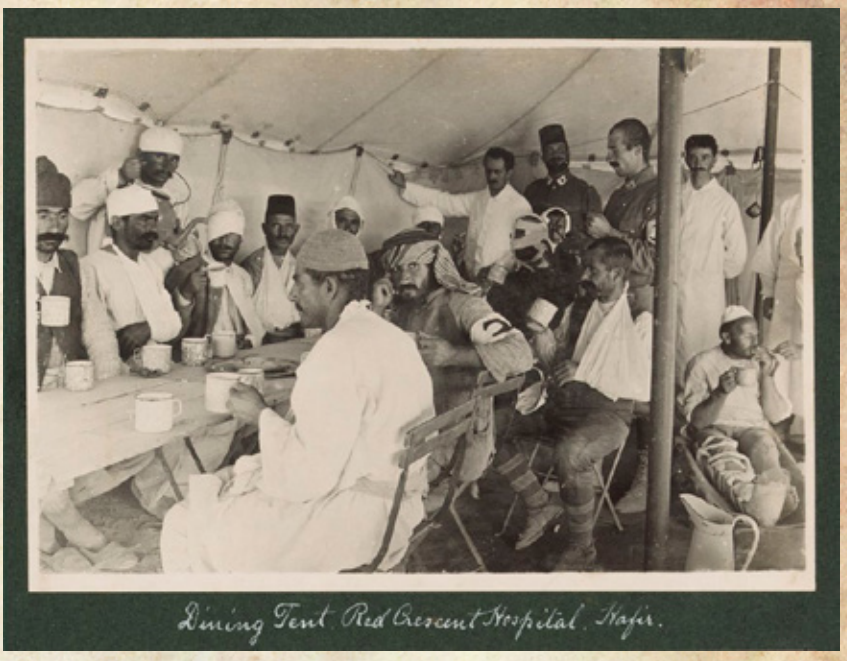
İngiltere'nin donanmasına karşı, çok kuvvetli gemiler satın almakla onların seviyesinde bir donanma meydana getiremeyiz; ama Asya içerisindeki harekâtlarda kara kuvvetlerine ihtiyaç duyulacağı için İngiltere'nin Rusya'yı tercih etmemesi bizi tercih etmesi için ona yetecek miktarda bir kara kuvvetlerine sahip olmamız düşüncesiyle Abdülhamit kara kuvvetlerine büyük ehemmiyet verdi. Aynı zamanda bir uyum sorunu çıkmaması için danışmanlarını da İngilizlerden seçti. Tabi petrol değere binince Türkiye dışarıdan değişik vesilelerle karıştırılmaya başlandı. Abdülhamit Han bunların önüne geçebilmek için Adana ve o civardaki devlet demir yollarının imtiyazını İngiltere'ye verdi. İstanbul-Medine, İstanbul-Bağdat demir yollarını da gene İngiltere'ye vermek istiyordu; ama İngilizler buna talip olmayınca demiryolu imtiyazlarını Almanlara verdi. Tabi hiç olmazsa onlarla aramızda bir ciddi ilişki olmasını istiyordu. Almanlar çok zeki olduklarından, imtiyaz tren yolunun geçtiği bölgenin doğusu ve batısını da kapsadığı için nerede petrol varsa tren yolunu oradan geçirmeye dikkat ediyorlardı. Bizimkiler bunların farkındaydı; ama tabi bir şey demiyorlardı ve yakından takip ediyorlardı. 1914 senelerine doğru iyice savaşın ayak sesleri duyulmaya başlandı. Tabi bizim Genelkurmayımız, İngiltere'nin devlet ricaliyle karşı karşıya gelince Abdülhamit Han'ın kanaatlerinin ne kadar doğru olduğunu gördüler ve İngilizlerin yanında yer almak bakımından bir gayretin içine girdiklerini görüyoruz. 21 Mayıs 1914 senesinde Kırım'a dinlenmeye gelen Çar'a o zamanki hükümetimizin İçişleri Bakanı Talat Paşa'yı gönderdik. Talat Paşa, Ruslara Almanlara karşı ittifak yapmayı teklif etti. Çar büyük bir kabalıkla "kusura bakmayın, size İstanbul'u ve Anadolu'yu bırakmayı düşünmüyoruz" dedi. Talat Paşa oradan eli boş dönünce Cemal Paşa'yı Fransa ve

O zamanda dünyada bilinen petrol rezervleri en çok Osmanlı Devletinde vardı. Nerde vardı, Kerkük'te vardı, Musul'da vardı, Kuveyt'te vardı. Bunlar bilinmiyordu. İşte 1850'den 1914'e kadar adeta ölümle ceddimiz yarış haline girdi. Çünkü toprağımızdaki petrolü çıkarıp, hayatımıza katalım.

İngiltere'ye gönderdiler. Cemal Paşa Fransız Dış İşleri Bakanının kapısında 21 gün oturdu; fakat randevu alamadı. İşte bugünlerde Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun veliahdı ve hanımına Saraybosna'da bir suikast yapılınca Fransız Dışişleri Bakanı oraya gitti, yardımcısıyla Cemal Paşa görüştü. Yardımcısı dedi ki "size bizim bir düşmanlığımız yok; fakat Rusya sizi yanımızda görmek istemiyor." İstanbul'la temas ettikten sonra Londra'ya geçti. Orada ancak ikinci sınıf bürokratlarla görüşebildi. Onlar da Fransızların dediğini söylediler. Tabi asıl mesele bunlar değildi. Nereden biliyoruz? Bir örnek vereyim. Balkan Harbinde Rauf Orbay Bey'in kumandasındaki Hamidiye Zırhlısı gerçekten şanına layık harp etti. Fakat Yunanlıların Averof zırhlısının üstün teknolojik yetenekleri olduğu için donanmamıza ağır kayıplar verdirdi. Bu durum İstanbul'daki annelerimizin, kız kardeşlerimizin çok ağrına gitti. Padişahın fahri başkanlığında bir donanmayı kuvvetlendirme cemiyeti kurdular. Yedi milyon altın topladılar. Bu parayla İngiliz tersanelerine iki tane Avarovdan daha donanımlı son model iki tane gemi sipariş ettiler. Bu gemilerin teslim zamanı Haziran 1914'tü. Rauf Orbay Bey iki heyetle beraber Londra'ya bunları teslim almaya gidince İngiltere'nin genç bahriye bakanının şu konuşmasına muhatap oldu. Bu gemilerin parasını Osmanlılar ödemiş olabilir; ama unutmayın ki her şeyin üzerinde İngiliz İmparatorluğunun menfaati var. Bunları bizim teslim etmemiz mümkün değil. Rauf Orbay Bey mürettebatına sivil elbise giydirdi. Bu gemileri kaçırmak istese bile İngilizler de uyanık olduğu için bekliyorlardı, başarılı olamadı ve oradan eli boş döndü. Çanakkale Boğazı'ndan iki Alman gemisinin girdiğini biliyorsunuz. Cemal Paşa İngiltere'den ve Fransa'dan eli boş dönünce bizim Genelkurmayımız hükümetle bir toplantı yaptı. Tarafsız kalırsak ne olur? Tarafsız kalma şansımız var mıdır? Almanya'nın yanında yer alsak ne olur? Harbin petrol harbi olduğunu biliyoruz. Tarafsız kalırsak İngiltere, Fransa ve Rusya Almanya'ya bir sene zarfında girerler, taptaze yeni kuvvetlerle gelirler ve yeryüzünden bizi silerler. Almanya'nın yanında kalırsak biz savaşı iki sene veya üç sene uzatırız. Avrupa'da savaş karşıtı hareketler başlar. Açlık kıtlık kendini gösterir. Demokratik bazı ülkelerin seçim dönemi gelir. Savaşı onlar da istemezler yokluğu ve kıtlığı protesto ederler. Almanya'dan alacağımız silahları saklamak suretiyle buradan savaş sırasında bir şansımız doğabilir diye bir kanaat vardı. Gizli olmak kaydıyla Alman Kayserine bizim o zamanki hükümetimiz başvurur. Kayser İkinci Wilhelm 69 Mareşalini toplar, gizli olmak kaydıyla Osmanlının bize böyle bir teklifi var, ne dersiniz der. 69

Mareşal de Osmanlı ordusu yorgun ve bitap bir ordudur. Hiçbir işe yaramaz. Savaşı geniş alanlara yayarız, silah gücümüzün, ordumuzun gücü azalır, etkisi azalır. Böyle bir ittifak son derece yanlış olur derler. Çünkü bizim o zaman bir sabıkamız var. O sabıka nedir? Birinci Balkan savaşı. Birinci Balkan savaşında bizim 720 bin kişilik ordularımız 540 bin kişilik Balkan orduları karşısında perişan olurlar. 24 ilden Manastırdan İstanbul'a Muratlı tepelerine kadar çekildiler. 69 Mareşali dinleyen Kayser, çekmeceyi çeker, siz böyle söylüyorsunuz; ama 4 yıldan beri İstanbul'da, Anadolu'da bulunan askeri başdanışmanı Mareşal Goltz'un gönderdiği raporu okuyor. "Haşmetmahap Balkan savaşı kesinlikle sizi yanıltmasın, eğer bu millet iyi donatılırsa, iyi yönetilirse, hiç ummayacağınız şekilde bu ordu ortaya harikalar koyar. İşte ben mareşalin bu görüşüne iştirak ediyor, Osmanlıyla beraber gizli olmak kaydıyla ittifakı tasdik ediyorum diyor. Tasdik ediyor; ama bir an evvel bizi savaşa sokmak gayretinde. Çünkü suikasttan sonra Avustralya'yla Sırbistan birbirine girmiş durumda. Sırbistan'ı Rusya arkalamış, Avusturya'yı Almanya arkalamış, Avrupa'yı ateş sarmış, Almanya bir an evvel bizim savaşa girmemizi istiyor. Tabi Enver Paşa ve o zamanki Genelkurmayımız savaşa daha geç girmeye çalışıyorlar. Çanakkale bizim tarih boyunca devamlı yumuşak kalbimiz olmuştur. Çanakkale'de çok savaşlar olmuştur; ama 1914-1915 bugün konuştuğumuz savaş o kadar büyük olmuştur ki diğerlerinin hepsini önem bakımından geride bırakmıştır. Mesela 1911'de İtalyanlarla beraber Çanakkale'de bizim çok çetin savaşlarımız olmuştur. Genelkurmay Başkan yardımcılarımızdan Bahaeddin Bey'in nezaretinde bize sığınan iki Alman gemisine Amiral Souchon'un komutasındaki gemileri Enver Paşa Moda'nın açıklarına bağlatmıştı. Bahaeddin Bey'in izniyle gemiler boğazdan çıkar, Alman gemileri Sivastopol'ü bombalayınca planladığımız tarihten önce biz savaşın içinde kendimizi buluruz. Tabi bu arada daha Bulgaristan harbe girmediği için Londra ile İstanbul arasında hat kurulamaz uçakla 300 tane yüksek Alman mühendisi gelir, İstanbul'da silah fabrikası kurarlar. Tabi hammadde sıkıntısıyla karşı karşıya kalırlar; ama bir yolunu bulup onu aşarak İstanbul'da silah üretimine başlarlar. Bu sırada şöyle bir gelişme olur, 1905 senesinde Rusya'da komünizm ihtilali yapmak isteyen Lenin başarılı olamamış kaçmış İsviçre'de kitaplarını yazıyor. Almanların gizli teşkilatlarıyla bizim teşkilat anlaşarak Lenin'le temasta bulundular. Seni biz Rusya'da iş başına getireceğiz; ama siz savaştan çekileceksiniz tarzında bir anlaşma imzaladılar. Eğer bunu merak eden varsa Stefan Zweig'ın Mühürlü Tren adlı kitabını okuyabilirler. Almanların büyük maddi desteği ile Rusya'da yaşayan bütün Müslümanların Türk olsun olmasın ortak bir parolası vardı. O da neydi? Allah Osmanlının ayağına batacak dikeni bizim gözümüze batırsın. Çünkü dünyada bir tek İslam bayrağını Osmanlı dalgalandırıyor. İşte bu parolayla Sultan Galiyev'den İmam Mustafa'ya kadar Müslümanlar Osmanlı'nın rahat bir nefes alabilmesi için komünizme büyük destek verirler. Alman Markları Lenin'in, Stalin'in, Troçki'nin gayretleri ve Müslümanların gayretleriyle iş başına gelmek üzere olan Lenin, Fransa ve İngiltere'yi ürkütür. Çünkü onların bize karşı Rusya'yı tercih etmesinin sebebi şudur: bizim en fazla üç milyon civarında ordu çıkaracağımızı biliyorlar. Buna karşı Rusya'nın kalabalık ordusuna daha fazla güveniyorlar. Rusya savaştan çekilirse felaket olabilir düşüncesiyle Çar'ın yardımına koşma ihtiyacı duyarlar. Gidebilecekleri iki yer vardır. Bir Almanların Baltık Denizi, iki Çanakkale Boğazıdır. Baltık Denizinde kuvvetli bir Alman donanması olduğu için bilhassa denizaltıları vardır, oraya yaklaşamazlar. İngilizleri Balkan Harbinin sonuçları da şaşırtır. Bu cephenin açılması için genç Bahriye Bakanı Winston Churchill avam kamarasında şu konuşmayı yapar. "Bir elimizi bağlasalar, diğer elimizle yani Hindistan'dan gelecek kuvvetlerimizle biz Çanakkale Boğazını yedi günde geçeriz." Onun bu ateşli konuşması üzerine Çanakkale cephesi açılır.

Harbin petrol harbi olduğunu biliyoruz. Tarafsız kalırsak İngiltere, Fransa ve Rusya Almanya'ya bir sene zarfında girerler, taptaze yeni kuvvetlerle gelirler, yeryüzünden bizi silerler. Almanya'nın yanında kalırsak biz savaşı iki sene veya üç sene uzatırız.

Eğitimin Sesi: **Çanakkale Muharebeleri nasıl başladı hocam, müstahkem mevzilerimize düşen ilk top mermisinden itibaren deniz muharebelerini, Müttefik devletler donanmasının konumunu ve özellikle Osmanlı ordusunun aldığı tedbirleri değerlendirir misiniz?**

Amiral Carden kumandasındaki donanmanın Çanakkale'ye attığı ilk mermi 3 Kasım 1914 öğleden sonra saat üçü on geçe düşer. Çanakkale'ye son mermi Seddülbahir'e denizin boğazla kendi arasındaki mıntıkaya biz Seddülbahir diyoruz, 9 Ocak'ta düşer. Yani şu anda konuştuğumuz savaş, 14 ay 6 gündür. Bu savaşın en son şehidi Siirtli mülazım Zahit Efendidir. Bazıları diyor ki, Çanakkale'de boş yere öldük. Bu kadar adam öldü, iki üç sene sonra İstanbul'a müttefikler geldi. Bu gencecik insanların ölmesine yazık oldu. Biz yenildik Birinci Dünya Harbinde; ama Çanakkale gibi başarılarımızı göz önüne alırsanız, galiplerin de harb de ki kayıplarını tasavvur edebilirsiniz. Bunun için Çanakkale Harbi çok önemli bir harptir.

Çanakkale'ye ilk mermi 3 Kasım 1914 saat üçü on geçe Seddülbahir bölgesine düştü. İngilizlerin kumandanı Carden önderliğinde ki müttefik donanması bazı tarihçilerimize göre 16 büyük kruvazörden oluşmaktaydı. Bu doğrudur; ama Çanakkale'ye hücum eden sadece 16 kruvazör değil, yangın söndürme, ikmal gemileri, kurtarma gemileri, diğer gemiler, hücum gemilerini topladığımız zaman büyük bir deniz kuvvetleri var. Kara Kuvvetleri Kumandanı Hamilton'un Gelibolu günlüğünde 400 civarında bir geminin varlığından bahsediliyor. Hamilton; Benim ömrüm harp sahalarında geçmiştir; ama imparatorluğumuzun bu kadar gemisinin olduğunu ben dahi tasavvur edemezdim diyor. Tabi Rusların da beyaz renkli eskort zırhlısı vardır. Benim çocukluğumda Rusya'nın biz tehdit etiğini söylerlerdi, ihtiyarlar konuşurlardı babamın dükkânında; ama biz Yavuz'a çok güvendiydik dediklerini hatırlarım. Ruslar bize bir şey yapamaz, bizim Yavuzumuz var diyorlardı. Yani çocukların bile ağzına Yavuz zırhlımızın hikâyesi düşmüştü. 16 büyük zırhlının 5'i Fransız, biri Rus, diğerleri İngiliz, tabi yardım gemileri de İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşuyordu. Bizim boğaz, kumandanımız Arapkirli Cevat Paşadır. Daha sonra Cumhuriyetle beraber Çobanlı soyadını almıştır. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya giderken bizim Genelkurmay Başkanımız kimdir? Cevat Çobanlıdır. Yardımcısı da Selahattin Adil Beydir. Bir örnek vermek istiyorum. 18 Mart günü Büyük Taarruzda, ondan bir gün önce üçüncü kolordumuzun kumandanı Esat Paşa, Esat Gülkat Gelibolu'ya geldiğini haber alan Cevat Paşa'yı karşılamaya gitmiş. Tesadüfen de o büyük taarruz, deniz taarruzu 18 Mart'ta gerçekleşince saat sekizden on biri on geçeye kadar Selahattin Adil Bey savaşı yönetmiştir. Cevat Paşa yetiştikten sonra kumandayı ele almıştır. Bu Selahattin Adil Bey öyle güzel bir insandır ki 1950 seçimlerinde demokrat parti bunu İzmir milletvekili yaptı. On bir ay vekillik yaptıktan sonra bir beyanı var; benim Celal Bayar'la Adnan Menderes'le bir ters düşmem yok, ikisini de beğeniyorum; fakat onlar ne derse biz onları yapıyoruz, aldığım paranın helal olmadığına inanıyorum. Aldığı bütün maaşı hazineye iade ediyor ve milletvekilliğinden istifa ediyor Selahattin Adil Bey. Selahattin Adil Bey birkaç defa İstanbul Üniversitesi Rektörü ta-

rafından Çanakkale'yi anlatmak üzere konferansa davet edilir. Ancak bu davetlere gitmez Selahattin Adil Bey. Araya Celal Bayar'ı koyarlar, bizde devlet başkanına hayır denmez, o bizim töremizde milli birliğin sembolü olduğu için Selahattin Adil Bey İstanbul Üniversitesinde konferansa katılır. Oğlu da orada doçenttir. Oğlu ilk defa babasının Çanakkale'de harp ettiğini, kahraman olduğunu orada öğrenir. İşte bizim talihsizliğimiz o kahramanlığı yapanların anlatmamasıdır. Ben bunu Allah rızası için, Peygamber için, ümmet için, millet için, devlet için yaptım, bu anlatılmaz. Yapmayan da anlatır, işte iş Arap saçına döner. Tarihçilerin de burada işi zorlaşır.

Eğitimin Sesi: **Deniz ve kara muharebeleri sonucu Çanakkale Geçilemedi. Bu büyük zafer dünya tarihini nasıl etkiledi. Değerlendirir misiniz.**

Dünya açısından bu savaş neyi ifade ediyor? Bunu benim değil, Churchill'in ağzından dinleyelim. Churchill diyor ki; biz Çanakkale'yi geçemedik. Savaş üç sene uzadı. Sekiz buçuk milyon Avrupalı öldü. Churchill devam ediyor. Biz Çanakkale'yi geçemedik, Rusya komünist oldu. Rusya komünist olurken 30 milyon insan öldü. Biz Çanakkale'yi geçemedik. Komünist olan Rusya, Çin'i daha sonra komünist yaptı. Çin komünist olurken 50 milyon insan öldü. Biz Çanakkale'yi geçemedik. Bangladeş, Hindistan, Pakistan, güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunun gücünden şüphe etmeye başladılar. Kongo, Belçika'nın, Endonezya Hollanda'nın hâsılı, Asyalı ve Afrikalı milletler medeni Avrupa'nın gücünden şüphe etmeye başladılar. Bu şüphe onların bağımsızlık harekâtını fişekledi. Almanların büyük devlet adamı Bismarck diyor ki Rusya girdiği tarladan bir daha çıkmamıştır diyor. Dikkat edin Rusya komünist olmasaydı dağılma sürecine girmezdi. Metafizik hayattan çekilip gittiği zaman sorumlulukta hayattan gider. Manevi değerler de gider. İnsan midesiyle toprağa basar, nefsiyle düşünür ve bütün kültür hareketleri sığlaşır. Komünizm Rusya'ya geldikten sonra bir Dostoyevski, bir Tolstoy çıkmamıştır. Metafizik, bakkaldan armut alınır gibi her zaman alınacak bir olay değildir. Uzun bir vade isteyen, eğitim isteyen, kültür isteyen bir hadisedir. Bunu kaybedenlerin ele geçireceğini sanmıyorum kolay kolay. Dolayısıyla Rusya komünist olmasaydı dağılma sürecine girmezdi. Yani Çanakkale harbi olmasaydı Rusya komünist olmazdı. Komünist olmasaydı Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, diğer Baltık devletleri bağımsızlığına kavuşmazdı. Size yemin ediyorum bir sosyal bilimci olarak iddialı bir insan değilim. Rusya bugün 17 milyon kilometre kare toprağı kontrol ediyor. Göreceksiniz bu toprağı kontrol edemeyecektir. Yani üzerinde konuştuğumuz savaş, dünya açısından çok önemlidir. Bu savaş için dün hükmünü icra etti, bugün hükmünü icra ediyor, yarın hükmünü icra edecektir. Dolayısıyla bu savaş, sıradan bir savaş değildir.

Eğitimin Sesi: **Çanakkale zaferi ve bu muharebelerde ortaya çıkan ruh, Milli Mücadeleyi nasıl etkilemiştir ? Meseleyi bir de bizim tarihimiz, Türk tarihi açısından yorumlamanız mümkün mü?**

Milli Mücadelenin Başkumandanı Mustafa Kemal, bu savaşa 17 Nisan 1915'te Conkbayırı'nda 19. tümenin kumandanı olarak iştirak etmiştir. Bu savaşta milli mücadelemizin efsanevi Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Zığındere'de birliklerimizin başında görev alır. Bu savaşta doğu cephemizin kumandanı Kazım Karabekir'de Zığındere'nin batı tarafında 13. tümenin kumandanıdır. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dan Samsun'a, Samsun'dan Erzurum'a, Erzurum'dan Sivas'a geldi. Niye? Çünkü Sivas'ta bizim üçüncü kolordumuz var. Kolordumuzun kumandanı kimdir? Refet Bele. Refet Bele de Çanakkale'dedir. Ankara'nın başkent olmasının en önemli faktörlerinden bir tanesi burada bulunan kolordumuzdur. Kumandanı da Ali Fuat Cebesoy Paşadır. Ali

Fuat Paşa da Çanakkale'de yarbaydır. İkinci Başbakanımız aynı zamanda ikinci Cumhurbaşkanımız İsmet Paşa da Çanakkale'de karargâhta binbaşıdır. Edirne Fatihi olarak ünlenen Cafer Paşa da Çanakkale'de yarbaydır. En tehlikeli savaşları yapan 21. alay kumandanı Deli Halit Paşa, binbaşı olarak Çanakkale'dedir. Diyeceksiniz ki sen bir Türk Paşasına nasıl deli dersin? Ben bir Türk Paşasına deli diyemem, dilim kurur; ama ona tarihler o adı vermişlerse diyecek bir sözümüz yok. Onun deliliği şuradan gelir. Aziziye tablalarında Ruslarla beraber çok çetin savaşlar olur. Bir Rus mitralyözü bizim tarafa göz açtırmaz. Bir akşam karanlık bastıktan sonra bir boğuşma başlar. İki tarafta ne olduğunun farkında değildir. Yarım saat sonra Yüzbaşı Halit bir elinde Rus mitralyözü diğer elinde bayılttığı Rus askeriyle beraber karanlıktan çıkar. Kumandan Paşa sorar, evladım bu mitralyözü getirdin tamam da bu adamı niye getirdin? Paşam bunun tekniği farklıdır, belki biz kullanamayız. Bu düşmana kullandırtırız diye getirdim der. Bu aşırı cesaretinden dolayı tarihler ona Deli Halit Paşa demiştir. Kars, Ardahan, Iğdır, bugün ay yıldızlı bayrağımız altında bulunuyorlarsa buraların Fatihi Deli Halit Paşadır. Bunun için Çanakkale Harbi bizim yakın dönem tarihimizin laboratuvarıdır. Hatta Cumhuriyetimizin önsözü de olduğunu söyleyebiliriz. Yalnız biz maalesef bazı meselelere ideolojik gözlüklerle yaklaşıyoruz. Efendim, diyoruz ki Çanakkale'de aydın kıyımı olmuştur. Doğrudur; ama hepsi kıyılsa bile, Çanakkale Harbi olduğu zaman bizim 2500 küsur Darülfünun öğrencimiz vardı. Ayrıca liselerin son sınıfları İstanbul Lisesi, Adana Lisesi, Kayseri Lisesi, Ankara Lisesi'nin son sınıfları da gönüllü olarak savaşa iştirak etmiştir. Binlerce, on binlerce medrese talebeleri de harbe gönüllü iştirak etmiştir. Sohbetlerimizde medrese talebelerinin fedakârlığını dile getirmekten imtina ederiz. Ben de bunu fazla anlamıyorum.

Eğitimin Sesi: **Çanakkale Mahşeri'nde roman kahramanlarından birisi olarak "Oğuz Amca"ya rastlıyoruz.? Onun hikayesi, 1. Dünya savaşı yıllarına şahit olmuş Osmanlı toplumunun yaşadıklarını anlatıyor. Hocam,Oğuz amcanın hikayesini ve o yılları sizden bir kez daha dinlemek isteriz.**

Erzincan'ın Kemah ilçesinin Oğuz Köyünden Oğuz Amca diye bir amcamız var Çanakkale'de. Babası harpten çok korkmuş olmalı ki Oğuz Amcayı nüfusa 20 yaş ufak yazdırmış. Oğuz Amcayı Çanakkale'de gördüğümüz zaman Seddülbahir'de 44 yaşında. Düşman saldırılarını göğüsleyecek Dokuzuncu Kolordumuzun, kumandanı Kurmay Albay Halil Sami Beydir. Bunun iki tane büyük

Bazıları diyor ki, Çanakkale'de boş yere öldük. Bu kadar adam öldü, iki üç sene sonra İstanbul'a müttefikler geldi. Bu gencecik insanların ölmesine yazık oldu. Biz yenildik birinci dünya harbinde; ama Çanakkale gibi başarılarımızı göz önüne alırsanız, galiplerin de harb de ki kayıplarını tasavvur edebilirsiniz. Bunun için Çanakkale Harbi çok önemli bir harptir.

alayı vardır. 27. Alay Arıburnu'nda kumandanı Mehmet Şefik, Cumhuriyetimizle birlikte Aker soyadını almıştı. 26. Alay Seddülbahir 'de bunun kumandanı kimdir?, Kurmay Albay Kadri Bey, maalesef soyadını alamadan şehit olmuştur. Bu alayımızın iki tane büyük taburu var. Birinci taburu Zığındere'de güneyinde kumandanı Kurmay Binbaşı Lütfi Bey, en uçtaki taburumuzun kumandanı da Mahmut Sabri Beydir. Bir mitralyöz taramasına yakalanır. Çok güzel bir adamdır, şehit düşer. Yardımcısı Yüzbaşı Serdar'a der ki; oğlum Serdar buradan geriye bir tek asker gönderebilirsiniz, o da hepimizin şehit olduğunun haberini götürmek için. Sağlığıma kavuşup döneceğim der. Tabi hastaneye yatınca sağlığına kolay kolay kavuşamayacağı anlaşılınca Korgeneral Fahrettin'in emriyle hatıratını yazar. Hatıratı 26 sayfadır. Adı "26. Alayın 3. Taburunun Seddülbahir Muharebeleridir". 26 sayfada tek kelime kendinden bahsetmez. Merak eden varsa Mahmut Sabri Bey'in hatıratında Oğuz Amcayı bulabilirler. Oğuz Amcanın iki tane oğlu var. Biri Ali diğeri Akif. Bunlar Sarıkamış Cephesinde babalarının üzerine yazılmışlar. Bir oğlu var 16 yaşında adı Mustafa, 4 yaşında bir kızı, bir de Hatice diye bir Hanımı annemiz var. Oğuz Amcanın en büyük korkusu şudur; Oğuz Köyünün üçte bir Ermeni, üçte ikisi Müslümandır. Aramızda sıkıntılı günler yaşanır. Anadolu'da erkeksiz ev kuşku kaynağıdır o zaman. Oğlu Mustafa 16 yaşındadır, 17 yaşına girerse ne yaparız diye Oğuz Amca endişe duymaktadır. Enver Paşa'nın Sarıkamış Harekâtında iki oğlu şehit olur. Eve künyeleri gelir. Bizim analarımız, bacılarımız çok fedakârdır. Acıları göğüslerinde dindirirler. Eşlerine çocuklarına yansıtmak istemezler. Hatice Annemiz de iki oğlunun şehit olmasını eşinden gizlemek gayretini güder. Okuryazar değildir. Yazdığı her mektupta çocuklardan mektup aldım, sana selam ediyorlar, yakında Sarı Kızı satacağım, onlara ve sana para göndereceğim demektedir. Bu yengemiz bilmez ki fukara Oğuz Amca bir hemşerisinden çocuklarının şehit olduğunu öğrenir. O da her mektubunda aman hanım buradan mektup yazarım; ama sen çocukları mektupsuz bırakma. Çünkü onlar köyden haber beklerler der. Oğuz amcanın en büyük korkusu az önce söylediğim gibi oğlu Mustafa'nın 17 yaşına basmasıdır. Korkunun ecele faydası olmadığını ceddimiz söyler. Mustafa 17 yaşına gelir, askere alınır, Keşan'da temel eğitimini yapar, Arıburnu'ndaki 22. alayda göreve başlar. Baba Seddülbahir'de, oğul Arıburnu'nda arada 25 kilometre mesafe var. Öyle çetin savaş olur ki ne baba oğlunu ne oğlu babasını arayıp bulamazlar. Çanakkale'de savaşın düğümü Ağustos ayıdır. Neden? Çünkü Çanakkale toprağı balçıktır. Eylül ayı yağmurlar ayıdır, büyük topları bir yerden bir yere nakletmek zor olduğu için iki tarafta son kozlarını Ağustos'ta oynamaya çalışırlar. O zamana kadar Seddülbahir'de ve Arıburnu'nda iki cephesi olan müttefikler 8 Ağustos'ta Anafartalar'dan yeni bir cephe açarlar. Mustafa Kemal Paşa o zaman albaydır, terfi etmişlerdir. Burada büyük bir düşman kuvvetine karşı savaşırlar. Tabi orada Mustafa Kemal var, orada Ahmet Fevzi var, orda çok yaman subaylarımız, yaman askerlerimiz var. Ama Anafartalar bir yarıldığı zaman düşman bütün birliklerimizin arkasına yayılabileceği için batı tarafından bazı birlikler Anafartalar'a doğru kaydırılır. Bunların arasında Oğuz Onbaşı da vardır. Baba ve oğul, Arıburnu cephesinde harp ederler; ama birbirini arayıp yine bulamazlar. 18 Ekim 1915 Günü feci yağmur yağar, o gün çok çetin muharebeler olmuştur. Akşama doğru yağmur azalmış, muharebeler de azalmış, vadilerde tek tük mermi atışları devam eder, tepelerde kasvetli bulutlar var. Oranın önünde olan tepeden yanık bir türkü yükselir:

"Ela gözlüm ben bu elden gidersem,

Zülfi perişanım kal melul melul..."

diye. Alman Süvari Binbaşısı diyor ki ben ömrümde böle bir ses duymadım . Tüfeğimi önüme attım, balçıkta yatıyorum, kendimi bu sese bıraktım. Anzak Yüzbaşısı diyor ki ben ömrümde böyle bir ses duymadım, bu ses beni aldı, Avustralya'ya götürdü diyor. Tıp öğrencisi Kastamonulu Yusuf diyor ki ben ömrümde böyle bir ses duymadım, bu ses beni balçıktan aldı, Kastamonu'ya anamın dizinin dibine götürdü, anamın şefkatli bakışlarını ararken baktım ki Oğuz Amca önümde Oğuz Amca balçıkta yuvar-

lanıyor. Gözyaşları balçıkla karışıyor. Ya ilahi oğlumun bana sesini duyurdun, inşallah kendini de gösterirsin diyor. Fakat baba oğul yine birbirlerini bulamazlar. Tam iki ay sonra, 18 Aralık 1915'te akşamüzeri bir mitralyöz taramasıyla da Oğuz Amca yaralanır. Karlı bir günde sabahı beklemek mecburiyetinde kalırlar, diğer yaralılarla beraber sıhhiyeler omuzlarında onları Eceabat'a getirirler. Şu salonun on misli büyüklüğünde bir salon düşünün, kenarlarda ameliyathaneler var. Cepheden devamlı yaralılar akmaktadır. Tabi Oğuz Amca 45 yaşındadır, akşamdan beri kan kaybetmiş, yaşlıdır. Ameliyathane önündeki sırada sıra bekleyemez, takati yoktur diye beş dakika önce ruhunu teslim etmiş olan bir şehidimizin kanlı yatağına yatırmak için Oğuz Amcayı sıhhiyeler kollarında götürürlerken kuyrukların birinde duruşundan oğlu Mustafa'yı duruşundan tanır. Çünkü Mustafa'nın tanınacak tarafı kalmamış. Bir şarapnel gelmiş, yüzünü almış götürmüş, iki göz bırakmış. Mustafa da sıhhiyelerin kollarında gelen babasını görünce babam beni böyle görmesin, üzülmesin diye sırtını dönmüş, Oğuz Amca da görmezlikten gelmiş, getirmişler az önce ruhunu teslim eden şehidimizin kanlı yatağına Oğuz Amcayı yatırırlarken Mustafam diyerek başına yorganı çekince sanki o babasının sesini duymuşçasına sendeliyor, oraya düşüp, ruhunu teslim ediyor. Bu kahramanlıkları anlamak için Liman Von Sanders'in hatıratına bakabiliriz. Çok enteresan bir hatıratı var. Türkiye'de Beş Yıl" kitabın adı. Önsözü şöyle, diyor ki bir asker için mutluluk denen bir şey varsa bütün samimiyetimle söylüyorum ki o da Türklerle omuz omuza savaşmaktır. Fakir insanlardı, en lüks yiyecekleri buğday kırığından çorbalardı. Sağlıksız su içerler, fakir toprak barınaklarda kalırlardı. En modern vasıtalarla donanmış düşmanlara karşı aslanlar gibi dövüşürlerdi. Ben bunlar kadar tebessümle ölüme

Biz Çanakkale'yi geçemedik. Komünist olan Rusya, Çin'i daha sonra komünist yaptı. Çin komünist olurken 50 milyon insan öldü. Biz Çanakkale'yi geçemedik. Bangladeş, Hindistan, Pakistan, güneş batmayan İngiliz İmparatorluğunun gücünden şüphe etmeye başladılar.

giden başka bir millet ferdi görmedim diyor. Tabi düşmanlar çekilince, büyük birliklerimizde savaşa devam etmek için Filistin'e giderler. Her ihtimale karşı Çanakkale Boğazını müdafaa altına alırız. Hastane de olan Oğuz Amca 46 yaşına gelir. Askerlikten düşmüştür. İsterse elini sallayarak köyüne gider isterse gönüllü olarak savaşa devam eder. Oğuz Amca hastaneden kalkar yürüyerek Filistin'e gider, kendi birliğini bulur kumandan az evvel bahsettiğim Yüzbaşı Serdar şehit olmuştur. Onun yerine Muallim Naci Gücüyener kumandandır. Şimdi Muallim Naci Gücüyener'in hatıratından anlatıyorum. Karşıma diyor derisi kemiğine yapışmış, saçı sakalı ağarmış perişan bir adam geldi. Dedi ki ben Erzincan'ın Kemah ilçesinin Oğuz köyündenim, adım da Oğuz hastanedeydim. Sağlığıma kavuştum, emrinize amadeyim. Defterlere baktım diyor, doğru. Fakat öyle bir perişan hali var ki yüreğim iki taşın arasında kalmış gibi ezildi. Onu korumak için dedim ki seni mutfakta değerlendirmek istiyorum. Ne dersin? Bana aynen şu cevabı verdi diyor, devlet yolu Allah yoludur. Siz burada devletimizi temsil ettiğinize göre sizin emrinizi yapmak Allah'ın emrini dinlemek gibidir. Kumandanım sen emret, ordumuzun zafer kazanması için ben soğan da soyar, pırasa da doğrarım, ama kumandanım ben de yangın var, üç evlat acısı var, bana tüfek ver, beni en ön cepheye sevk et dedi. Ben de yaşına, perişanlığına bakmadan onu en ön cepheye sevk ettim diyor. Sonra Oğuz Amcayı İzmir'e giren 1922'inin Eylül ayındaki ordumuzun arasında görüyoruz. 1923'te Oğuz Amca terhis olur, Oğuz Köyüne gelir, Oğuz Köyü de şöyle bir bayırın üzerindedir. Tam köye girmeden orada bir çeşme vardır. O çeşmede bir hanım bakraçla su doldurmaktadır. Gelen yabancı yüzümü görmesin diye yengemiz sırtını döner, Oğuz Amca bacım der bir tas su versene, Temmuz ayıdır, sıcaktır. O suyu içer. Suyunu içtiği hanımın kendi hanımı olduğunu evde öğrenir. 1931 yılında da bu fani âleme veda eder.

Eğitimin Sesi: **Çanakkale muharebeleri, önemli kahramanlık hikayelerini tarihe hediye etmiş olan tarihsel bir vaka. Burada ortaya çıkan vatan ve millet sevgisine bağlı kahramanlık ruhunu nasıl açıklayabiliriz. Yorumlar mısınız?**

Mahmut Sabri Bey'in hatıratından bahsetmeliyim. Çok enteresan şeyler var, 26 sayfaya çok şey sığdırmıştır. Diyor ki; evlatlarımız, gök ekinler gibi biçiliyor. Yenilerini Keşan'da, Tekirdağ'daki temel eğitim yapanlardan karşılıyoruz. Ben, askerlerimizin birinci bölüğünü dinlenmeye aldım, karargâha gittim diyor. Döndüğüm

zaman askerler ayağa kalktılar zeytinliklerin altında, onlarla konuşmak moral vermek istedim. Yemeğiniz nasıl, iyi mi? Şunu bilin, bazıları Çanakkale'de şöyle açlık böyle kıtlık var derler. Bunlara inanmayın. Bunlar milletimize bühtandır. Biz iki yerde açlık çektik. Bir Yemen'de, iki Plevne'de. Çanakkale'de açın bakın listelere günde bir öğün de olsa mutlaka et yemeği verilir. Bu millet aç kalmıştır, cephedeki evladını doyurmasını bilmiştir. Doğru konuşmak lazım. Yemeğiniz yetiyor mu tarzında konuşunca orada temiz yüzlü; ama böyle masum bir delikanlı dikkatimi çekti 18 yaşlarında, hemen yaklaştı diyor oğlum adın ne senin, Murat Kumandanım diyor. Nerelisin oğlum, Yozgat'ın Sarıkaya ilçesinin Kara Yakup köyündenim Kumandanım dedi. Ondan ayrılamıyorum diyor. Ben bir ara dikkat ettim, saçları biraz kınalı. Dedim evladım, senin saçın niye böyle kınalı? Bilemiyorum bana askere gelmeden annem yaktı diyor. Askerlerin arasında, dostların arasında adı kınalı Murat kalıyor. Kınalı Murat okuryazar değil, biraz evvel bahsettiğim Kastamonulu tıp öğrencisi Yusuf'a evine mektup yazdırırken anasına şu notu düşüyor. Anacığım kardeşim Cavit askere giderken sakın saçlarına kına koyma. Benim saçlarıma kına koydun, kumandan sordu, cevap veremedim, mahcup oldum. Onlar da mahcup olmasınlar diyor. 11 Mayıs günü Seddülbahir'de çok çetin savaşlar olur. Kınalı orada şehit olur. Şahadetinden 15 gün sonra evinden mektup gelir. Mahmut Sabri Bey tabur kumandaları şehitlerin mektubunu açar ki ola ki onlara bizim verebileceğimiz bir cevap vardır diye. Kınalı Murat'ın anasının şu satırlarını okur hatıratında vardır, bulabilirsiniz. Ey gözümün nuru Murat, kumandan evladıma selam söyle. Sana kına yaktığım için utanma. Sen orada kurban olacaksın. Her gün dua ediyorum. Rabbim seni uçan yelden, yerdeki karıncadan korusun; ama biliyorum ki sen orada şehit olacaksın. Sen beş kardeşin İsmailisin. Zabit Efendiye selam söyle, bizdeki kurbanlık koyunlar kınalanır öyle gönderilir, ben de seni öyle gönderdim diyor. Bu savaşa tanık olan bir Alman Yüzbaşısı hekiminin hatıratından şimdi anlatıyorum. 4 gün 4 gece diyor Alman hekimi, Zığındere karadan, havadan, denizden dövüldü. Hava ikmali yaparken denizden dövülüyor, deniz ikmal yaparken kara dövülüyor, kara ikmal yaparken

hava dövülüyor. 4 gün 4 gece diyor. Siperlerimiz adeta oyuklara dönüştü. Oyukta olan askerimiz eğer şanslıysa 3 dakikada kolunu bacağını kaybediyor. Önümüze geliyor. Eğer şanssızsa üzerine bomba düştüğü gibi havada böyle bir kalın pıhtı dağıldığını görüyorsunuz diyor. Buna rağmen hiçbir Osmanlı askeri çıldırmıyor. Bilenler Kuran-ı Kerim okuyor, bilemeyenler tekbir getiriyor, o siperlere giriyor ve kaderlerine razı oluyorlar. 17 Temmuz 1915'te saat 3 sıralarında bir başımı kaldırdım ve baktım ki, 1.90 boyunda Temmuz güneşinde terlemiş eli, kanlı satırlı Senegalli bir zenci diyor. Çanakkale'de Senegalli zencilerin satırlarıyla bizim Eyüp Paşanın yaptırdığı bıçakların harbi çok önemlidir. Gece olduğu zaman satır ve bıçak harbi çok feci harpler olmuştur. Tabi onları bir tarafa bırakarak devam edelim, anladım cephe bozuldu, üzerimizden atladı diyor Senegalli zenci, fazla korkmadan hekim olduğum için biraz daha ağır şartlarda beni değerlendirirler diye kendimi teselli ederken bir ses duydum diyor, bu ses bir insan sesi değildi. Sanki ciğeri sökülmüş bir asker sesiydi. Tercümana sordum ne diyor? Yetiş Ya Muhammet kitabın gitti diye bağırıyor diyor. Ben Hıristiyan'ım diyor, dinimi unuttum; ama bu feryat öyle bir feryat ki diyor kement gibi beni sardı. Siperden çekti çıkardı bir baktım ki 26. alayın 3. taburunun kumandanı Kurmay Binbaşı Lütfi Bey çift kılıçla dövüşüyor, O sırada tepeyi aşan diyor Konyalı Mıstık çok saf bir delikanlı bu, kumandanının tek başına harp ettiğini görünce o katırı bırakıyor saka, koşuyor yerde bir silah buluyor ve gidiyor yardıma. Mıstığın bu gayreti sağa sola dağılmış askerlerimizi cesarete getiriyor, Alman Hekim Yüzbaşı diyor ki benim de aklım başıma geldiğinde çıv çıv mermiler geçip gidiyor, kendimi sipere attım; ama kulağım hep o seste, Yetiş Ya Muhammet kitabın gidiyor sesinden bu sefer tersten atlama başladı. Akşam karanlığı olunca diyor sabaha oranla iki siper aldığımızı öğrendim diyor.

Şunu bilin, bazıları Çanakkale'de şöyle açlık böyle kıtlık var derler. Bunlara inanmayın. Bunlar milletimize bühtandır. Biz iki yerde açlık çektik. Bir Yemen'de, iki Plevne'de. Çanakkale'de açın bakın listelere günde bir öğün de olsa mutlaka et yemeği verilir. Bu millet aç kalmıştır, cephedeki evladını doyurmasını bilmiştir.

Eğitimin Sesi: **Muharebelerde kahraman alaylarımızdan bir tanesi 57. Alaydır. Şehit ve kahraman asker ve subaylarımız hakkında bizlere bilgi verir misiniz?**

Çanakkale'de çok enteresan olaylar olmuştur. 57. alayımız vardır bizim. Kumandanı Kurmay Binbaşı Hüseyin Avni Bey'dir, o şehit olmuştur. Kumandanın yardımcısı Kurmay Binbaşı Yusuf Ziya Bey görevi almıştır. O da şehit olmuştur, kumandayı ele alan alay müftüsü Hasan Fehmi Bey, şehit olmuştur; ama düşmanı Arıburnu'nda durdurmuşlardır. Düşmanı durdurmak kolay olmamıştır. Askerimizde bir panik başladığını sezen Fevzi Çakmak'ın kardeşi Üsteğmen Nazif Çakmak, asker paniğe başladı mı onu bir daha tutamazsın. Nazif Çakmak bunun önüne geçmek için bombalarla beraber düşmanın üstüne atlamıştır. Çanakkale'ye giderseniz görürsünüz Mustafa Kemal Atatürk'ün heykelinin altı metre kuzeyinde şehit olmuş, ama oradaki askerimizin moralini yükseltmiştir. Akşam karanlığı basarken 57. alayın 4. taburunun 3. bölüğü kumandanı Kemahlı Üsteğmen Mustafa Asım Beydir. Aşağıdan gelen İngiliz birliğinin kumandanı Volters'tir. Bu iki birlik akşam karanlığında birbirine girerler. Ölümüne bir savaş başlar. Sağdan soldan makineli ateşi ve bombalar. Bu iki bölük, kâmilen ya ölür ya şehit olurlar. Ara anlaşmalarla beraber bu iki bölüğü toplu mezara defnederler. 1934 senesinde İngilizler kendi ölülerini mezarlıklara defnetmek için toplu mezarları eşerler. Onların ve bizim askerimizin şurasında künye vardır. Bu eşindir, çürümez. Ondan kendi askerlerini ayırt ederler. Bir yere gelirler bakarlar ki iki ceset birbirine girmiştir. Künyelerini okurlar, birisi Yüzbaşı Volters, diğeri Üsteğmen Mustafa Asım Bey'dir. Mustafa Asım Bey'in elinde Yüzbaşı Volters'in haçı çıkar, Yüzbaşı Volters'in elinde Mustafa Asım Beyin muskası çıkar. Nacizane yazdığım bu Çanakkale Mahşerine ben muska ve haç adını takmak istiyordum; ama yanlış anlaşılır diye yapamadım. Eğer giderseniz tam Arıburnu'nda bu Volters'le Mustafa Asım Bey'in haçı ve muskanın macerasını belirten tabelayı okumanız mümkündür.

“Kızım Nuriye Küçük Hanıma Özeldir” Benim Sevgili Kızım,

İlk önce iki gözlerinden öperim. Seni çok göreceğim gelmiştir. Lâkin askerlik engel oluyor da görüşemiyoruz. Bunun çaresi nedir kızım ? Bunun çaresi Cenab-ı Hakk'a tevekkül olupta sabır etmektir. Ben sizi, siz de beni Cenab-ı Hakk'a emanet edelim. Elimizden geldiği kadar da mektupları sık sık gönderelim. Birbirimize duada kusur etmeyelim.

Şimdilik sana elbiselik almak üzere dedenize 310 kuruş gönderdim. Ama elinizden geldiği kadar paraları muhafaza edip harcamayınız, ileride bu paralar çok itibarlı olacaktır. Hatta yüzü yüz kuruşa kadar itibar bulacaktır. Bilginiz olsun.

Kızım niçin mektup göndermiyorsunuz ? Zannedersem darıldınız. Canım kızım, mektup gönder de, neden darıldığını mektupta yaz ki, ben de anlayayım. Darıldığınız doğru mu ? Bizim tarlalardan ne kadar arpa elde edildiğini yazmadınız. Uşaklar Kars'a ne götürdüler ve ne kadar kazandılar ve yahut kayıp mı ettiler? Yazmadınız. Ben bunlar için size darılacak yerde siz mi bana darılıyorsunuz?

Komşulardan kim kalmıştır. Mehmet Efendi tohum verdi mi ? Ne kadar verdi ise bu tarafa yazınız. Kış için ne kadar un ve ne kadar bulgur ve yarma yaptınız. İnşallah bu sene idareniz iyicedir. Bizim binek atının tayı var mıdır ? Teyzenize çok selâm söyle, sana güzel baksın. Valideniz namaz kılıyor mu ? Şayet kılmaz ise bu tarafa yazarsınız. O vakit icabına bakarız.

Allaha emanet olasınız. İki gözüm kızım.”

(Genelkurmay ATASE Arşivi)

18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
Gazi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Çanakkale muharebeleri söz konusu olunca, biz Türkler, gururla ve haykırarak "Çanakkale Geçilmez!" deriz. Buna inanarak ve bunu övünerek söyleriz. Oysa bu değerlendirme, 1916 yılından sonra ve Çanakkale savaşlarının sonucu bilinerek yapılan bir değerlendirmedir. Bugün sadece biz değil, bütün dünya biliyor ki Çanakkale Boğazı Türklerin elinde olduğu sürece bu topraklar savaşarak geçilemez. Ama 1915 yılında, yani Çanakkale savaşları başlamadan önce genel kanaat böyle değildi. Tam aksi bir anlayış vardı. Çanakkale'nin geçilemeyeceği düşünülmediği gibi, çok kolayca ve zorlanmadan geçileceği hesaplanıyordu. Çanakkale'yi geçilmez yapan Türk insanının vatan sevgisi ve onun bağımsız yaşama isteğidir. Bu tespiti yapmadan ortaya konulacak her türlü değerlendirme, en azından eksik olacaktır.

Çanakkale Boğazı'na saldırı ve orada bir cephe açılması fikrinin bir Rus isteği ile ortaya çıktığı bilinmektedir. 1914 sonlarında Doğu cephesinde, Erzurum Köprüköy ve Azap saldırılarının Osmanlı lehine geliştiği bir sırada, Rus Çarı II. Nikola, 2 Ocak 1915'de İngiltere'ye müracaat ederek, Doğu Anadolu'da savaştığı Türkiye'nin herhangi bir zayıf yerinde yeni bir cephe açıp açamayacaklarını ve kendilerine askerî malzeme konusunda yardımcı olup olamayacaklarını sordu1. Çar bu isteği yaparken asla Çanakkale Boğazı'nda bir cephe açılacağını düşünmüyordu. Fakat Çar'ın isteğinin Londra'da değerlendirildiği günlerde, Çanakkale Boğazı'na saldırı düşüncesi İngilizlerde, özellikle de Churchill'de, netleşmişti.2. İngilizlerce Boğaza yapılacak saldırının tartışılan yanı, yapılacak seferin yalnız savaş gemileriyle mi, yoksa aynı zamanda kara kuvvetleri tarafından desteklenmesi suretiyle mi yapılacağıydı3. Churchill, bir yandan İngiltere Başbakan'ına savaşın söz konusu olmasından buyana Gelibolu'ya saldırılmasını istemekte olduğunu, Çanakkale Boğazı'nın sadece savaş gemileriyle zorlanacağını, bu suretle de Rusya'nın "yeni cephe" isteğinin de yerine getirilmiş olacağını bildirdi. Churchill, diğer yandan da 3Ocak 1914'de, Çanakkale'yi abluka altında bulunduran Amiral Carden'den boğazın yalnız denizden zorlanmasının mümkün olup olmadığını sordu. Kendisinin bu saldırıyı çok istediğini, bu iş için eski savaş gemilerinin kullanılacağını da belirtti4.

Amiral Carden 5 Ocak'ta verdiği cevapta bir baskınla Çanakkale

Boğazı'nın zorlanabileceğini sanmadığını fakat esaslı bir plan yapılarak çok sayıda gemiyle bu saldırının gerçekleştirilebileceğini bildirdi5. Bu cevap hem Churchill, hem de İngiliz savaş komitesi üyelerini tatmin etti. Bu suretle Churchill'in Çanakkale Boğazı'na saldırı ile ilgili düşünceleri de gerçekleşecekti. Daha sonra 20 Ocak'a kadar sürecek zaman içinde saldırı planı hazırlıkları yapıldı. Bu arada Boğaz harekâtına Fransa'nın da katılmasına çalışıldı. Bu amaçla Churchill, Fransa'dan işbirliği, saldırı tasarısı üzerinde anlaşma, birlikte hareket etme ve birlikte taarruz etme isteğini Fransızlara iletti6. Fransa Deniz Bakanı Victor Augagneur ise kendi ülkesinin düşüncesini şöyle özetliyordu: "Bu harekâta katılmamak, başarıya ulaşması durumunda İngiliz donanmasının yalnız başına İstanbul'a girmesine göz yummak demektir. Oysa bu durum, doğuda büyük çıkarları olan ülkemiz için millî gururumuzun sarsılması ve çıkarlarımızın tehlikeye düşmesi demek olurdu..."7. Böylece Fransa da bu harekâta katılmayı kabul etti. Rusya'ya önce haber verilmemişti8. Harekâttan daha sonra haberdar olan Rusya, İstanbul'a kendilerinden önce İngilizlerin girmesinden endişeleniyor ve Boğaz harekatında yer almak istiyordu. Ancak içinde bulunduğu şartlarda Rusya Çanakkale Boğazı harekâtına elindeki en iyi gemilerden biri olan Askold Kruvazörü 'nü göndermekle yetindi. Yapımı 1899'da tamamlanmış olan gemi, 6 bin tonluk ve 183 mm'lik 12 adet topa sahip olup, beş bacalı idi. Askold 1915 Şubat ayı sonlarına doğru Amiral Carden komutasındaki İngiliz Fransız ortak donanmasına katıldı. Ancak İngiltere ve Fransa aslında Rusya'nın bu planlar içinde yer almak istemesinden çok da memnun oldu denilemez. Bu düşünceden hareketle Askold Kruvazörü doğrudan Çanakkale Boğazı'na gönderilmedi. 3 ve 7 Mart 1915 tarihlerinde Müttefikler

tarafından girişilen İzmir ve Urla'nın bombardımanı sırasında Askold görev aldı. Daha sonra doğu Akdeniz bölgesine geri gönderildi. Fakat sonradan, 12 Mart'ta, Rusların isteği ile Askold, Marmara'ya girmesi planlanan donanmanın Fransız gemileri grubuna katıldı. Yine de 18 Mart'taki çıkarma harekatında Boğaza giren gemiler arasında Rus kruvazörüne yer verilmedi9.

Çanakkale Boğazı'na saldırı planı Amiral Carden tarafından hazırlandı. Plana göre, önce Boğazın girişini savunan dış bataryalar uzun mesafelerden bir ateşle tahrip edilecekti. Dış bataryaların ikisi Boğazın Anadolu yakasında bulunan Orhaniye ile Kumkale'de, diğer ikisi de Rumeli yakasındaki Ertuğrul ile Seddülbahir'de bulunuyordu. Boğazın bu tabyalar arasındaki genişliği 4 km kadardı. Bundan sonra Boğaza girilerek Anadolu yakasında Kepez ve Rumeli'de Kilitbahir'e kadar olan ve merkez savunma sistemi denilen tahkimat ve buralardaki bataryalar bombalanarak tahrip edilecekti. Bu da tamamlanınca Çanakkale ile Nara Burnu arasındaki savunma sisteminin son kısmı ateş altına alınacak ve Marmara'ya girilerek İstanbul'a yönelinecekti. Bu bombardıman aşamalarının her birinde savaş gemileri yol almaya başlamadan önce torpil alanları temizlenmiş olacaktı. Planın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi havaların iyi gitmesine; yeterli cephane sağlanmasına ve Türklerin savunmada göstereceği zafiyet ve yılgınlığa bağlanmıştı10. Diğer tarafta ise Türk Genelkurmayı, Boğazın savunma sisteminde mayınlardan yararlanmaya büyük önem vermişti. 3 Ağustos 1914'de seferberlik ilanından sonra, Ağustos ayının ortalarından itibaren Boğaza mayın hatları döşenmişti. Aralık ayı sonuna doğru boğaza döşenen mayın hatları 9 sıra olmuştu. Bunların bir kısmı sabitti. Ana mayın hatları 1,5 km genişliğinde bulunan ve Çanakkale Boğazı'nın en dar yeri olan Soğanlıdere – Dardanos önünden başlamıştı. Kıyılara da bu hatları koruyacak gizli obüs bataryaları da yerleştirilmişti11. Genel Kurmay Başkanı Enver Paşa, yalnız denizden yapılacak bir saldırı ile Çanakkale'nin geçilmesinin imkânsızlığını görmekteydi. Bu nedenle İstanbul'da halk arasında dedikoduların uyandırmış olduğu korku, kuşku ve telaşa pek aldırmıyordu. Ona göre, düşman büyük istihkâmları uzaktan ateş hattına alabilir, tahrip de edebilirdi. Fakat mayın hatlarını savunan bataryaları tahrip etmek için onların çok yakınına kadar gelmesi gerekliydi. Bu durumda da yaklaşan gemiler küçükse, kolaylıkla batırılabilirdi. Büyük savaş gemileri ise batı-

rılma korkusuyla zaten oraya kadar yaklaşamayacaklardı. Şayet düşman donanması mayın hatlarını geçip Çanakkale şehri önüne kadar gelir, Boğazı kıvrılarak Nara Burnu'nu dönüp Marmara'ya geçerse, bu kez de karşısında Türk donanmasını bulacaktı.

Türk donanması küçüktü ama etkili toplara sahipti. Oysa dar olan Nara Burnu'nu teker teker dönmeye mecbur olan düşman gemileri, bu dönüş esnasında Türk gemilerine karşı ancak 2 topla ateş edebilecek durumda olduğu halde, 5 kilometreden fazla olmayan etki menzili içinde Türk donanmasının en aşağı 30 topu onları karşılayacaktı. Bu durumda en büyük zırhlı gemiler bile batırılabilirdi. İngilizler için Çanakkale Boğazı'nın geçilmesi İstanbul'un Ruslar tarafından ele geçirilmesi önlenerek İngiliz hâkimiyetine geçmesi demekti. Bu durumda Osmanlı Devleti toprakları ve ordusu ikiye bölünmüş olacağından mecburen barış yapmak zorunda kalacaktı. Buna yanaşmadığı takdirde de kısa zamanda savaş dışı bırakılacağına şüphe yoktu. Bu durumda Rusya ile batılı müttefikleri arasında bağlantı kurulacak, karşılıklı ekonomik ve askeri yardımlaşama sağlanacaktı. Bütün bunlardan başka Dünya Savaşı'nın başlangıcından beri taraf-sız kalan Bulgaristan ve Romanya'nın, İngiltere ile Fransa'nın yanında savaşa girecekleri düşünülüyordu. Böylece de Almanya ile Avusturya'nın etrafındaki çember tamamlanmış olacaktı. Yani İngilizler için, Dünya Savaşı'nı bitirmenin yolu, Çanakkale Boğazı'ndan geçmekteydi. Yukarıda sözü geçen Carden planının uygulanmasına 19 Şubat saat 10'da başlandı. Saldırının amacı önce Boğazın girişini koruyan Kumkale, Orhaniye, Ertuğrul ve Seddülbahir'deki tabyaları yok etmekti. İkisi Fransız, dördü İngiliz olmak üzere altı zırhlı bu işi başarmak için görevlendirilmişti.

Bu gemiler 12.000 ile 10.000 metre mesafeden bataryalar üzerine ateşe başladılar. Menzilleri kısa olan Türk bataryaları susmak zorunda kaldılar. Saat 12'den sonra zırhlılar kıyılara yaklaşarak 7000 metreye yaklaşıp daha yakından ateş etmeye başlayınca, Türk bataryaları da karşı ateşe başladılar. İki düşman gemisi isabet aldı. Amiral Carden saat 17.30'da geri çekilme emri verdi. İtilaf Devletleri'nin dış bataryaları bir günde tahrip etmek ümidi suya düştü. Ertesi gün daha da kötüleşen hava şartları İtilaf Devletleri'nin saldırısını 25 Şubat'a kadar geciktirdi12. Havaların mevsime göre biraz düzeldiği 25 Şubat'a dış bataryalar üzerine saldırı tekrar başladı. Bu kez saldırıya 12 gemi katıldı. Türk bataryaları top menzilleri alanına giren gemilere güçlü bir karşılık verdiler. İki gemiye önemli kayıplar verdirdiler. Ancak bataryalarımızın etkileri, bu çok güçlü gemileri ilerleyişlerinden alıkoyacak durumda değildi. İtilaf gemileri yollarına devam ettiler. Yoğun ateş açıyorlardı. Türk bataryaları ateşi kesti ve kıyılardan içerilere çekildi. Bunun üzerine İtilaf Devletleri 25 Şubat harekâtının sonuçlarını anlamak için tabyalara asker çıkardı ve henüz kullanabilecek gibi görünen kalan topları tahrip ettirdi.

İtilaf Devletleri'nce Boğaz dış bataryaların susturulması işi bu suretle sona erdi. 26 Şubat ve daha sonraki günlerde saldırı planının ikinci ve üçüncü aşamalarına yani iç bataryaların tahrip edilmesine girişildi. Amaç Dardanos ve Erenköy tabyalarını savaş dışı bırakmak için Boğaza girmekti. Savaş gemileri ateş ederken mayın tarama gemileri de kendilerine

yol açacaktı. Planın bu bölümünün eylemini sağlamada hesapta olmayan engellerle karşılaşıldı. Kıyılarda yerleştirilmiş gizli ve hareketli sahra bataryalarıyla Dardanos tabyasının topçuları devamlı olarak yer değiştiren mayın tarama gemilerine devamlı ateş ediyorlardı13. Bu kısmi başarılara rağmen, Churchill, 11 Mart'ta filonun Marmara'ya girmesi üzerine, güvenliğin korunması için kara kuvvetlerine ihtiyaç duyulduğunu gördü. Hemen kara kuvvetlerinin oluşturulmasına girişildi. Bu kuvvete General Hamilton komutan olarak atandı ve Çanakkale'ye gönderildi. 15 Mart'ta Çanakkale Boğazı'na kesin saldırı için karar verildi. 18 Mart'ta Boğaza gerilecekti. Ne var ki, saldırı kararının alınmasından bir gün sonra, yorgunluktan, sinirden ve uykusuzluktan güçsüz düşen Amiral Cardin hastalandı. Doktoru kendisine Londra'ya dönmesini tavsiye etti. 17 Mart'ta da Amiral Carden'in yerine onun Kurmay başkanlığını yapmakta olan Vis Amiral de Robeck atandı14.

Türk tarafında ise Çanakkale Boğazı ile İstanbul'u savunmak görevi Balkan Harbi sonrası Almanya'dan orduyu ıslah amacıyla gelen Liman Von Sanders'e verilmişti. Liman Paşa I. Orduya komuta ediyordu. Bu ordunun I. Kolordusu Gelibolu Yarımadası'na, 15. Kolordusu Çanakkale'nin Anadolu kıyılarına, 6. Kolordusu da Yeşilköy bölgesine yerleştirilmişti. Karadeniz'e açılan İstanbul Boğazı'nın savunması ise Vehip Paşa'nın komutasında bulunan 2. Orduya verilmiş bulunuyordu. Boğazların savunması ile görevli kuvvetlerin tümü 200.000 kadardı. Daha sonra Çanakkale cephesi için oluşturulacak 5. ordu da Liman Von Sanders paşa emrine verilecekti. Yeni komutan Amiral De Robeck de Carden'in saldırı planını uygulayacaktı. Plan, Boğazın iki kıyısındaki bataryaların susturulması, mayınların, torpillerin temizlenmesi, bu suretle açılacak yoldan filonun Boğaza girmesine imkân sağlanmasından ibaretti. De Robeck bu planı başarıyla gerçekleştirmek için savaş gemilerini üç grupta savaş düzenine soktu. Birinci grupta Queen Elizabeth, Agememnon, Lord Nelson ve İnflexible bulunuyordu. Bunlar güneye doğru yönelmişlerdi. Bu üç savaş gemisinin sahra bataryalarına karşı güvenlikleri kuzey kanatta Prince George ve güney kanatta Triumph gemileri tarafından sağlanacaktı. İkinci grup, Amiral Guepratte komutasında dört Fransız zırhlısından kurulmuştu; Buffren, Bouvet, Goulois ve Charlemagne. İlk ikisi Boğazın Anadolu kıyılarını, diğer ikisi de Rumeli kıyılarını bombalayacaklardı. Üçüncü grubu oluşturan İrresistable, Albian, Vengeance, Swiftsare ve Magestic gemileri yedekte bırakılmışlardı. Üçüncü grup gemileri sırası gelince ikinci grubun yerini alacaklardı. Daha sonra da Cornwallis, Conapus, Dorthmouth ve Dublin kruvazörleri geliyordu. Bunlardan ilk ikisinin görevi mayın taramak, diğer ikisinin de aşırma ateşi yaparak Türk sahra bataryalarını arkadan vurmaktı15.

Aslında Çanakkale bölgesi savunma karargâh komutası Albay Cevat, 18 Mart'tan önce Bozcaada'da düşman savaş gemilerinin toplanmakta olduğunu haber almıştı. 18 Mart sabahı da bir keşif uçağımız Bozcaada'da büyük bir hareketlilik olduğunun haberini getirmişti. Bu saldırının başlaması demekti. 18 Mart'ta saat 10 civarında Boğaza giren İtilaf Devletleri donanması girişteki tabyalarımızı uzak mesafeden etkili topları ile susturdu. Daha sonra, saat 11.15'te birinci grubun saldırısı başladı. Queen Elizabeth, ağır toplarıyla uzak mesafeden önce Çimenlik tabyasına sonra Çanakkale şehrine daha sonra da Hamidiye tabyasına ateş ediyordu. Çimenlik tabyası iki isabet aldı. Çanakkale şehrine açılan ateşlerden dolayı yangın çıktı. Hamidiye tabyasında da tahribat meydana geldi16. Saat 11.35'te Lord Nelson gemisi, Rumeli yakasındaki Hamidiye tabyasına, George ve Triumph gemileri, Mecidiye, Yıldız ve Dardonos tabyalarına ateş açtılar. Fakat zırhlılar bu tabyalardan daha çok, görünmeyen ve göründüğü anda hızla yer değiştiren sahra bataryalarından zarar görüyorlardı. Öğle saat 12.30'da Amiral de Robeck Fransız gemilerinden kurulmuş olan ikinci grup gemilerine kıyılara yaklaşarak, yakın mesafeden bombardımanı devam ettirmesi emrini verdi. Bunlar Erenköy hizasında duran İngiliz gemileri arasından geçerek kıyıya 400 metre kadar yaklaştılar. Bütün ağır toplarıyla Rumeli yakasında Kilitbahir ile Mesudiye tabyaları, Anadolu yakasında da Dardonos ile Beyaztepe mevkilerini ateş altına aldılar.

İtilaf Devletleri donanması Boğazın en dar yeri olan Kilitbahir ile Çanakkale arasına yönelmişti. Deniz saldırısının en hareketli anı başlamıştı. Hava şartları Türklerin lehineydi. Gemi

bacalarından ve toplardan çıkan sis ve dumanlar sayesinde Türk bataryaları görünmüyordu. Türk savunma komutanlığı düşman zırhlılarının merkez bataryalarına 14 kilometre kadar yaklaşması üzerine bu bataryalar tarafından da ateş edilmesi emrini verdi. Türklerin ağır toplarıyla ateşi düşman üzerine şaşırtıcı bir etki yaptı. Kaptan köprüsünden isabet alan İnflexible gemisi mürettebatına geri dönme emri verildi. Bouvet zırhlısında almış olduğu isabetten dolayı yangın başlamıştı. Geminin toplarının yarısı kullanılmaz hale gelmişti. 15 dakikada 14 isabet alan Suffren de savaş dışı kalmış sayılırdı. Bu arada Çanakkale şehrinde düşman top ateşlerinin sebep olduğu yangın yayılmıştı. Dardonos, Namazgah ve Hamidiye bataryaları, Fransız gemilerinin ateşi karşısında etkisiz kalmıştı. Fransız gemilerinin yıprandığını gören de Robeck, bu gemilerin geri dönmelerini ve üçüncü grup gemiler ile yedeklerin onların yerini almalarını emretti. Öndeki gemilerle yedektekiler yer değiştirecekti. Fakat Boğazdan çıkmak, girmek kadar kolay değildi. Erenköy'de karanlık limanın güney kısmına, Erenköy açıklarından Doğuya doğru Nusrat adlı mayın gemisi 7-8 Mart gecesi, Ruslarca Karadeniz kıyılarına dökülüp Türkler tarafından toplanmış olan mayınlardan 26 tanesini yerleştirmişti17. Bu mayınlar diğerleri gibi Boğaza dik olarak değil, paralel olarak yerleştirilmişti. Onun için de kıyıda olabilecekleri tahmin edilmiyordu. İşte bu mayınlardan birine çarpan Bouvet bir kaç dakikada 640-700 kadar mevcudu ile sulara gömüldü. 5 subayla 51 er ancak kurtarıldı. Kurtarma işine karışan Gaulois zırhlısı da iki ağır top mermisi ile yaralanıp su almaya başlayınca diğer iki Fransız gemisinin yardımı ile savaş yerini terk etmek zorunda kaldı. Saat 14.00'ten sonra savaş 6 İngiliz zırhlısı ile bataryalar arasında tekrar top atışları başladı. İrili ufaklı Türk toplarının her 2 kıyıdaki sayısı 230 civarındaydı. Bu toplardan etkin savunma ve atış yapabilenlerin sayısı 176 adetti. Bunlardan ancak 82'si Çanakkale'de 18 Mart Deniz saldırısında kullanılmıştır18.

Saat 15.15'te Irrsistable zırhlısı Beyaz tepe hizasında bir torpidoya çarparak yan yatmaya başladı. Makineleri su aldı. Hareket edemiyordu. Ocean zırhlısı onun yardımına gitti. Onu geriye çekmek istiyordu. Fakat akıntı iki gemiyi Anadolu kıyısına doğru sürüklemeye başladı. Ayrıca Rumeli tabyasından kahraman Seyit Onbaşı'nın attığı top mermisi Ocean'ın dümenine isabet etti. Seyit Onbaşı Rumeli Mecidiye Tabyasının erbaşlarındandı. Seyit Onbaşı'nın görevli olduğu bataryanın topları düşman ateşinden zarar görmüş ve bataryadaki 4 toptan bir tek top sağlam kalmıştı. Bu topun da mermileri namlu ağzına götüren vinci arızalanmıştı. Bunun üzerine Seyit Onbaşı yaklaşık 275 kg. ağırlığındaki top mermilerini sırtlayarak top merdivenlerini çıktı ve mermileri top kundağına yerleştirdi. Seyit Onbaşı, üçüncü atışında İngiliz gemisi Ocean'a isabet sağladı. Atılan mermi geminin bacasından içeri girerek gemiye büyük hasar verdi. Mürettebat gemiyi terk etmek zorunda kaldı. O atıştan sonra Müstahkem Mevki Komutanı, Seyit Onbaşı'dan top mermisi sırtında iken fotoğrafının çekilmesini istendi. Seyit Onbaşı ne kadar zorlansa da top mermisini kaldıramadı. Bunun üzerine Harp Mecmuası için ancak tahta bir mermi maketiyle bugün elimizde olan o fotoğraf çekilebildi. Seyit Onbaşı'nın vurduğu Ocean gemisi kontrol edilemiyor ve dönerek kıyıya yaklaşıyordu.

Ocean da Bovvet'in batmakta olduğu yerde bir mayına çarptı. İki yaralı gemi Türk topçusunun ateşi altındaydı. Gemiler boşaltılarak kendi hallerine bırakıldı. Amiral de Robeck saat 17'de donanmanın geri kalan zırhlılarına geri dönüş emrini verdi. Çanakkale direnişinin ilk bölümü; İngiliz ve Fransız donanmalarının yenilgisi ve Türklerin zaferi ile son buldu. Çanakkale geçilememişti. İtilaf Devletleri'nde 18 Mart'ta Boğazı geçmek için 12 büyük zırhlı gemi savaşa katılmıştı. Bunlardan 3'ü batmış, 4'ü de savaş dışı kalmıştı. İngiliz ve Fransızların 44 top ve 800 de insan kayıpları vardı. Diğer gemiler de az çok isabet almışlardı19. Türk tarafında ise bataryaların hepsi isabet almıştı. Boğazın girişindeki toplar tamamen susturulmuştu. İç bataryalardan da yaralananlar olmuştu. Topların 8'i kullanılmayacak duruma gelmişti. İnsan zayiatı ise 4 şehit ve 1 yaralı subay olmak üzere 26 şehit ve 53 yaralıdan ibaret olup toplam 79 du. Ayrıca Almanların da 3 er, 1 subay can kaybı ve 14 de yaralıları vardı20.

Türklerin kayıplarına karşılık moral kazançları yüksekti. Aylardan beri İstanbul'da kuşku içinde yaşayan Türkler için Çanakkale deniz zaferi, büyük coşku uyandırmıştı. Türkler, İngiliz donanmasını Boğazdan geri dönmeye zorlamanın büyük heyecanını yaşıyorlardı. 18 Mart akşamı İstanbul ve zafer haberinin ulaştığı bütün Türk şehirlerinde, kasabalarında ve köylerinde evler bayraklarla süslenmiş, aydınlatılmış ve şenlik yapılmıştı. Çanakkale deniz zaferinin dünyada bulunan diğer Müslüman ülkelerde de etkisi görüldü. Sömürge olan Müslüman ve hatta Müslüman olmayan halklar, Emperyalizme karşı bu üstün direnişi ve emperyalist güçlerin mağlubiyetini kendi kurtuluşları için önemli bir örnek kabul ettiler.

18 Mart yenilgisi İngiliz asker ve siyasetçileri arasında bazı tartışmalara yol açtı. Amiral de Rocek ile Ian Hamilton arasında anlaşmazlık ortaya çıktı. Donanmanın Çanakkale Boğazı'nı geçmek için yapacağı ikinci bir denemenin kara ordusu tarafından desteklenmesi veya kara ordusunun Gelibolu Yarımadası'na yapacağı bir çıkartma hareketinin donanma tarafından desteklenmesi anlaşmazlığın esas nedeniydi. İngiliz Başbakanı, savaş komitesi, deniz bakanlığı, savaşa devam düşüncesindeydiler. Amiral De Robeck tekrar Boğazı zorlayarak İstanbul'u almayı düşünmüşse de bu kararından vazgeçerek kara ordusunun Gelibolu Yarımadası'na yapacağı bir çıkartma harekatının donanma tarafından desteklenmesi planını kabul etti21. Bu yüzden 18 Mart saldırısı bir daha tekrarlanmadı. Çanakkale Boğazı'ndaki deniz yenilgisi altında kalmak istemeyen ve bu yenilginin olumsuz etkisini her ne pahasına olursa olsun silmek isteyen İtilaf Devletleri talihlerini bu kez de İstanbul'u almak için kara yolundan giderek denemeye karar verdiler. Bu yolun Gelibolu yarımadasından geçtiğini düşündüler ve kara ordularını Gelibolu'ya çıkarttılar. Çanakkale kara savaşlarında da İtilaf Devletleri'nin karşısına kahraman Türk ordusu, Mustafa Kemal Paşa ve diğer kahraman komutanlar çıkacaklar Çanakkale'yi İtilaf Devletleri'ne kapatacaklar ve bütün dünyaya "Çanakkale Geçilmez!" dedirteceklerdir.

DİPNOT

1 Andre Mandelstam, "20. Yüzyılda Rusya'nın Akdeniz'e Çıkış Politikası", Ulus Gazetesi, 1.11.1946,Tefrika no:565, aktaran: Süleyman Kocabaş, Türk-Rus Mücadelesi, İstanbul 1989.

2 C. F. Aspinal. Oglander, Gelibolu Askeri Harekatı, c. 1, İstanbul 2005, s.67.

3 C. F. Aspinal. Oglander, a.g.e., c. 1, s.82,83.

4 C. F. Aspinal. Oglander, a.g.e., s.83, 84.

5 A. Thomazi, Çanakkale Deniz Savaşı, Ankara 1997, s.16-17.

6 A. Thomazi, a.g.e., s.20.

7 Ertuğrul Efekan, Sonkale Çanakkale, Ankara 2006, s.14.

8 A. Thomazi, a.g.e., s.20.

9http://www.forumtt.net/canakkaledeki-tek-rus-kruvazoru-askold.- 28.11.2009; A.

Thomazi, a.g.e., Ankara, 1997, s.32.

10 A. Thomazi, a.g.e., s.17.

11 I.Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V. Cilt, 1 nci,2 nci ve

3 ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi, Ankara 1997, s.24.

12 A. Thomazi, a.g.e., s.24-25.

13 A. Thomazi, a.g.e., s.26-27.

14 A. Thomazi, a.g.e., s.34-35.

15 A. Thomazi, a.g.e., s.36.

16 A. Thomazi, a.g.e., s.44.

17 I. Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V. Cilt, s.32.

18 I. Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V. Cilt, s.31.

19 I. Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V. Cilt, s.47.

20 I. Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V. Cilt, s.46. 21 A.

Thomazi, a.g.e., s.44-47.

Türk anası ne düşünüyor?

"... Zavallı valide ciğerparesini bir daha kokladı. Dedi ki: Hüseyin... Dayın Şıbka'da, baban Dömeke'de ağaların da sekiz ay evvel Çanakkale'de yatıyorlar. Bak son yongam sensin! Minareden ezan sesi kesilecekse, caminin kandilleri körlenecekse sütlerim haram olsun, öl de köye dönme. Yolun Şıbka'ya uğrarsa dayının ruhuna Fatiha okumayı unutma! Haydi oğul, Allah yolunu açık etsin."

(Oğlu Asker Hüseyin'i teşyî' ederken [uğurlarken])

Sonbaharın aysız gecelerinden biriydi. Bulutlar birbiri üzerine yığılmış, hava toprakla bu bulutlar arasında sıkışmış, ağırlaşmış göğüs darlığı çeken insanlar gibi sıcak dalgalarıyla teneffüsü boğucu bir tazyik altına almıştı. Karanlık o kadar yoğun idi ki sakin yıldızlı geceler bu korkunç karanlığa nispetle adeta gündüz sayılabilirdi. Yağmur bardaktan boşanırcasına dökülüyor, şimşekler, gökleri yere indirecek gibi yıkıyor, parçalıyor, güya cenge koşan askerleri top ve bomba bombardımanlarına alıştırmak istiyormuş gibi kulakların zarını patlatacak derecede kesilmeksizin devam ediyor, yıldırımlar birbirine rekabet edercesine zikzaklı ve ateşli hatlar çizerek tesadüf ettiği tabii ve sınaî her tabyayı tahrib ve ihrakta olanca şiddetiyle çalışıyordu. Tabiatın kıyametten bir numûne olan bu dehşetli hengamesi arasında beşerin kudret ve azmine delil olacak bir askeri faaliyet, bütün intizamıyla, bütün sakinliği ve ihtişamıyla devam ediyor; harekâtına zerre kadar halel getirmeden bir dakikasını bile kaçırmıyordu.

Bilecik İstasyonu'nda bir askerî tren harekete âmâde idi, lokomotif istim hazinelerinde fazla geleni keskin bir hışırtıyla semâya savuruyordu, otuz iki vagon birbirine yapışmış, şanlı yolcularını taklid edercesine dizilmişti.

İkinci kampana çalınmış olmalı ki vagonlara inen binen yok. Fakat askerî trenlerin ikinci kampanalarıyla üçüncü kampanaları arasında epeyce zaman geçtiğini biliriz. Sivil yolcu trenlerinin ân-ı hareketini ihtar eden kondüktörlerin "Tamam, tamam" nidaları askerî bir trenin harekete hazır olduğunu itham edemez. O sağdan saydıran, mevcudun adedini anlatan başka bir usule, başka bir 'tamam'a tâbi olduğundan askerî memurlar bütün mevcudiyetleriyle çalışıyorlar, vazifelerini ikmâle uğraşıyorlardı.

Trenin tam karşısında ve kapısı açık kırk beşlik bir vagonun hizasında bir karaltı vardı, oraya mıhlanmış duruyordu. Abdulkadir Kemal bu karaltının ne olduğunu anlamak istemişti, evvela nöbetçidir diye hükmetti. Hakikatte bu bir evlâd-ı vatan bekleyen şefkatli bir anneydi.

Yanına yaklaştığı vakit, vücudu manevi kederlerin büktüğü bellerin rükû şeklini andırır bir şekilde biraz önüne doğru eğilmişti. Elinde bir değnekcik sırtında bağlı bir torba vardı. Karaltı, kendisinin sessiz lisanına ve inleyen kalbine tercüman olan mukaddes bir maksadla canlı bir abide gibi orada kakılmış kalmış bir Türk anasıydı. Yıldırımların salıverdiği kuvvetli projektörlerin aydınlığı sararmış, çizgili çehresini gösterdi. Başındaki örtü ıslanmış, çenesine, şakaklarına akçıl saçlarına yapışmıştı. Şimşek çaktığı her kısa zaman aralığında gözleri vagona yöneliyordu.

Abdulkadir yaklaştı:

- Valide burada ne duruyorsun? Sualiyle aşağıdaki konuşma başladı:

- Şimendiferde asker oğlum var; onu geçirmeye, selametlemeye geldim.

- Oğlun kimdir, nerelidir?

- Söğüt'ün Akgünlü köyünden, Osmancığın ana yatağından Mahmud oğlu Hüseyin...

- Çağırayım mı, görmek istiyor musun ?

- Ona bir sözüm var, söyleyecektim. Zahmet olmazsa, sana duâ ederim.

Abdulkadir vagona koştu. Bir künye okudu. Mahmud oğlu Hüseyin, Söğüt. Bir ses:

- Efendim. Benim Mahmud oğlu Hüseyin, Söğüt. Akgünlü'den.

- Gel oğlum, seni anan görmek istiyor.

Delikanlı vagondan atladı. Şimşeğin ışığı altında seçilebilen levendine bir vücud, filiz gibi bir boy, Hüseyin Polat, müheykel gibi hazır ol vaziyetinde sağ el selam ve ihtiram mevkiinde Abdulkadir'in karşısında emre âmâde idi. Beraberce yürüdüler. Muhterem validenin karşısında durdular. Hüseyin anasının elini öptü. Zavallı valide ciğerparesini bir daha kokladı. Dedi ki:

- Hüseyin... Dayın Şıbka'da, baban Dömeke'de ağaların da sekiz ay evvel Çanakkale'de yatıyorlar. Bak son yongam sensin! Minareden ezan sesi kesilecekse, caminin kandilleri körlenecekse, sütlerim haram olsun, öl de köye dönme. Yolun Şibka'ya uğrarsa dayının ruhuna Fatiha okumayı unutma! Haydi oğul, Allah yolunu açık etsin." dedi.

Hüseyin bu sözleri kalbinin en derin ahd ve vefa yerine gömdüğünü îma eden bir saygı ile dinlemişti. Anasını ve Abdulkadir'i selamladı, gitti. Abdulkadir, bu büyük ruhlu kadınla yalnız kalmıştı, sordu:

- Valide demek ki sizin soyun erkekleri hep şehit oldular öyle mi?

- Yalnız bizim soy değil, oğul. Elli yıldır köylü, mezarlığa delikanlı gömemedi. Din dursun da; ko biz hep ölelim.

- Şimdi köyünüzde hiç erkek yok mu?

- Köyümüz bütün erkek dolu.

Bizi beğenemediniz mi, hiçbir işimiz geri kalmadı. Evvelden nasılsak yine öyleyiz, bağrımıza kara taş bağladık düşman mahvoluncaya kadar dayanacağız. Yaradanım bana o günü göstermeden canımı almasın dedi. Abdulkadir bu ulu validenin karşısında donmuş kalmıştı. Dayanamadı, gözlerinden iki iftihar damlası salıverdi ve bir iman ve kanaatle şu sözleri söyleyerek ayrıldı:

Milleti doğuran da ana, yaşatan da. Türk anası hâlâ oradaydı, trenin hareketini bekliyordu.

Harp Mecmuası Sayı: 17, s. 267, 269.

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Altan ÇETİN ile ÇANAKKALE ÜZERİNE

***Eğitimin Sesi:* Hocam, İstiklal şairimiz Mehmet Akif'in "Şu Boğaz Harbi Nedir" diye başlayan Çanakkale Şehitleri adlı meşhur bir şiiri var. İsterseniz mülakatımıza oradan başlayalım. Çanakkale'yi en iyi tasvir eden edebi metinlerden bir tanesi olarak bir medeniyetin mücadelesinden bahsedildiğini görürüz. Bu minvalde Çanakkale muharebelerini değerlendirmenizi istirham etsek.**

Çanakkale, Türklerin Anadolu'ya gelişinden itibaren süregelen mücadelelerinin, vatan müdafaasının son ve en önemli halkalarından bir tanesidir. Türkler 1071'de Anadolu'ya girdiklerinde büyük bir meydan muharebesi yaptılar. Türk atlı okçuları büyük bir zafer kazanarak Bizans'ı yenilgiye uğrattılar ve böylece vatanın kapısı açılmış oldu. Aslında açılan sadece vatanın kapısı değildi. İslam medeniyetinin büyük bütünleşmesinin, coğrafyamızda oluşacak büyük siyasi, sosyal, kültürel teşekkülünün de oluşma dönemiydi bu. Çünkü Selçuklular çok önemli bir cevherdir. Kendilerinden sonraki bin yıla damga vurmuşlardır. Hem siyasi akılları, siyasi tecrübeleri ve devlet yönetme pratiği bakımından çok önemli bir başlangıcı temsil ederler.

Dolayısıyla Çanakkale'yi düşünürken yani şu boğaz harbi nedir sorusunun cevabını düşünürken İslam medeniyeti açısından Çanakkale'nin anlamı nedir, Türk tarihi açısından Çanakkale'nin anlamı nedir ve Birinci Dünya Savaşı içerisinde Çanakkale'nin anlamı nedir gibi sorulara cevap verirsek bu büyük olayı anlamak noktasında daha geniş bir perspektife sahip bir yaklaşımı sergilemiş oluruz. Malazgirt'i hatırlayarak Çanakkale'yi konuşmaya başlamak aslında İslam medeniyetinin uzun süreçli bu bölgedeki mücadelesini ve yayılmasını hatırlamak demek olacaktır.

Çünkü Malazgirt'le Anadolu'ya giren Türkler büyük bir meydan muharebesi kazanmışlardır. Miryokefalon Savaşında 1176'da büyük bir pusu savaşını başarıyla uygulamışlardır. Dünya tarihinin en büyük kuşatma savaşlarından biri olarak İstanbul'un fethini görüyo-

ruz. Osmanlı Devleti'nin ilerleyen dönemlerdeki askeri ve siyasi mücadeleleri bölgenin ve İslam medeniyetinin gelişimi açısından son derece önemlidir. Sorunuzda da belirttiğiniz gibi, Nihayet Birinci Dünya Savaşında, son büyük saldırıya karşı tarihimizin en büyük müdafaa harplerinden bir tanesini yaparız. Çanakkale'yi düşünürken bir kere bu zinciri hatırlamak gerekir ki tarihi bütünlüğümüz ve tarihi şuurumuz eksik kalmasın. Çünkü tarihte hafıza olaylar vardır, hafıza mekânlar vardır, hafıza şahıslar vardır. Bunları düşündükçe aslında kendimizi düşünmüş, kendilik bilincimizi düşünmüş, ben kimim, nereden geldim ve nereye gidiyorum sorusunun cevabını vermiş oluruz. Bunun en iyi cevaplarından bir tanesi tarihimizde Çanakkale Muharebesiyle verilmiştir. Yani tarihle hesaplaşmamızın, tarihle var oluşumuzun önemli tescillerinden biri budur. Mehmet Akif Bey'in şiiriyle ifade etmeye çalıştığı meselelerden bir tanesi de budur. Yani "Şu Boğaz Harbi Nedir "in anlamı biz bin yıldır, burada bir medeniyetin bekçileri, hizmetkârları olduk, onu muhafaza ve müdafaa ettik ve bugün de onu savunmaya ve müdafaa etmeye devam ediyoruz demektir. Bu çok önemli bir şeydir. Bunu göz ardı etmemek lazım. Tıpkı Kudüs'ün fethi olayında yaşandığı gibi. Nasıl 638'de Hz. Ömer Kudüs'ü fethettiği zaman orada bütün insanlara, bütün inançlara bir özgürlük sağlayan emannameler vermiş ve Kudüs'ü İslam'a açmışsa Malazgirt'le Anadolu Kapılarını açan Alparslan'ın da benzer bir çizgide olduğunu görüyoruz. Sonraki dönemde bakıyoruz, Selahattin Eyyubi Haçlılardan Kudüs'ü geri aldığı zaman yayınladığı emannamesinde Hz. Ömer'e atıf vardır. Yani Hz. Ömer'in emannamesinden ilham alarak bu hakları verdiğini söyler. Sonra Fatih Sultan Mehmet'e geliyoruz. Aynıhakların Hz. Ömer'den ve diğer sultanlar diye atıflarla Selahattin Eyyubi'den bah-

Yani "Şu Boğaz Harbi Nedir "in anlamı biz bin yıldır, burada bir medeniyetin bekçileri, hizmetkârları olduk, onu muhafaza ve müdafaa ettik ve bugün de onu savunmaya ve müdafaa etmeye devam ediyoruz demektir.

sedilerek Fatih zamanında Kudüs'e verildiğini görüyoruz. Yavuz Sultan Selim Kudüs'e girdiğinde emannamesi çok açıktır. Bütün dinlere özgürlük verirken, Hz. Ömer'den ve Selahattin Eyyubi'den açık bir şekilde bahseder. Bunlar arşivlerimizde vardır. Bu belgeler hamaset değildir. Bunlar tarihsel gerçeklerdir. Dolayısıyla Çanakkale ruhu, Çanakkale böyle bir adaletin, böyle bir vicdanın, böyle bir aklın ve irfanın savunulmasıdır. Yani İslam tarihi boyunca Kudüs üzerinden bir müdafaa düşüncesi vardır, nihayet İslam medeniyetinin son büyük başkenti olan, Türklerin son büyük merkezi olan, İstanbul'u müdafaada aynı şekilde görülecektir. Yani "Şu Boğaz Harbinin, anlamı nedir "in sorusuna verilebilecek cevaplardan biri budur. İkinci büyük anlam, Türklerin Anadolu'yu Türkiyeleştirme hikâyesiyle alakalıdır. Sultan Alparslan Anadolu'ya girdiği zaman fetih başladığında orada Artuklular, Saltuklular, Mengücekliler gibi devletler kurularak Doğu Anadolu Bölgesi hızlı bir şekilde Türk siyasi aklına, ekonomik kültürel hayatına açılmıştır ve müesseseleşmiş devlet yapıları bölgedeki kültürel şenlendirmeyi ve dönüşümü başlatmışlardır. Bunu kim devam ettirmiştir? Bunu Türkiye Selçukluları devam ettirirler. Anadolu'daki Türkiyeleşme sürecinin bütünleşmesini temsil eden devlettir. Özellikle İkinci Kılıçaslan'da Anadolu ciddi anlamda Türkleşme sürecine girmiştir ve "Tür-

Çanakkale'de askerlerimizin bir top bataryası üzerine yazdıkları "Allah Bizimledir" levhası

Hindistan'dan Kuzey Afrika'ya, Balkanlar'a kadar bir coğrafyada Türklerin medeniyetleri var ve Türkler birlikte yaşatmayı, sömürmeye tercih etmişler. Kültürlere saygı duymayı, insanlara saygı duymayı, insanların inançlarına saygı duymayı, onları sömürmeye tercih etmişlerdir. Bu bizim tarihteki büyük faziletimizdir. Tarihe bıraktığımız büyük izdir.

kiye" kavramı bizzat batılılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Haçlı kroniklerinde ve sonraki belgelerinde Anadolu ve Rumeli yani Roma ülkesi olarak söylenen coğrafya Türkiye haline gelmiştir. Bu bir tarihi vakadır. Bu dönemde Batı Anadolu Beylikleri ortaya çıkar. Moğol işgalleri ve saldırıları sonucunda yapı biraz zedelenir ve bunun akabinde, Batı Anadolu'da önemli beylikler ortaya çıkar ki bunlardan bir tanesi de Osmanlı Beyliğidir. Sonra çok önemli bir gelişme kat ederek büyük bir cihan devleti haline dönüşecektir. Osmanlılar bir cihan devleti ve önemli bir dünya gücü olarak, zikrettiğimiz tarihsel coğrafyada bir vatan meydana getirmişlerdir.

Çanakkale'nin müdafaa edilmesi, ikinci anlamı ile bu toprakları bizim için vatan yapanların döktükleri kan, akıttıkları terin karşılığı olarak geçmişin ve medeniyetimizin müdafaasıdır. Bunun cevaplarından birisi de budur. Nasıl Hz. Ömer çizgisinden gelen bir akıl, bir ruh, bir irfan, bu medeniyetin ruhunu oluşturduysa aynı şekilde kültürel şekillenmesinde de Türk devlet geleneği zemininde ortaya çıkan Selçuklu çizgisini taşıyan Osmanlı Devleti'nin yaptığı büyük icraatların müdafaası vardır. Bunu çok iyi tespit etmemiz gerekir. Çünkü bakın, bir tarafta Anadolu fethedilirken bir tarafta da Mısır ve Suriye'de Selçuklular üzerinde büyük bir devlet teşkilatı kurulmuş ve yürümüştür ki bunun en büyük tezahürlerinden biri Memluklular olacaktır. Mısır, Kuzey Afrika'ya kadar önemli bir coğrafyadır. Selçuklulardan başlayarak bu coğrafya parça parça birleştirilmiştir. Anadolu fetih edilmiş, Mısır ve Suriye özellikle Selahattin Eyyubi ve sonrasında yekvücut haline gelmiş ve nihayet Yavuz Sultan Selim'in Anadolu'da birliği sağlaması, Mısır-Suriye bölgesinin, İran'ın bir kısmını ele geçirmesiyle birlikte Balkanları da katarsanız tarihin gördüğü en büyük jeopolitik bütünleşmelerden birisi ortaya çıkmıştır. Yani biz Hindistan'dan Fas'a, oradan Bosna Hersek'e kadar ki bir bölgede tek sınırlı çok büyük bir devlet olarak, bu medeniyetin bütün renklerini ve şekillerini Türk şemsiyesi altında, birlikte yaşatma tecrübesiyle ve erdemiyle bütünleştirmeyi başarmışızdır. İşte Çanakkale'de müdafaa edilen şey, insanların bugün halen arayıp da bulamadığı o adaletli, hukuka dayalı, öngörülebilir, hoşgörülü hayat düzeyinin ortaya çıkmasıdır. Bakıyorsunuz 400-500 sene Osmanlılar Fas'tan Bosna Hersek'e kadar çok değişik dinlerdeki insanları birlikte yaşatabilmişlerdir. Birlikte yaşatma ruhunun formülünü, Türklerin Horasan'dan, Türkistan'dan getirdikleri, Ahmet Yesevi'den aldıkları ilhamla birlikte Tuğrul Bey, Alparslan, Sultan Baybars gibi büyük hükümdarların önderliklerinde oluşturdukları siyasi aklın ve onları yönlendiren Mevlana, Yunus Emre'ler gibi kültür insanlarının bu coğrafyayı birleştirmesinde görüyoruz. Çanakkale, İslam medeniyetinin ve Türk tarihinin müdafaası iken aynı zamanda bu büyük medeniyet buluşmasının da savunulmasıdır. Bakın, Çanakkale'ye ve 1.Dünya savaşına gelinirken coğrafyamızda 15. yüzyıldaki o büyük Türk asrının artık parçalandığını görürüz. Çanakkale muharebelerini düşünürken hatırlamamız gerekenlerden biri budur. Hindistan'da Babürlüler, 16. yüzyılın başında, İran'da Safeviler, Mısır'da Memluklular ve Anadolu'da Osmanlılar, dört büyük Türk devleti olarak cihana hükmetmekteydiler. Bakın bu dört büyük devletin hükümdarı Babür, Şah İsmail ve Yavuz Sul-

tan Selim şair sultanlardır ve hepsinin elimizde Türkçe yazılmış şiirleri vardır. Bunları bir masanın etrafına oturtabilseniz bunlar Türkçe konuşup, sohbet edebilecek şahsiyetlerdir, düşünebiliyor musunuz? Hindistan'dan Kuzey Afrika'ya, Balkanlar'a kadar bir coğrafyada Türklerin medeniyetleri var ve Türkler birlikte yaşatmayı, sömürmeye tercih etmişler. Kültürlere saygı duymayı, insanlara saygı duymayı, insanların inançlarına saygı duymayı, onları sömürmeye tercih etmişlerdir. Bu bizim tarihteki büyük faziletimizdir. Tarihe bıraktığımız büyük izdir. Yani ben kimim sorusuna bundan daha aydınlık, bundan daha güzel, bundan daha faziletli cevap da verilemez. Dolayısıyla "Şu Boğaz Harbi Nedir" sorusuna verilecek cevaplardan bir tanesi şudur, bu büyük coğrafyanın sanayi inkılabı sonrasında paramparça edilmesine, Türk milletinin itirazı ve karşı duruşudur. 1857'de Hindistan'ın işgal edildiğini görürüz. 1881'de bakıyoruz, Mısır işgal edilmiştir. Tunus, Cezayir işgal edilmiştir. Yani bizim Selçuklularla başlayan jeopolitik bütünleşmemiz darmadağın edilmeye başlanmıştır. Bir takım ekonomik gerekçelerle İngilizler ve Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu'nu yok etmek istemişlerdir. Fransa ve İngiltere Haçlı seferlerinin de öncü devletleridirler. Tarihsel bir devamlılık olarak görüyoruz biz bu misyonu. Bunu nereden biliyorsunuz derseniz? Bakın, birinci dünya savaşının sonunda biz muharebemizi Filistin'de kaybetmişizdir. General Edmund Allenby Şam'a girdiği zaman, Selahattin Eyyubi'nin mezarına doğru kılıcını kaldırmış ve Haçlı Seferleri şimdi bitti demiştir. Tarihi bir realitedir bu. Yine 1920'de Fransız Generali Henry Gouraud Şam'a gitmiş, Selahattin Eyyubi'nin sandukasını tekmeleyerek, kalk Selahattin yine geldik, benim burada bulunuşum, haçın hilale galibiyetinin son ve kesin kutsanışıdır demiştir. Çanakkale müdafaası, bu coğrafyanın parçalanması, bu stratejik bütünleşmenin yok edilmesi, bu irfanın ve vicdanın parçalanmasına karşı duruştur. Hindistan işgal altındadır, İran işgal altındadır, Afganistan işgal altındadır. Mısır, Suriye bütün İslam coğrafyası işgal edilmeye başlanmıştır. Osmanlılar Çanakkale harbine giderken Balkan Savaşında, Balkan topraklarını, yani vatan topraklarını kaybetmişlerdir. Trablusgarp kaybedilmiştir. Yani bunun yorgunluğu ve moral bozukluğu vardır. Bir sene önce 1914 sonunda Sarıkamış'ta çok büyük bir yenilgi alarak, vatan evlatlarını şehit vermişizdir. Eğer savaşı kendi içinde değerlendirecek olursak, birinci dünya savaşında Çanakkale'yi değerlendirmek açısından girdiğimiz psikolojik atmosferin bilinmesi önemlidir. Yani 16. yüzyıldaki o Türk çağının yerini artık başka devletlerin güçleri almaya başlamış ve coğrafyamız parçalanmış ve işgal edilmiştir. Bu işgallerden en çok zarar gören de Osmanlı Devleti olmuştur. İşte Çanakkale muharebeleri, hem Balkanların kaybedilişinin, hem Trablus'un kaybedilişinin acısıyla, Sarıkamış'ta yaşanan mağlubiyet ve Birinci dünya savaşının sıkıntıları içerisinde yaşanmış bir zaferdir, büyük bir başarıdır.

***Eğitimin Sesi:* Akif'in şiirlerinde büyük Türk sultanlarının, önemli şahsiyetlerin ruhu var. Birkaç cümleyle Akif'in şiirinden de hareketle Selahattin Eyyubi'nin kahramanlığı, Orta Doğu'daki o birleştirici gücüyle Çanakkale ruhu arasındaki bağlantıyı birkaç cümleyle sizden almak isteriz Hocam.**

Tabi ki. Şimdi bakın Çanakkale'de hem İslam medeniyetini muhafaza etmenin ruhu, hem de kültürel olarak Türklerin oluşturduğu o birlik ve bütünlüğün muhafazası vardı. Çünkü Selahattin Eyyubi Selçukluların kurduğu devlet nizamının gölgesinde yetişmiş, sosyolojik olarak, siyaset aklı olarak Zengiler, yani Selçukluların devlet kültürüyle yetişmiş bir adamdır. Dolayısıyla Selahattin Eyyubi, Selçuklu çizgisinin yetiştirdiği büyük devlet adamlarından biri olarak, bu coğrafyanın insanlarının nasıl birleştirildiği, bir kılındığı, birlikte kılındığının da önemli bir tarihsel tezahürüdür. Önce bunu tespit etmemiz lazım. Yani bu şahsiyet, Selçuklu devlet nizamının gölgesinde yetişmiş olan büyük bir şahsiyettir. İkincisi büyük bir İslam kahramanıdır. Medeniyetimizin Haçlılara karşı müdafaasında bir taraftan Musul'u,

diğer taraftan Halep'i ve Mısır'ı birleştirmiştir. Ve ondan sonra Haçlı Devletini ortadan kaldırmayı başarmıştır. Bakın, bugün Musul'un Halep'in ve Kahire'nin durumunu gözünüzün önüne getirirseniz Selahattin Eyyubi'nin başardığı işin ne kadar büyük bir şey olduğunu ve Haçlı Devleti'nin yıkılmasının Kudüs'teki Haçlı Devleti'nin yıkılmasının nasıl sağlandığını daha iyi anlarsınız. Dolayısıyla Selahattin Eyyubi bir taraftan daha önce de bahsettiğim üzere Hz. Ömer'in Kudüs'e girerken ki ruhunu taşımaktadır ve emannamesinde Hz. Ömer'e yaptığı atıf ki bugün elimizdedir bu emanname, bunu gösterir bize. Bir taraftan Selçuklu devlet nizamından aldığı kültür ve ilhamla yetişmiş pek çok ulusu Selahattin Eyyubi şahsiyeti ve adil yönetimiyle inşa etmiştir. Bakın, biz modern asırda şahsi kaynakları kurutulmuş bir kültür ve medeniyetiz, ne yazık ki ilham kaynaklarımızı anlayacak ve düşünecek imkânlardan da uzak bulunuyoruz. Dolayısıyla Çanakkale Savaşını düşünürken sadece denizde ve karada yaşanmış birtakım cephe savaşları ve şehit olmuş insanları düşünemeyiz. Büyük tarihi geçmişi; bir taraftan Selahattin Eyyubi'nin Mısır ve Suriye'de oluşturduğu tarihi birliği, bir taraftan da Kılıç Arslan'ın hem Haçlılara karşı mücadelesini hem Miryokefalon'daki büyük mücadelesini hem Anadolu'daki medreseler, kervansaraylar yoluyla başlattığı büyük imar hareketini birlikte düşünmeliyiz. Bunlar birbiriyle bağlantılı, birbiriyle ilişkili sultanlardır ve coğrafyamız bunların emekleriyle vatan haline gelmiştir. Anadolu, İslam medeniyetinin canlı bir şekilde yaşandığı bir merkez ve Türkiye haline gelmiştir. Dolayısıyla Selahattin Eyyubi ve İkinci Kılıçaslan'ın o şiirde zikrediliyor olması tesadüf değildir.

Çünkü birisi Mısır ve Suriye'deki Haçlı varlığını çok ciddi anlamda ortadan kaldırmıştır. Diğeri ise Miryokefalon Savaşıyla Bizans'ın ilerleyişini artık kesin olarak durdurmuştur. Anadolu'nun Türkiye olduğunu tescilleyen isim olmuştur. Çanakkale'de bakıyorsunuz Halep'ten ve değişik yerlerden gelen insanların aramızda şehit olduğunu görüyoruz. Yani bir coğrafya Çanakkale'de kıyama kalkmış ve gelen Haçlı kuvvetlerine karşı, donanmalara karşı birlikte mücadele etmiştir. Üsküp'ten gelenle, Halep'ten gelenlerin hepsi birlikte bu vatanı savunmuşlardır. Çünkü bu vatan onların anlam ve değer dünyasında kıymetli gördükleri her şeyin karşılığı olan, o hayatı yaşayabildikleri için değerli bir vatandır. Yaşayamayacaklarsa da ölmek yaşamaktan onlar için yeğdir. Bu adamlar böyle idiler. Selahattin Eyyubi'nin askerleri de Kudüs'ün kapısına bu düşünceyle dayandılar. İkinci Kılıçaslan Miryokefalon'daki zaferini de bu ruhla kazandı ve ondan sonra devam edenler de bu akılla ve bu siyaset tarzıyla mücadele ettiler. Yavuz Sultan Selim'in coğrafyanın büyük stratejik bütünlüğünü sağladığı o başarıları karşısında bakıyoruz, verdiği Kudüs emannamesi, ilham kaynağının çok eskiye dayandığını, medeniyet değerlerimizden beslendiğini bize göstermektedir. Bunu böyle değerlendirmekte yarar vardır diye düşünüyorum.

Yani bu şahsiyet, Selçuklu devlet nizamının gölgesinde yetişmiş olan büyük bir şahsiyettir. İkincisi büyük bir İslam kahramanıdır. Medeniyetimizin Haçlılara karşı müdafaasında bir taraftan Musul'u, diğer taraftan Halep'i ve Mısır'ı birleştirmiştir. Ve ondan sonra Haçlı Devletini ortadan kaldırmayı başarmıştır.

Eğitimin Sesi: ***Birinci Dünya savaşının meydana gelmesinde etkili olan sebepler nelerdir? Sanayii inkılabı sonrasındaki gelişmeleri değerlendirerek bu konuda neler söylemek istersiniz.***

Sanayi inkılâbının oluşturduğu o büyük güçle batı dünyası, özellikle İngiltere'nin şahsında karşısına Osmanlı Devletini koymuştur. O hasta bir adamdır. Bir şark meselesi vardır. Bunları unutmamamız lazım. Hasta adamın şark meselesinin halledilmesi gerekiyor. Niye? Çünkü Osmanlı Devletinin üzerinde bulunduğu coğrafya stratejik geçiş alanıdır. Hem Uzak Doğuyu hem de Yakın Doğuyu elde tutmak için büyük enerji kaynaklarının, özellikle petrolün üzerinde olduğu çok önemli bir coğrafyadır. Dolayısıyla buranın İslam kalkanının kırılması, Türk muhafazasından uzaklaştırılması, parçalanması ve bölünmesi gerekir. Avrupalı sömürgeciler bölgemizdeki değişik halklara özellikle Balkanlardan başlayan milliyet-

çilik ruhuyla değişik vaatlerde bulunmaya başlamışlardır ki Ermeni isyanları da bununla alakalıdır. Yüzyıllık süreçte bölgedeki Arap kardeşlerimiz de diğer bölge halkları da gün yüzü görememişlerdir. Bölgenin kaynakları da bir yerlere akmış ve kaynaklar batılıların zenginliğine zenginlik katmaya devam etmiştir. Dolayısıyla medeniyetimizin temsil ettiği büyük stratejik bütünlük, insanlığa vaat ettiği irfanla, büyük hoş görüsüyle onlar için bir tehdittir. Adalet onlar için büyük bir şeydir. Çünkü batının mantığı, Merkantilizmden itibaren ekonomik mülahazalarla hareket eden pozitivist ve sekülerist bir mantıktır. Yani Osmanlıların insana baktığı, doğaya baktığı gibi Türklerin bu erdemli bakışı gibi bir bakışa sahip değillerdir. Dünya bunlar için dönüştürülmesi, yönetilmesi ve sömürülmesi gereken bir yerdir ki oryantalizm de bunun çok önemli bir ideolojik arka planını ortaya koymuştur. Yani bu anlayışa göre, Türkler ve Müslümanlar geleneksel olarak bazı eksiklikler taşırlar ve dönüştürülmelidirler. Dönüştürülemezlerse de yok edilmelidirler. Böyle bir yaklaşım vardır. Dolayısıyla bugün IŞİD'le ilgili yaşanan gelişmelerde de bakıyorsunuz, Türk ya da Müslüman imajı negatif birtakım yüklemlerle sunulmaya çalışılmakta ve bölgedeki birtakım stratejik emellere hizmet etmektedir. Dolayısıyla birinci dünya savaşının ortaya çıkışı öncelikle Osmanlı coğrafyasındaki stratejik zenginliğin, madenler noktasındaki zenginliğin ele geçirilmesi, İslam medeniyetinin ve Türklerin bir engel olmaktan çıkarılmasıyla alakalıdır bir yönüyle. Bir yönüyle de Avrupalıların kendi içlerinde 19. yüzyıldan beri devam eden yenidünya düzeninin ve paylaşım düzeninin kurulmasıyla da alakalı bir meseledir. Yani Rusya'nın, Fransa'nın, İngiltere'nin ekonomik ve siyasi hedefleriyle, Almanların politikalarının karşılaşması ve çatışmasının son perdelerinden bir tanesidir ve bizim de içinde bulunmak durumunda

kaldığımız bir savaştır Birinci Dünya Savaşı. 100. yılını idrak ettik geçen sene. Dolayısıyla Türklerin kurduğu bu büyük dünya nizamı 19. yüzyılda parçalanmaya başlamış ve nihai olarak coğrafyamız parça parça bölünmüştür. Selahattin Eyyubi'yi hatırlamak, Sultan Baybars'ı hatırlamak, Sultan Kılıçarslan'ı hatırlamak bu bakımdan "Şu Boğaz Harbi Nedir" sorusuna kendilik bilinci içerisinde cevap verebilmek işte bu yüzden çok önemlidir.

***Eğitimin Sesi:* Büyük savaş öncesinde İngiltere bir baskın güç olarak, ortaya çıkıyor. İngiltere'nin Mısır ve Hindistan politikasıyla Çanakkale cephesi ve boğaz harbinin arasındaki bağlantı nedir? Bu konuda da görüşlerinizi almak isteriz.**

Tabi İngilizlerin büyük ve belirleyici bir güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte özellikle Hindistan'daki zenginlik kaynaklarını ele geçirmek istemesi 1. Dünya savaşı öncesinde dünya siyaseti açısından en önemli gelişmelerden birisi olmuştur. Avrupalıların Amerika'yı keşfederek 300 yıl boyunca oradan değerli madenleri Avrupa'ya akıttıklarını görüyoruz. Osmanlıları ve Selçukluları büyük kılan ticaret yollarını yani İpek ve Baharat yollarını etkisizleştirerek onun yerine Hindistan'dan yeni ticaret yollarının ortaya çıkarılmasıyla zenginliğin doğrudan doğruya İslam dünyasına uğramadan Avrupa'ya geçirilmesi mücadelesidir bu. Süveyş kanalının açılmasıyla birlikte Mısır'ın işgal edilmesi ve Hindistan'ın işgal edilmesi doğrudan doğruya bununla ilgilidir. Zaten Çanakkale'ye geldiklerinde de Rus Çarı İkinci Nikola'nın çağrısıyla Rusya'nın bu anlamdaki isteklerine cevap verip, Osmanlı Devletini kısa sürede yıkıp, savaşı bitirip, hegomonik amaçlarına ulaşmayı hedeflemekteydiler. Dolayısıyla Mısır'dan umdukları İngilizlerin, Süveyş Kanalının büyük ticari ve stratejik mekân ve zenginliğine sahip olmaktır. Orayı kontrol altında tutarak Hindistan'dan gelen zenginliğin Akdeniz üzerinden, Avrupa'ya ulaşmasıdır. Bakın, Osmanlılar 16. yüzyılda Tunus'u ve Kuzey Afrika'yı İspanyol saldırılarından korumayı başarmışlardır. Yine Kızıldeniz'de de Portekizliler üzerinden gelecek olan tehdidi Osmanlılar savuşturmuşlardır. Ama 19. yüzyılda ortaya çıkan yeni sömürgecilik savuşturulamadığı için Mısır, Libya, Tunus, Cezayir işgal edilmiştir. Yani bunun arkasında bir kere siyasi hâkimiyet kurma düşüncesi vardır. İkincisi ekonomik gayelerin gerçekleştirilmesi için o yolların ele geçirilmesi gerekiyordu. Üçüncü olarak da, kendi ideolojik dünya düzenlerinin kurulması noktasındaki önemli bir engel olan Osmanlı Devletinin or-

tadan kaldırılması ve ilham kaynaklarının, şahsi kaynaklarının kurutulmak istenmesidir. Çanakkale Savaşı ile ilgili bir kitap yazan General Oglender bunu çok açık bir şekilde ifade eder, onların okumuş insan unsurlarını Çanakkale'de yok ettik. Bu bizim en önemli başarılarımızdan birisidir.

***Eğitimin Sesi:* Çanakkale muharebelerinde, Osmanlı coğrafyasının her yerinden gelen binlerce insan, bir mefkûre için hayatını kaybetti. Türk ve İslam coğrafyasını bütünleştiren bu mefkure ve ruh nasıl tarif edilebilir.**

Bunu, şöyle düşünün. Yani bir hilal uğruna pek çok güneşin battığı bir savaştır Çanakkale ve Bedrin aslanlarının ancak o kadar şanlı olduğu ifade edilir. Niye öyledir? Bakın, eğer Bedir Savaşını kaybetseydi Müslümanlar, İslam belki daha doğmadan boğulmuş olacaktı; ama Bedir Savaşında Hz. Peygamber'in önderliğinde Müslümanlar büyük bir zafer kazanmıştır. Çanakkale'de ki mücadele eğer kaybedilmiş olsaydı Türkler, İstanbul'da boğulacaklar, bir Milli mücadele yapamayacak kadar büyük ve ağır işgale uğrayacaktık. Yani bu anlamda çok tehlikeli bir son oluşacaktı, Türk ve İslam dünyası için. Dolayısıyla bahsettiğimiz o büyük stratejik bütünleşmenin parçaları olan insanların vicdanında Osmanlı hatırasının, İslam medeniyetinin hatırası çok büyüktür. Biz bakıyoruz, Hindistan'dan, İslam coğrafyasının değişik köşelerinden Balkanlara kadar insanlar Çanakkale Savaşına gelip katılmışlardır. Onlar bunu sadece bir cephenin savunulması olarak değil, büyük bir medeniyetin, büyük bir kültürün, büyük bir davanın savunulması olarak idrak etmişler ve Osmanlıya ve Türklere bu anlamda omuz vermişlerdir. Yani Halep'ten, Kerkük'ten, Üsküp'ten, Saraybosna'dan gelen insanlar bu savaşı bu düşünceyle yaptılar. Dolayısıyla şunu gösterdiler ki vatan sevgisi ve inanç, dünyanın en güçlü silahlarından daha kuvvetli bir savunma aletidir, bunu tarihe not olarak düştüler. Bütün Bu insanların bir arada bulunması nedir? Selçuklulardan beri başlayan büyük bütünleşmenin bir sonucudur. Bu insanların gönüllerinde bu coğrafyanın, sadece yaşadıkları fiziki bir ortam olarak değil, canlarını uğruna vererek mensup oldukları bir manevi vatan olduğunu gösterir. Dolayısıyla Asım'ın nesli denen nesil işte o bin yıllık tarihi süreçte kendisini ortaya koymuş ve düşmanı Çanakkale'den geçirmemiştir. Bu toprakların, İslam dünyasının ve Türklerin müşterek vatanı olduğu ve bu uğurda bütün renkleriyle bir ve birlikte olunduğu ortaya konulmuş ve Çanakkale ruhu dediğimiz, Çanakkale geçilmez dediğimiz tarihi tablo ortaya çıkmıştır. Sana aguşunu açmış bekliyor Peygamber denilen vaziyetin oluşmasını da zaten o büyük birlik ruhu sağlamıştır. Mart'ta başlayan Çanakkale savaşları biliyorsunuz, iki büyük savaş şeklinde gerçekleşir. 18 Mart 1915'te deniz savaşları ve daha sonra 24-25 Nisan'da başlayan kara harekâtı olarak iki şekilde cereyan ediyor. Deniz savaşında, özelikle Nusret Mayın Gemisinin, son dakikada döşediği mayınlarla İngiliz ve Fransız birleşik donanması büyük zayiat vermiştir. Burada denizcilerimizin kahramanlıklarıyla birlikte hava kuvvetlerimiz çok önemli bir hizmet görmüştür. Bu anlamda pilotlarımızı da rahmetle ve minnetle anmamız gerekir diye düşünüyorum. Seyit Onbaşının kimliğinde Türk topçusunu bir kere daha rahmetle anmak gerekir. Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Atatürk'ü de burada bir kere daha zikretmemiz lazım. Çünkü Çanakkale'nin belki Türk milletine en büyük hediyelerinden birisi Mustafa Kemal gibi bir komutanın ortaya çıkmış, onun dehasının ilk örneklerinin orada görülmüş olmasıdır. Kara savaşı başladığında Seddülbahir ve Arı Burnundan İngilizler ve Anzaklar çıkartma yapacaklardır ve Kumkale'den de Fransızlar sahte bir çıkışla şaşırtma harekâtı yapmaya çalışıyorlar. Fakat bütün bunlar püskürtülüyor ve Anafartalar'da, Conkbayrın da büyük bir mücadele veriliyor ve askerlerimiz süngüleriyle Anzakları ve birleşik kuvvetleri sınırın ötesine sahile sürüyorlar ve düşmanı Ocak 1916'da tamamen cepheyi terk edip, Çanakkale'den ayrılmak zorunda bırakıyorlar. Savaşın kendi içindeki hikâyesi böyle bir hikâye. Deniz ve kara savaşlarıyla bu büyük coğrafyanın, insanları gerek top siperlerinden gerekse de sürgülerinin ucundan Çanakkale'nin geçilmez olduğunu dünyanın en büyük teknolojik

gücüne karşı göstermişlerdir. Bir kere daha Selahattin Eyyubi'nin, İkinci Kılıçarslan'ın, duygusunun öldürülemediğini ve ölmeyeceğini, gelecekteki torunlarına şerefli bir miras olarak bırakmışlardır.

***Eğitimin Sesi:* Çanakkale'de, büyük bir zaferi tarihe hediye eden kahramanlık destanlarına şahit oluyoruz. Bu kahramanlık ruhunun beslendiği ilham kaynakları nelerdir.**

Kahramanlığı oluşturan büyük ruh, beslendiği ilham kaynaklarıdır. Bu kaynaklar öncelikle tabi ki İslam dininin kitabı ve Peygamberidir. Daha sonra İslamiyeti Türklerin ruhuna enjekte etmiş olan, duyurmuş olan Ahmet Yesevi gibi, Hz. Mevlana gibi, Yunus Emre gibi büyük gönül insanlarının atmış oldukları mayadır. Bin yıldır bu insanların gönlü böyle bir mayayla oluştu.

Bakıyorsunuz Sultan Alparslan'a, Malazgirt'i kazanmış, Romen Diyojen'i esir almıştır. Kendisini öldürmeyi, sürgün etmeyi, kafeslerde gezdirmeyi düşündüğünü söyleyen, bir hükümdarı yanına oturtan ve ona üzülmemesi gerektiğini söyleyen, iyilikle davranan bir Alparslan görüyoruz. Bu işte Nizam-ı Alem düşüncesinin en güzel örneklerinden bir tanesidir. Sonra savaşın fazilet adına yapıldığını, ganimet adına yapılmadığını gösterir. Biz bunun devamını Milli Mücadelede Mustafa Kemal'de görürüz. Esir düşen General Tirikopis'i, Napolyon dâhil pek çok komutanın savaşlar kaybettiğini söyleyerek teskin eden bir Mustafa Kemal görürüz. Anzakların annelerine çocuklarınız artık bize emanettir ve bizim göğsümüzde yatıyorlar diyecek kadar mert bir milletin ruhu vardır orada. Bunu bir kere idrak etmemiz gerekir ve savaş sırasında da zaten biz bunu göstermişizdir. Yaralanmış subaylara su veren, yiyecek veren, yaralı subayları sırtına alıp, onların siperlerine taşıyan kahraman Mehmetçiklerin hikâyesini biz biliriz. Bunlar tarihe geçmiş hikâyelerdir. Bunun yanında esir düşmüş olan Fransız askerlerinin vesairelerinin hatıraları vardır. Yani denizaltıları esir alınmıştır adam tir tir titremektedir ve bizim zabitlerimiz kendi elbiseleriyle onların üşümemelerini sağlayıp, esir kamplarına rahat bir şekilde ulaşmalarını sağlamışlardır. Bunun karşılığında düşman ne yapmıştır? Zehirli gazlar kullanmıştır, savaş hukukuna aykırı olmakla birlikte domdom kurşunu atmıştır, askeri hastanelerimizi bombalamıştır, birtakım çivi bombaları atmıştır. Her türlü savaş hukukuna aykırılığı icra ettiğini görüyoruz. Kuruluştaki var edici anlam dünyaları yani Hz. Peygamberden aldıkları ilham, daha sonra Sultan Alparslan gibi, Selahattin Eyyubi gibi büyük sultanlardan oluşan kültür ve onun uzantısı olarak cephede Mehmetçiğin gösterdiği o kahramanlık ve civanmertlik. Bir tarafta aslanlar gibi vatanı savunurken öbür taraftan da düşmana merhamet göstermekten hürmet göstermekten geri kalmayan bir Mehmetçik imajı vardır. Bu bizim bin yıllık coğrafyamızda Nurettin Topçu'nun ifadesiyle söyleyecek olursak hürmet, merhamet ve insanlığa hizmet medeniyetimizin dünyaya verdiği bir derstir diye düşünebiliriz.

***Eğitimin Sesi:* Çanakkale zaferinin, dünya tarihini değiştiren neticelerini değerlendirir misiniz?**

20. yüzyılın başındaki bu büyük mücadele bir kere Çarık Rusya'sının yıkılmasını sağladı ve komünist Rusya ortaya çıktı. Rusya, Avrupa'yla ilişkilerini kestiği için Orta Doğu'da yapılan birtakım planları da aşikâr etti. Dolayısıyla bir kere birinci dünya savaşında kurulan ittifak neticesinde beklenen Türkleri ve İslam'ı boğma yönündeki büyük politika boşa çıkarılmış oldu. İstanbul o anda ele geçirilemedi ve bu anlamda da Türk İslam dünyasının önemli bir şekilde muhafaza edildiğini biz görüyoruz. İngilizler tabi burada önemli bir zarar gördüler. İngiliz siyaseti kendi içinde birtakım çalkalanmalar yaşadı. İngilizler belli anlamda geri adım atmak zorunda kaldılar. Avrupa kendi içinde birtakım efendim kaoslar ve çalkalanmalar yaşadı bütün bunlar olup biterken. Belli bir düzen kurulmaya çalışılırken ve bu alanda yavaş yavaş Amerika Birleşik Devletlerinin öne çıktığını biz göreceğiz ve ikinci dünya savaşından sonra da tamamen İngilizlerin dominant devle olarak sahneden çekilip, onun yerine Amerika'nın ağırlığını göreceğiz. Dolayısıyla bir kere devletler dengesinde Çanakkale Savaşını kaybedilmiş olması tam beklene neticenin alınamamasına yol açmıştır. Bölge bazında bakacak olursanız da Osmanlı Devletini yıkma yönündeki proje boşa çıkmış ve Rusya'ya yardım gönderemediği için Rus Çarlığı yıkılmış. Rus Çarlığının yıkılması onların Doğu Anadolu'daki, Balkanlardaki birtakım emellerini gerçekleştirememeleri sonucunu vermiş ve tabi ki milli mücadelenin bu anlamda önünün açılması sağlanmıştır. Evet.

Osmanlı Devletinin üzerinde bulunduğu coğrafya stratejik geçiş alanıdır. Hem Uzak Doğuyu hem de Yakın Doğuyu elde tutmak için büyük enerji kaynaklarının, özellikle petrolün üzerinde olduğu çok önemli bir coğrafyadır. Dolayısıyla buranın İslam kalkanının kırılması, Türk muhafazasından uzaklaştırılması, parçalanması ve bölünmesi gerekir.

Eğitimin Sesi: ***Çanakkale muharebeleri sonuçları bakımından İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı bu coğrafyadaki bağımsızlık hareketlerine katkı sağlamış mıdır? Bu büyük zafer , İslam toplumlarını nasıl etkilemiştir değerlendirir misiniz?***

Bir kere bakın burada şöyle bir örnek verelim Fransız ordusunun içindeki Senegalli Müslüman askerler cepheye getirilirken bir propagandaya maruz kalmışlardı; Türkler halifeye karşı savaş başlattılar propagandasıyla cepheye sürülmüşlerdir. Büyük bir sansür söz konusuydu bu Senegalli askerlere karşı. Sömürülmüş, köle edilmiş bu insanlar savaşa katılırlarsa kendilerine bir kimlik verileceğini, bir şahsiyet kazanacaklarını ve Fransızlar karşısında tanınmış bir topluluk haline geleceklerini düşünerek savaşa getirilmişlerdi. Hâlbuki savaş bitip de evlerine döndüklerinde yaşadıkları şey unutulmak, terk edilmek ve beklediklerinin hiçbirini elde edememek olmuştur. Anzaklar'ın durumu da hakeza böyle ve burada çok ilginç bir şey var. Tevfik Arıburnu Paşa'nın, Hüseyin Avni Paşa'nın oğludur aynı zamanda Genelkurmay Başkanlığı yapmıştır, bir hatırası var biliyorsunuz. Çadırda birtakım esir Anzaklar var, bunların içinde bir tane gazeteci var ve yıllar sonra Tevfik Arıburnu'yla buluşuyorlar ve Tevfik Arıburnu onlara şunu soruyor, diyor ki siz o çadırdayken çok korkarak bakıyormuşsunuz Türk zabitlerine. Neden diyor? İngilizler bize Türkleri şöyle anlattılar, bunlar vahşidirler, yamyamdırlar ve insan yerler.

Peki, babama çok dikkatli bakıyormuşsunuz böyle önüne arkasına. Neden? Bize dediler ki Türklerin kuyruğu vardır, babanızın kuyruğunu görmeye çalışıyorduk diye cevap veriyorlar. Yani dünyanın değişik yerlerinden kimi yamyam, kimi Hindu, kimi bilmem ne bela denmesinin şiirdeki arka planı budur. Kandırılmış, yanlış yönlendirilmiş, propagandaya ve sansüre maruz bırakılmış insanlar, vatan müdafaası yapan Mehmetçiğin karşısına geçirilmişlerdir. Bunun karşısındaysa namusunu, vatanını ve medeniyetini savunmak mecburiyetinde olan insanlar vardır ve tabi ki sonuç beklendiği gibi olmuş ve Çanakkale'nin geçilemez olduğu ortaya çıkmıştır.

Halep'ten, Kerkük'ten, Üsküp'ten, Saraybosna'dan gelen insanlar bu savaşı bu düşünceyle yaptılar. Dolayısıyla şunu gösterdiler ki vatan sevgisi ve inanç, dünyanın en güçlü silahlarından daha kuvvetli bir savunma aletidir, bunu tarihe not olarak düştüler.

Eğitimin Sesi: ***Çanakkale'de yükselmiş olan milli ruh Milli Mücadeleyi nasıl etkilemiştir? Bizim yakın dönem tarihimiz açısından görüşlerinizi alabilir miyiz?***

Bunu şöyle değerlendirelim. Bakın Çanakkale zaferine ya da Çanakkale mücadelesine geldiğimiz günlerde devamlı bir yenilgiler silsilesi söz konusudur. Hindistan'da yenilmişiz, İran'da yenilmişiz, Mısır'da yenilmişiz, Balkanları kaybetmişiz, Sarıkamış'ta büyük bir kayıp içindeyiz yani büyük bir psikolojik çöküş söz konusu. Yani bin yıllık bir coğrafya yağmalanmakta, saldırıya uğramaktadır. Bir önceki soruda olduğu gibi İslam dünyasının liderleri ve bölge halkları ciddi bir mukavemetle batının yenilmez gücünün durdurulabileceğini ispatlamışlardır. İlhamını Çanakkale savaşından alan bu mukavemet ruhu, Milli Mücadelenin üzerine kurulduğu zemin olmuştur. Yani Çanakkale savaşındaki kahramanlık ruhu, mukavemet bilinci, vatan aşkı ve tarihin verdiği o ilhamlarla birlikte kendini ortaya atma duygusu, Milli Mücadelenin ortaya çıkarıcılarından bir tanesi olmuştur. Çünkü Mustafa Kemal Paşa Çanakkale ruhunu bizzat yaşayan, cepheyi yöneterek Anafartalar savaşlarının kazanılmasında yer alan bir komutan olarak düşmanın gücü ne kadar çok olursa olsun, gemileri ve toplarının teknolojisi ne kadar ileri olursa olsun Mehmetçiğin ne yapabileceğini görmüştür. Bu coğrafyanın insanının vatanı için, namusu için, milleti için neler yapabileceğini tecrübe etmiştir. Dolayısıyla da Amasya'ya çıktığında milletin istiklalini milletin azim ve kararı kurtaracaktır diyebilmişti ve bu şekilde de milli mücadelenin önü açılmıştır. Yani bütün o moral bozukluklarına alternatif dev bir destandır Çanakkale, bir ilham kaynağıdır bizim açımızdan. Milli Mücadeleyi yapanlar da zaten çoğu Çanakkale'de yer almış olan subaylarımızdır, kurmaylarımızdır. O duyguyla ve o moralle Milli Mücadelenin kazanılabileceğine inanmışlardır. Osmanlı Devletinin yerine bin yıllık Türkiye olan bu vatanda Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurabilmişler ve bugünlere gelmemizi sağlamışlardır. Dolayısıyla "Şu Boğaz Harbi Nedir" sorusunun cevabını düşünecek olursanız bunu düşünürken bin yıllık bir tarihi, bu tarihin içerisindeki mücadeleleri, akan kanı, akıtılan teri, binlerce kahramanı düşünmek demek olduğunu aslında bir yerde de kendimizi düşünmek olduğunu unutmamamız gerekir. Çünkü Çanakkale nedir sorusuna verdiğimiz cevap ne ise biz o kadar bu vatanın sahibiyiz, o kadar bu milletin sahibiyiz ve o kadar Müslüman'ız ve o kadar Türk'üz. Bunun unutulmaması gerekir.

İşgalden İstiklale Çanakkale Zaferi ve Millî Ruh

Yrd. Doç. Dr. Galip ÇAĞ
Gazi Üniversitesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Büyük mütefekkir Nurettin Topçu tarih, bugün, gelecek çizgisini sahip olduğumuz/olmamız gereken ruh dinamiklerinden yola çıkarak şöyle izah eder: "Maziden gelerek halimizi harekete geçiren ruh kuvvetleri, gelmiş oldukları hızla mütenasip olarak istikbalin hayatını meydana getirenler, geleceğin hayatını yaratırlar. Gerilerden gelerek ileri ufuklara doğru akan bir nehir gibi, mazi, istikbalimizin yaratıcısı olur"[1]. İşte bu noktada Çanakkale'yi ve bize sunduklarını anlamak için onun maziden bugüne taşıdığı ruhu anlamaya çalışarak başlamak gerek varlığımızın evinde gezmeye...

Tarihler 20. yüzyıl başlarını gösterdiğinde Osmanlı toprakları batılı güçlerin gözünde paylaşılması zaruri bir kaybedilmiş toprak parçası idi. 93 Harbi Avrupa'nın tüm çehresini değiştirdiğinde Osmanlısız Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'nun planları yapılıyordu artık. Varoluş şimdi medeniyet denilen tek dişi kalmış canavarın kanlı ellerinde ölüm kalım savaşı idi ve gitgide sona yaklaşılıyordu.

1 Nurettin Topçu, Büyük Fetih, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012, s. 108.

Balkan Harpleri bittiğinde Türk ordusu Avrupa'dan boynu bükük dönüyor bir yandan da kendine şu soruyu soruyordu: "Bu ayıp nasıl temizlenir?". Bir ordu belki de tarihte ilk kez bir birey gibi, bir asker gibi, bir vatandaş gibi mahcuptu, mağrurdu, üzgündü...

Cihan Harbi başladığında işte bu ayıbı temizleme gailesiyle cephede koştu Türk askeri. Artık başlarında Fatih, Yavuz ya da Kanuni yok iken belki de ilk kez bu denli büyük bir düşmana karşı durdu. Şimdi bir medeniyet başka bir medeniyet/sizliğin uzantısının karşısında mazinin o güne getirdikleriyle birlikte savaşa hazırdı.

Büyük Sultan, Fatihlerin Fatihi II. Mehmet, fetihten bir süre sonra yanındaki Bizans tarihçisi Kritovulos ile birlikte Truva harabelerine geldiğinde kısa bir süre Yunan tarafına, Avrupa'ya, Batı'ya baktıktan sonra "Doğu şimdi Batı'dan intikamını aldı!" der diye bir rivayet var. Bunu bizzat Kritovulos aktarır kroniğinde. Manasız gelir belki, Büyük Sultan neden bunu söyledi ki der her akıl. Çünkü Topçu'nun en başta aktarılan sözü dikkate alınmaz. Çanakkale'nin nasıl bir medeniyetler savaşının sahası olduğunu, hangi zihni mirasın tezahürünü yüzyılın başına taşıdığını anlamaya yetmez o akıl. İşte o zaman bugüne doğru gelmek şart olur.

Çanakkale'de savaşan o büyük donanmaya ve gemilerinin isimlerine bir göz atalım.

Agamemnon; Yunan mitolojisinde Miken Kralı, Sparta Kralı Menelaos'un büyük kardeşi, orduları Truva (Troya) savaşına götüren kumandan.

Albion; Yunan mitolojisinde denizler tanrısı Posedion'un aynı zamanda bir dev olan oğlu.

Ocean/us; Yunan mitolojisinde okyanuslar tanrısı.

Mars Roma mitolojisindeki savaş ***tanrısıdır***. Juno ile Jüpiter'in oğludur.

Euryalus; Truva Savaşı'nda Truva atına gizlenen Yunanlı savaşçılardan birinin adıdır.

Anlaşılacağı üzere Çanakkale'ye gelen sadece bir donanma değil, bir zihin sarmalı, geçmişin kini ve medeniyetler çatışmasının hamasi düşmanlığı idi. bir ispat daha mı, peki. Gemilerden birinin adı da "***Vengeance"*** yani öc alan, intikam alan idi... Ancak tüm bu intikam, kin ve kibrin karşısına Churchill'in ifadesi ile " Türkler, Çanakkale'yi zorlayan çağının en ileri tekniğine sahip güçler karşısına adeta bir kale gibi dikilmişlerdi." *Bu bir itiraf gibi dursa da aslında mühim bir şaşkınlığı da gösteriyordu. Anlamsızdı, hani hastaydı Osmanlı? hani ölmek vakti gelmişti?, Hani bir devleti ortadan kaldıran tüm maddi unsurlardan arındırılmış ve yıkılması kaçınılmaz kılınmıştı?. Yanılmışlardı, zira Türk milletini bir arada tutan vahdet duygusu maddi bir açıklama ile izah edilemezdi. Cemil Meriç, Bu Ülke'de olanı şöyle özetliyordu:*

Bu ülkenin bütün ırklarını, tek ırk, tek kalp, tek insan hâline getiren İslâmiyet olmuş. Biyolojik bir vahdet değil bu. Ne kanla ilgisi var, ne kafatasıyla. Vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. İster siyah derili, ister sarı... inananlar kardeştir. Aynı şeyleri sevmek, aynı şeyler için yaşamak ve ölmek. Türk'ü, Arap'ı, Arnavut'u düğüne koşar gibi gazaya koşturan bir inanç; gazaya, yani irşada.

Altı yüzyıl beraber ağlayıp, beraber gülmek. Sonra bu muhteşem rüyayı korkunç bir kâbusa kalbeden meşum bir salgın: maddecilik. Tarihin dışına çıkan Anadolu, tarihin ve hayatın. Heyhat, bu çöküşte kıyametlerin ihtişamı da yok, şiirsiz ve şikayetsizdir.

Çanakkale'de Türk milletinin en şerefli fertleri de kendilerine sualler soruyordu: Türk çocuğu Asya'dan gelirken kendi haysiyetinin korumaya arslanlar gibi kabiliyetli idi. Müslüman olunca Anadolu'da, insanlığın haysiyetini koruyacak iktidarın sahibi oldu. Fatih o iktidarın mümessili, Yavuz o kudretin sultanı oldular. (Peki) biz onların çocukları değilmiyiz?[2]

Deniz muharebeleri bittiğinde İtilaf güçleri büyük bir şok yaşadılar. Zira o kadar eminlerdi ki hasta adamı geçip gideceklerine, İstanbul'u alacaklarına... Ama olmadı, Çanakkale geçilemedi. O zaman büyük bir karar ile karşı karşıya kaldılar. İtilaf askerleri karaya, Anadolu'ya çıkmalı ve savaşı bu şekilde yürütmeliydiler. Ancak buna cesaret edemediler. 18 Mart'tan 25 Nisan'a kadar beklediler. Limni Adası'nda defalarca talim yaptılar. Hatta çıkarmadan önce iki gün daha kararsızlık yaşadılar. Ve sonunda haksız olmadıklarını acı şekilde öğrendiler.

Türkiye'de tarih eğitiminin de tarih yazımının da maalesef ki projeksiyonunu genişletemediği en belirgin alanlardan biridir Çanakkale, hem sonuçları hem de sebepleri itibariyle. Çanakkale Dünya tarihinin kırılma noktasıdır, haritanın değiştiği andır. Geriye bakıldığında hiç bir şeyin eskisi gibi olamayacağı, olmadığı bir tarihi vaka.

Savaş öncesinde Rus gemileri ortalama 350.000 tonluk yükleri ile Ka-

2 Topçu, Büyük Fetih, s. 39

radeniz Limanlarında bekliyorlardı. Bu yükün Avrupa'ya ulaşması, Avrupa'dan gelenlerin de Rusya'ya intikali hayati bir önem taşıyordu. Lakin bu alışveriş hiç bir zaman gerçekleşmedi. Avrupa doğudan alamadığı desteği daha batısından almak zorunda kalınca ABD yeni dünyanın süper gücü olarak ilk kez tarih sahnesinde görünmeye başladı.

Rusya yaşadığı büyük hayal kırıklığı ile adeta tarihsel bir çöküş ve dönüşüme gitti. Bolşevikler sadece yüzyılın başında değil sonraki yüz yıl boyunca Dünya siyasetinin en mühim figürü oldu.

Tarih baştan yazılıyordu. Dünya 19 Mart 1915 sabahına uyandığında sonraki günlerin neye malolacağını bilmiyordu elbet ama her şey değişiyordu.

Bundan iki milenyum önce Truva'da başlayan tarih bir kez daha Çanakkale'de kilitlenmişti. Topçu'nun ifadesi ile I. Cihan Harbi, Türklüğün demir kilidinin Çanakkale olduğunu öğretti. Bundan sonra, milli vatanımızın bir ucunda Kars Kalesi, şimal barbarlığının mezarı, öbür ucunda Çanakkale, garb barbarlığının boğulduğu yer olacaktı.[3]

Bir işgalin eşiği şimdi istiklalin kapısına dönüşmüştü Çanakkale'de. Zira Türk milleti iki önemli şey kazandı burada: Mustafa Kemal ve Milli irade.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan genç Mustafa Kemal Anafartalar kahramanı olarak biliniyordu şimdi. Yaptıkları ondan önce gelmişti Anadolu'ya. Çanakkale onu Milli Mücadeleye hazırlamıştı sanki. Öte yandan Türk ordusu, Mehmetçik Çanakkale'de yalnız savaşmıştı. Başlarında Fatih, Yavuz ya da Kanuni yoktu. Sancakları iradeleri, kumandanları ise imanları idi. Belki de bu yüzden Topçu gibi bir itidal abidesi dahi "Çanakkale Türk'ün en Allah'a yaklaştırıcı şehadetle ölmesini bildiği yerlerden biridir; Türk iradesinin ölümü yendiği zirvelerden biri olmuştur" şeklinde coşkulu bir ifade kullanmaktan geri duramamıştır.

Çanakkale sadece Türk istiklalinin değil o güne dek emperyal zihnin sömürdüğü hemen hemen tüm coğrafyaların istiklal ruhunu etkiledi. İngiliz sömürgeleri başta olmak üzere birçok sömürge bölgesinde sonraki yıllarda hızla artan bağımsızlık mücadeleleri baş gösterdi. Bu, çökerken dahi umut olabilen, ders verebilen, tarihi değiştirebilen bir medeniyetin göstergelerdir.

Sami Paşazade Sezai'ye göre Çanakkale üç mühim hadiseye havidir:

"Çanakkale müdafaası, üç mucizeler muharebesidir. Hali kurtardı; maziye hamaset ve azametini iade etti; vatanımızı bir vatanı ebedî yaptı." Ne müthiş bir analiz, günü kurtarmak, geçmişe hamaseti iade etmek ve bir vatanı ebedi vatan kılmak. İşte bu yazının ana fikri.

Unutulmamalıdır ki vatan toprağını kıymetli kılan şey uğruna dökülen kandır ve Çanakkale bu toprakların en fazla kanla sulandığı evredir. Mustafa Kemal;

"Çanakkale Zaferi, Türk askerinin ruh kudretini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale Muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur derken tam da bunu anlatır.

Bugünün gençliğinin Milli ruh ve şuura dair unuttuklarının, unutabileceklerinin ya da unutmaması gerekenlerin tümü bugün Gelibolu yarımadasında ölüm sessizliğine bürünmüş tabyalarda, siperlerde ve dahi dik yamaçlarda gizlidir, gidiniz, görünüz, dinleyiniz, ve hassaten söylemek gerekirse asla unutmayınız. Zira Çanakkale tarihin sayfalarına nakşedilecek bir kaç satırlık bir vakıa olmaktan öte varlığınızın, varlığımızın en mühim mihenk taşıdır.

Akif ile bitirelim;

Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
'Gömelim gel seni tarihe' desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyyetler eder istiâb.
'Bu, taşındır' diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
Ebr-i nîsânı açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvizenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvizeni lebriz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

3 Topçu, Büyük Fetih, s. 101.

Çanakkale Savaşları Etrafında Oluşan Menkıbelerin Türk Fokloru İçindeki Yeri

Prof. Dr. Ali YAKICI
Gazi Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Yurt savunmasına gidememesinin burukluğu içinde kıvranan bir şairin, Veysel'in şu mısraları, Türk'ün hislerine tercüman olması bakımından önemlidir:

"Olaydım cephede kahraman asker
Çalışırdım memleketin işine
İçimde duygular uyanan hisler
Taşırırdı beni hudut dışına
Ne yazık ki bana olmadı kısmet
Düşmanı denize dökerken millet
Felek kırdı kolum vermedi nöbet
Kılıç vurmak için düşman başına
İftihar ettiğim büyük muradım
Türk oğluyum, temiz Türk'tür ecdadım
Şehit ismi yazılsaydı soyadım
Kanım ile mezarımın taşına"1

Aynı hisleri besleyen binlerce Türk genci, vatan sevgisinin imanlaştığı gönüller ve gönüllüler olarak tarlasından, iş yerinden, camisinden, okulundan çıkıp Çanakkale'ye koşmuş, burada, harcı iman olan bir kale inşa etmişlerdir. Ve sonuçta, "kanı ile mezar taşına adını yazmak"tan öte, kanı ile tarihin unutamayacağı bir destan yazmışlardır.

"Müderris Emin Efendi, sınıfa girdiğinde boş sıralarla karşılaşır. Gözü tahtadaki yazıya ilişir. Sindire sindire okur tahtada yazılanları:

"Muhterem Hocam, Ayasofya Camii'ndeki hutbeleriniz ve dershanedeki derslerinizden, Çanakkale'de milletimizin namusunun korunması gerektiğine inandığımız için gidiyoruz. Yüreğiniz rahat olsun. Orada, milletimizin namusu olan Çanakkale'de, senin talebelerin bir gönüllü birliği oluşturarak ve tek bir kişi gibi hareket ederek sömürgecilerin karşısına çıkacak. Duaların üstümüzden eksik olmasın. Hakkım ve emeklerini helal et."2

Bu iman ve coşkuyla gelinen Çanakkale'de, gerçekten, dünyanın unutamayacağı bir destan yazılmıştır. Ayrıca türküsü söylenmiş, anıları anlatılmış, efsane ve menkıbeleri teşekkül etmiş, insanımızı Çanakkale inancı ve gücü etrafında birleştiren bir folklor oluşmuştur.

Folklor, "halk hayatının veya kültürünün ilmidir" şeklinde tarif olunabilir. Medeni bir millet içinde tahsil ve mektep terbiyesi görmüş insanların kültürüne zıt olarak yaşayan bütün kalabalıklar, onun efsane yolundan tecrübe ile elde ettiği maddi ve manevi bilgiler, folklorun konusunu teşkil etmektedir.3

Bilindiği gibi Anayasamız "Türk devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür" der. Anayasada zikr olunan Türk devleti ve milleti kavramları, milattan önceki zamanlardan bu yana üç kıtada hüküm sürmüş ecdadımızın tarih şuuru içinde geliştirip bize emanet ettiği müesseselerdir. Bu müesseseler, tarih boyunca yaşadığımız hayat tarzlarının bugüne getirdiği bir yüksek kültür birikimidir. Bu kültür, devlet ve millet anlayışımızı meydana getirmiştir. Yabancılardan iğreti bir elbise gibi alınmayan bu kültür, bizim her gün hissetmeden içinde yaşadığımız hayattır. Türkçe'miz, dinimiz, gelenek ve göreneklerimiz, musikimiz, oyunlarımız, türkülerimiz, inançlarımız, kurduğumuz müesseseler, halk sanatlarımız, ecdadımızdan gelen terbiye tarzımız, dünyaya bakışımızdır.4 Bunlardan biri de efsane, destan ve menkıbelerimizdir.

Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül etmiş bir menkıbe halkası oluşmuştur. Bu konuda yapılan bazı derleme çalışmaları da kitap haline getirilerek araştırıcıların hizmetine sunulmuştur.5

Türk folkloru için yararlı olan bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü, Çanakkale Savaşları çevresinde oluşmuş güçlü bir sözlü kültür ve edebiyat vardır. Bunların ilmi açıdan ele alınıp değerlendirilmesi, bir tasnife tabi tutulması gerekmektedir.

Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak halk arasında anlatılan menkıbe, efsane ve destanlaşmış benzeri olaylar Türk folklor ve edebiyatı içindeki yerini almış ve almaya devam edecektir. Çünkü, bu konuda yazılmış başta Akif in "Çanakkale Şehitlerine" adlı destanı olmak üzere yüzlerce şiirin yanı sıra hikayeler, tiyatro ve film senaryoları ve romanlar6 bulunmaktadır.

Türk Edebiyatı içinde Çanakkale Savaşlarıyla ilgili bu tür eserler zamanla daha da çoğalacak ve bir bilim adamımızın belirttiği şekilde "Milli Mücadele Edebiyatı" gibi bir "Çanakkale Savaşları Edebiyatı" şubesi meydana getirecektir.7

Çanakkale Savaşları etrafında oluşan ve gelişen menkıbelerde tasnife esas olmak üzere dikkat çeken bazı hususlar şunlardır:

1. İki yüz kilonun üzerinde bir mermiyi kaldırarak olağanüstülük gösteren Seyit Onbaşı v.b. kişiler çevresinde oluşan menkıbeler:

"Ne hikmetse bataryada tek top ayakta kalabilmiş, fakat onun da vinci kırılmış olduğundan mermileri namluya sürülemiyordu. Yüzbaşı Hilmi Bey, etrafındaki birliklerden yardım alabilmek düşüncesiyle bataryadan uzaklaştığı sırada Niğdeli Ali ile Koca Seyit ümitsiz ve perişan ne yapacaklarını düşünüyorlardı. "Ulu ve yüce Allah'tan başka hiç bir güç ve kuvvet yoktur" duası Seyit'in ağzından nur tanesi gibi dökülmeye başladı.

Seyit bu duayı defalarca okudu.

Bu yakarış şüphesiz hiç kimseninkine benzemiyordu. Aşk ile kendin-

den geçmesi ve 215 okkalık top mermisini kucaklayıp omzuna alması bir oldu. Demir basamakları tam üç kez inip çıktı. Yanında bulunan Niğdeli Ali, Seyit'in göğüs ve omuz kemiklerinin çatırtısını duyuyor, hayret ve dehşet içinde kalıyordu. Topun namlusuna sürülen üçüncü mermi savaşın kaderini değiştiren olayı yaratmış ve İngilizlere ait "Ocean" isimli zırhlı, bu merminin isabetiyle korkunç yara almıştı.

Aynı gün geç saatlerde Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Kumandanı Cevat Paşa, ödül olarak Seyit'e onbaşılık rütbesi verdi. Merminin bir defa da kendi huzurunda kaldırılmasını istedi. Bunun üzerine Seyit Onbaşı, Cevat Paşa'ya şu cevabı verdi:

"Ben bu mermileri kaldırırken gönlüm Allah'ın feyziyle doldu. Ancak bu kuvvetin sırrı o anda bana Allah'ın ihsan ettiği bir vergi idi. Bu ağırlığı kaldıracak kadar bir makama varmışsam bu dua ve rıza ile olmuştur. Ama şimdi kaldırmam mümkün değildir kumandanım."8

2 – Yer adlarıyla ilgili olarak oluşan menkıbeler:

Oğuz Kağan gibi eski Türk destanlarından bu yana gördüğümüz menkıbeler "Hasan-Mavsuf" ya da "Kanlı Dere" gibi örneklerle Çanakkale Savaşları'yla ilgili olarak da karşımıza çıkmaktadır.

"Çanakkale'nin şimdiki Hasan-Mevsuf tepesinin olduğu yerde toplarımız varmış. Bizim toplar, oradan gemilere ateş ederlermiş. Düşman gemilerinden de o toplan susturmak için ateş açılırmış, ama o tepeyi bir türlü tutturamazlarmış. Hasan ile Mevsuf orada teğmenmiş. Yanlarında müfrezeleri var. Müfrezelerin de hiçbirisi yara almıyor. Sanki bir ordu gibi görünüyorlar düşmanın gözüne, o tepeyi koruyorlar. Düşman gemilerinden atılan topların hiçbirisi o tepeyi tutturamıyor. Sonra düşman o tepeden bir topla ateş edildiğini anlıyor. Var gücüyle o tepeye yükleniyor. Sonra bütün müfrezeleri şehid ediyor. En son olarak da Hasan ile Mevsuf şehid oluyor. Şimdi o tepenin adı Hasan-Mevsuf Tepesidin Orada bir de Hasan-Mevsuf olarak anılan bir şehitlik bulunmaktadır. Bu şehitlik Çanakkale'nin Kabaklı Köyü (Anadolu yakasında) ile Mehmetçik Abidesi (Rumeli Yakası – Seddülbahir'de) arasında bir çizgi çekersek bu çizginin tam ortasındadır. Savaşta kullanılan top bile hâlâ orada bulunmaktadır."9

"Alçıtepe köyünün hemen yakınından geçen bir dere vardır : Kanlı Dere.. Savaşı yaşayanların anlattığına göre çarpışmaların en şiddetlisi bu derenin başında olmuş. Zaten İngiliz askerlerinin çıkabildikleri en son durak da orası imiş. Süngü süngüye yapılan o çarpışmalarda o kadar insan kanı akmış ki dereden su yerine kan akmaya başlamış. Hatta, derenin alt taraflarında bulunan iki Mehmetçik, çok susamış, dereden su akıyor içelim demiş ve içtiklerinde görmüşler ki dereden akan su değil kandır. Köylülerin anlattığına göre Çanakkale Savaşı'ndan seneler sonra bile o derenin yatağından kırmızımsı bir su akmıştır. Bu sebeple oraya Kanlı Dere adı verilmiştir."10

3 – Ağaçlar etrafında oluşan menkıbeler:

Nuri Yamut Paşa menkıbesi... Anlatıldığına göre "Bugünkü Nuri Yamut Paşa Abidesi'nin bulunduğu tepenin denize bakan kısımlarında o kadar büyük çarpışmalar olmuş ki belli bir zaman sonra tepe kemik yığını haline gelmiş. Nuri Yamut Paşa kemikleri toplatmak istemiş, fakat bakmış ki toplamakla başa çıkılamayacak, askerleri ve yöredeki köy halkını seferber ederek o yamaçları ağaçlandırmış. "Bu kemikleri ancak bu ağaçlar örtebilir" demiş. Gerçekten orası çamlarla kaplı bir tepe haline gelmiş".11

4 – Rüya ile ilgili olarak teşekkül eden menkıbeler:

Cevat Paşa'nın gördüğü rüya:

"Müstahkem mevki komutanı Cevat Paşa, o gece geç vakit yatağa girdi. Çok yorgun ve huzursuzdu. Hemen dalıverdi. Rüyasında Allah tarafından buyuruldu ki: "Ey Cevat, sen Müslüman Türk topraklarının kumandanısın. Bu topraklar üzerinde yaşayan sizler, benim kelamıma hürmet ve tazim ederseniz. Size müjdeler olsun ki yakında zafere müyesser olacaksınız. Denizin üzerine bak. Dönüp denize baktı. Denizin üstü bir nurla kaplıydı. O nurlu dalgalar arasında çiçeklerle

bezenmiş "Kef' ve "Vav" harflerini gördü. Ardından da uyandı. Ölen kızı Bedile Hanım'ın mezarına gitti. Defne dallarıyla tezyin edilmiş mezar taşının başında duasını okudu. Tam ayağa kalkacağı sırada, rüyasında aşina olduğu sesi burada da işitti: "Ey Cevat, depolardaki 26 mayını denize döşe." Dönüp ardına baktığı zaman kimsecikleri göremedi. Bulunduğu yerden gitmeye başlamıştı ki pir yüzlü bir zat karşısına dikildi. Paşa'nın kolundan tutarak "bir derdiniz mi var" dedi. Paşa bir çırpıda rüyasını anlattı. Pir yüzlü zat, biraz düşündükten sonra rüyayı şu şekilde yorumladı:

"Kafirler hiçbir zaman bu topraklara hakim olamayacaklardır. Deniz üzerindeki nur zaferin işaretidir. Bu nişaneyi hazırlayan "Kef ve "Vav" harfleridir. Ebced hesabında gördüğün ve tarif ettiğin "Kef harfi 20, "Vav" ise 6 rakamını bildirir. Bu iki sayıyı topladığınız zaman 26 rakamı ortaya çıkar. Bu 26 mayını hemen denize döşeyin ki zaferinize sebep olsun."

Gerçekten de daha önce Boğaz'a döşenmiş bulunan 377 Alman mayının arasından hiç yara almadan geçen İngiliz ve Fransız donanması, Cevat Paşa'nın rüyası üzerine Nusret Gemisi tarafından döşenen bu 26 adet halis Türk mayınını geçememiş, darmadağın olmuştu."12

5- Şehitlerin ölümsüzlüğü üzerine söylenen menkıbeler:

Bu konuda çok sayıda menkıbe anlatılmaktadır. Bunlardan biri de, 1961-1967 yıllan arasında Eceabat-Alçıtepe Köyü'nde öğretmenlik yapmış olan İffet Başaran'ın anlatmış olduğu menkıbedir:

"Ben, 1960-1961 yılında Edirne Öğretmen Okulu'ndan mezun oldum ve Çanakkale Savaşları'nın en yoğun geçtiği Alçıtepe Köyü'ne tayin edildim. Köylüler savaş sonrası Romanya'dan göçmen olarak gelmiş,

buraya yerleştirilmişlerdi. Köye vardığımda bana "Hoca'nım, biz buraya yerleştiğimiz günlerde, yağmur yağdığı zaman yerden kırmızı su fışkırırdı. Bizim köyümüzün her karış toprağı şehit kanıyla sulanmıştır. Bunun için, olur olmaz yerlere olur olmaz şekilde çöp dökmeyin, hele hele besmelesiz hiç gezmeyin" dediler.

Bu sözlerden çok etkilenmiştim. Her gece yatmadan önce şehitlerin ruhlarına bildiğim bütün duaları okur öyle yatardım. Bu durum aylarca devam etti. Bir gece, gecenin ilerlemiş bir saatinde at sesiyle, yüzlerce, binlerce atlı, nal, zincir sesiyle uyandım. O anda camdan dışarı bakmak istedim. Fakat cesaret edemedim. Evim Cadde üzerindeydi. Aynı zamanda köy, askeri bölge olduğu için bir askeri deniz taburu vardı. Herhalde bir alarm vardır diye düşündüm. Ertesi gün, babalan subay olan öğrencilerim vardı, onlara sordum : "Bu gece alarm var mıydı? Babanız evde miydi?" diye. Onlar da babalarının evde olduğunu, alarm filan da olmadığını söylediler.

Ertesi gece, yine aynı saatlerde binlerce atlı sesi camımın önünden geçiyordu. Atlı sesleri, zincir sesleri öylesine çoktu ki, gidiş yönlerinin bugünkü Mehmetçik Abidesi'nin bulunduğu Morto Koyu'na doğru olduğunu hissettim. O tarafa doğru gidiyordu atlılar. Ve ben tekrar kalkıp oturuyor ve o sesi dinliyordum.

Aradan bir müddet geçtikten sonra bu sefer tüm atlı sesleri aksi yöne doğru gidiyorlardı. Aradan bir saat geçti-geçmedi o at seslerinin bu sefer ters yöne, Nuri Yamut Paşa Abidesi'ne doğru gittiğini hissediyordum. Ayak sesleri o tarafa doğru gidiyordu.

Bu durumu anneme anlattım. O da bana "yok kızım, öyle şey mi olur, sen çok korktuğun için öyle gelmiştir dedi". Ben de kendisine "eğer bu sesleri yeniden duyarsam, seni de uyandırıp sana da duyurtacağım" dedim.

Bir süre sonra bir gün yine at seslerine, nal seslerine uyandım. Sanki birisi beni dürtüyor, sarsarak uyandırıyordu. Ben de hemen anneme seslendim, onu da uyandırdım. O da uyandı ve dinledi. O da aynı sesleri duydu. O da cesaret edip bakamadı, korktu.

Öylesine huzursuz olmuştum ki, devamlı kulaklarımda bu sesler vardı.

Bir gün bir aile toplantısında konu şehitlerden açıldı. Şehitlerle ilgili olarak herkes bir şeyler anlatıyordu. Bu konuyu en iyi bilenin İsmet Teyze olduğunu söylediler. Ben de gittim her şeyi olduğu gibi İsmet Teyze'ye anlattım. O zaman o bana dedi ki; "ah evladım, neden korktun? Korkulacak hiç birşey yok ki. Eğer perdeni açıp da dışarı baksaydın binlerce, onbinlerce atlının, üzerlerinde bembeyaz kefenleriyle Morto Koyu'na doğru gittiğini görecektin. Ben de buraya ilk geldiğimde (İsmet Teyze Şehitler Abidesi'ni yapan mimar-mühendisin annesidir) şantiyede aynı sesleri duydum, birdenbire kalkarak perdeyi açtım. Bir de ne göreyim. Mehmetçik Abidesi'nin denize bakan kesiminde binlerce, onbinlerce beyaz kefenli namaz kılıyordu. Bir müddet sonra hepsi atlarının üzerine binip nal sesleri arasında kaybolup gittiler" dedi. Sonra devam etti: "Kızım, sen onlara çok dua okuduğun için sana görünmüşler. Bundan sonra onları görmek

istemiyorsan, korkuyorsan dua okuma, onlar da sana görünmezler."

Ben de İsmet Teyze'nin dediğini yaptım. Bir daha da ne seslerini duyabildim, ne de kendileri gördüm."13

6- İslamiyet'in koruyuculuğu etrafında teşekkül eden menkıbeler:

Aslında gördüğümüz ve dinlediğimiz bütün menkıbelerde dolaylı da olsa dini bir sır yer almaktadır. Fakat bazı menkıbeler doğrudan insanların Müslüman oluşundan dolayı teşekkül etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Şefik Başaran (Banka Müdürü) şunları anlatmaktadır:

"Düşman gemileri Çanakkale'yi sürekli top ateşine tutmuşlar, fakat kolayca isabet ettireceklerini sandıkları deniz kıyısındaki evlere hiç tutturamamışlardır. Hep arkalara ve iç kısımlara isabet ettirmişlerdir. Çünkü deniz kıyısındaki evler hep Müslümanların evleri, arkalardaki evler de Rumların evleridir. Toplar hep Müslümanların evlerine hedeflenerek atıldığı halde top savrularak Rumların evlerine düşmüş, deniz kıyısındaki Müslüman evleri sağlam kalmış, Rum evleri İngiliz ve Fransız toplarıyla harap olmuştur.14

7- Hızır-İlyas inancı etrafında teşekkül eden menkıbeler:

Zaferin kazanılmasında Hızır'ın yardımı doğrudan olmasa bile dolaylı olarak büyük ölçüde etkili olmuştur. Hızır, bazen bulut olmuş, bazen fırtına olmuş ama mutlaka Mehmetçiğin yardımına koşmuştur. Bu menkıbelerden bazıları özetle şu şekildedir:

"25 Nisan 1915 sabahı şafakla birlikte Haçlı Orduları, bir yandan İngiliz ve sömürgeleri, öte yandan Fransızlar, zamanın en mükemmel silahlarıyla donatılmış askerini taşıt gemilerine yüklemiş, savaş muhrip ve kruvazörlerin refakatinde çıkarma harekatına başlamışlardı. Fransızlar, bir tümen gücündeki askerini Anadolu'nun Beşige'ler önündeki kıyı sularına getirdi. Savaş gemileri kıyılara ve derinlik arazisindeki başlıca taktik noktalara tam bir saat bombardımanda bulundu. Bu ateşe, zaman zaman bölgeye gelen Rus kruvazörü de refakat etmekteydi.

Uzun süren bombardımanlardan sonra asker dolu filikalarım gemilerden denize indirerek bir çıkarma harekatına geçmişlerdi ki birden havada büyükçe bir bulut belirdi. Süratle deniz üzerine inip bölgeyi görünmez bir hale getirdi. Filikalar hareket edemedi. Bombardımanlar kesilmiş, koyulaşan sis altında hareket imkanı bırakmamıştı. Sis, gökten inen ilâhi bir perde gibi çevreyi maddi gözle görülmez hale getirmiş, kutsal vatanımızı "Şühedâ-yı Erham" sarmış, sarmalamıştı. Bu manevi gücü, düşmanın mermisi aşamıyordu. Fransız tümen komutanının emriyle filikalar tekrar gemilere alındı ve saat 11'de Bozcaada istikametinde çekilerek gözden kayboldular."15

Bulut korumasıyla ilgili bir başka menkıbe ise Bayram Namazı kılınmasıyla ilgili olarak anlatılmaktadır. Savaş sırasında 28 yaşında olan Gelibolu 9. Tümen İmamı'nın anlattığı menkıbe özetle şu şekildedir:

"Ramazan ayı Miladi 1915 yılında 13 Temmuz Salı günü başlamış, 11 Ağustos Çarşamba günü ise bitiyordu. Arife günü Cephe Kumandanı Vehip Paşa beni çağırdı : "Hafız, askerin bir talebi var. Yarın Ramazan Bayramı. Sabah hep birlikte Bayram Namazı kılmak istiyorlar. Eratın toplu bir halde bulunması tehlikeli ve düşman için bulunmaz bir fırsattır. Tekliflerini kabul etmedim. Sen de münasip bir lisan ile anlatırsın" dedi.

Paşa'nın yanından ayrılmıştım ki ulu bir zat karşıma çıktı. Bana "Sakın ola ki erata bir şey söyleme. Gün ola hayır ola. Allah ne derse o olur" dedi.

12 Ağustos 1915 Perşembe günü, yani bayram sabahı erkenden kalktım.

Müslüman Türk askerinin bayram namazını eda etmesini istiyordum. Yüzlerce asker bir yere toplanmış, insan seli oluşturmuştu. Üstümüzde hevenk hevenk bulutlar oluşmağa başlamıştı. Başımızı göğe kaldırdık, bulutlar yere doğru iniyordu. Herkes "Allahu Ekber" deyip secdeye kapandı. Hepimizin içinde ince bir huzur çiçeklenmiş ve Allah bizi bulutlar arasında görünmez hale getirmişti.16

Menkıbelerde bir başka mucizevi yardım da bir İngiliz alayının bulutların içinde kayboluşu biçimindedir. Olayın asıl oluş biçimi şu şekilde anlatılmaktadır:

" O gün Kraliyet Alayı taze kuvvetlerle bu saldırıda görev aldı. Sağ cenahta yer alan bu alay, daha az bir mukavemetle karşılaştığı için hız-

la ilerlemeye başlamıştı. Alay, Azmak Deresi'nin kuru yatağını geçmiş, Kayacık Ağrılı mevkiinden Damakçı Bayırı'na doğru yürüyordu. Karşılarında küçük bir tepe vardı. Tepenin üzerinde garip, soluk renkte bir bulut durmaktaydı. Alay, sol taraftaki Ağıl Dere'ye inmeden tepeye doğru ilerledi ve bulutun içine girip kayboldular. Yeni Zelanda askerlerinin Mestan Tepe'den şaşkın bakışları arasında 7-8 değişik bulutla daha birleşerek Trakya istikametine doğru uçup gittiler. Orada bulunan 267 İngiliz askerinden hiçbirinin izine bir daha rastlanamamıştır."17

Biz burada, Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül eden menkıbeler üzerinde küçük bir tasnif denemesi yaptık. Elbette, yeni menkıbeler ortaya çıktıkça bu tasnif değişecek, belki de bu konu master ya da doktora seviyesinde ele alınarak hem en doğru anlatımlara ulaşılacak, hem de menkıbelerin sosyo-kültürel, sosyo-psikolojik v.b. yönleri de incelenecektir. Bu, hem Çanakkale Savaşları'nın bir çok yönüyle aydınlatılması bakımından önemlidir, hem de Türk kültür tarihi bakımından.

Çünkü "bir devrin ve toplumun faaliyetlerini, düşünce tarzını yansıtan dünya folklorunun tetkiki bir bakıma insanlığın tetkiki demektir. Bu eserler karanlık devirleri aydınlattıkları gibi bizi de terbiye ederler. Çünkü bunlar, bir takım mahalli adetlerin, insani bir kısım tasavvurların hatıralarıdır. Bu sebepledir ki menkıbeler bir bakıma tarihten daha gerçek olup kıymetli birer belgedirler. Onlar, halkın hayatını inceler ve bize tarihi olayların kuruluğundan daha heyecan veren duyguların sıcaklığını iletirler."18

Ayrıca "Arkeologların yaptıkları kazılarda elde edilen çanak, çömlek ve benzerlerinin parçalan muhtelif devirlerdeki maddi kültürün inkişaf safhalarını öğrenmek için yegane kaynaklan teşkil ettikleri gibi epope, hikaye, masal v.b. manevi kültür mahsûlleri de, o geçmiş muhtelif devirlerin karanlık noktalarını aydınlatırlar. Bunlar kazılardan elde edilen çanak-çömleklerden daha mühimdirler. Çünkü bunlar toprak altında ölü kalan kırıntılar değil, cemiyetin ruhunda binlerce yıl yaşayan vesikalardır."19

Menkıbeler, büyük bir destanın, Çanakkale Destanı'nın küçük birer parçasıdırlar. Çünkü bu destanın her zerresinde, yurdu, milleti, namusu, şerefi, bağımsızlığı uğrunda şehit olmayı en yüce görev bilen Müslüman Türk insanının kanı ve canı vardır:

"Efsane olacak o eski şanlar

Kavgalar, zaferler, şerefler, şanlar

Birleşip her yerde yüksek iz'anlar

Tarihi saracak ve devirecek.

Fakat şu müstesna zafer eline

Koşanlar anacak bu günü gene

Boğaz'da muazzam şan heykeline

Her sancak eğilip selam verecek"20

Savaşın bile türküsünü söyleyerek onu bir sanat haline getirmiş olan ince ruhlu insanımızın, vatan müdafaası sırasında en büyük güç olarak gördüğü inancı ve imanıyla duygularını birleştirerek ortaya koyduğu menkıbeleri Çanakkale Savaşı Destanı'nın en nadide taşlandır. Konuyla ilgilenen araştırıcıların bu nadide taşlar üzerinde çalışması ve onları bir araya getirmesi Türk kültürü açısından da unutulmaz bir hizmet olacaktır.

1 M. Öcal Oğuz, "Aşık Veysel'de Türklük Şuurunun Temelleri" Milli Kültür, 82, Mart 1991, s. 13.

2 M. Necati Sepetçioğlu, Ve Çanakkale 1-Geldiler..., İstanbul, 1989, s. 317-318.

3 Şükrü Elçin, "Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü", Türk Kültürü 351, Temmuz 1992, s. 391

4 Elçin, a.g.m., s. 394

5 Mehmet İhsan Gençcan, Çanakkale Savaşları ve Menkıbeler, İstanbul, 1994

6. M. Necati Sepetçioğlu, Ve Çanakkale 1-Geldiler, 2-Gördüler, 3-Döndüler, İstanbul 1989 serisi.

7 Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, "Çanakkale Muharebelerinin Oluşturduğu Destanlar ve Halk Edebiyatı", Askeri ve Siyasi Açıdan Çanakkale Muharebeleri Sempozyumu (Çanakkale-16-17 Mart 1985)'dan sunulan bildiri

8 Gençcan, a.g.e., s. 26-29.

9 Nilay (Başaran) Karaçay, Çanakkale'de 1987-1988 Yılında Yaşayan Çanakkale Savaşı Gazilerinin Hatıraları, Ankara, 1988 (Basılmamış Lisans Tezi), s. 214-215.

10 Karaçay, a.g.e., s. 221-222

11 Karaçay, a.g.e. s. 222-223

12 Gençcan, a.g.e. s. 11-13

13 Karaçay, a.g.e. s. 220-221

14 Karacay, a.g.e., s. 215

15 Gençcan, a.g.e., s. 72-73

16 Gençcan, a.g.e., s. 76-77

17 Gençcan, a.g.e., s. 83-84

18 Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı olarak Menâkıbnâmeler, Ankara, 1992, s. XI

19 Ocak, a.g.e., s. XI

20 İbrahim Alaaddin Gövsa, Çanakkale izleri, Ankara, 1989, s. 71.

VATAN; Kafkaslarda Anadolu, Çanakkale'de Azerbaycan Türk'ü Olmaktır.

Selçuk DÜZGÜN
Bakü TÜDİFAK
Öğretim Görevlisi

Osmanlı Devleti parçalanma dönemine girmiştir. Bu sırada hem komşularında hem de egemenliği altındaki topraklarda çeşitli değişiklikler olmaktadır. Bu değişikliklerden biride Azerbaycan`dır.

Azerbaycan 28 Mayıs 1918'de Mehmet Emin Resulzade başkanlığında bağımsızlığını ilan eder. Şimdi ki başkent olan Bakü o dönem İngiliz - Rus - Ermeni işgali altında olduğu için, başkent Gence seçilir.

Bakû'nün İngiliz-Rus-Ermeni işgali altında olması ve Ermeni Taşnakların Bolşevik adı altında 20 binden fazla Azerbaycanlıyı katletmesi Azerbaycan'da infial doğurur ve genç Cumhuriyetin varlığını tehdit etmeye başlar.

Bu nedenle Resulzade Türkiye'den yani Osmanlı Devletin`den yardım ister. Zaten bitkin, savaşlardan yorgun parçalana parçalana Anadolu`ya sıkışmış Osmanlı hiç tereddüt etmeden Enver Paşa`nın emir ile gönüllü bir ordu kurar. Bu ordunun en büyük özelliği herkesin Müslüman olması ve ordunun adına da `Kafkas İslam Ordusu` denmesidir. İşin bir ilginç yanı ise bu ordunun kurulmasına en çok karşı çıkan devler hem de Osmanlının müttefiki olduğu halde Almanlardı.

Ordunun başında Enver Paşa`nın üvey kardeşi Nuri paşa vardı. Anadolu`dan harekete geçen ordu kısa zamanda Bakü dahil Azerbaycan'ın bütün topraklarını düş-

man işgalinden kurtardı. Kafkas İslam Ordusu bu savaşlar sonunda Azerbeycan`da 1130 şehit bıraktı.

Özelikle Türkiye`de `Çırpınırdın Karadeniz` olarak bilinen marşı Azerbaycan`ın milli marşını yazan Ahmet Cevat Türkiye`den genel orduya ithafen yazmıştır.

Yine Azerbaycan`ın önemli bir müzik parçası olan `Laleler` o askerlere yazılmıştır. Laleler denmesinin sebebi o dönem Türk demenin suç olmasından kaynaklanmaktadır.

Talman Hacıyev`in `LALELER ` adlı Şiirde der ki;

`Yazın evvelinde Gence çölünde

Çıhıblar yene de dize laleler

Yağışdan ıslanan yaprağlarını

Seripler dereye düze laleler

Heyalımdan neler gelib ne geçer

Yaz geler ellere durnalar göçer

Bulağlar semaver ağ daşlar şeker

Benzeyir çemende köze laleler

Meylim üzündeki gara haldadır

Hicranın elacı ilk vüsaldadır

Ne vahdır aşığın gözü yoldadır

Bir gonağ gelesiz bize laleler`

Bu dizelerden anlaşılacağı üzere laleler dediği şey Osmanlı askerleridir, onları lalelere benzeten şey ise başlarında olan kalpaklarıdır. Şairin son mısrasında `Ne vahdır aşığın gözü yoldadır. Bir gonağ gelesiz bize laleler` dediği `gonağ` yani `konak` ya da günümüz tabiri ile `misafir ` den de açıkça anlaşılmaktadır ki o konaklar Osmanlı askerleridir, onlara olan özlemin ifadesidir.

Evet bu duygular benzetme edatı ile dile getirilirdi. Çünkü şair eğer Türk diye direk şiir yazılsaydı o dönem hemen idam edilirdi.

Yine Azerbaycan'ın milli şairi Ahmet Cevat "Türk Ordusuna" adlı yazdığı başka bir şiirinde şunları haykırmakta idi:

`Ey şanlı ülkenin şanlı ordusu

Unutma Kafkas'a geldiğin günü

Gelirken kovmaya Turan'dan Rus'u

Ayağını Karadeniz öptü mü?

İlk atarken eski burca adımı

Kars Kalesi selam topu attı mı?

Sen yaparken orada zafer şenliği

Mağlup düşman kaşlarını çattı mı?`

Aynı Ahmet Cevat Osmanlı devletinin I.Dünya savaşında gönüllü olmuş, Anadolu`da savaşmıştır, çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, fakat 1937'de diktatör Stalin'in emri ile Pan-Turanist, Pan-Türkçü gibi ithamlarla Ahmet Cevat'ı kurşuna dizilerek şehit edilmiştir.

Azerbaycan`da Kafkas İslam orduları çok kalmaz çünkü Osmanlı Devleti artık birinci dünya savaşına girmiştir.

Peki neydi dünyayı kasıp kavuran bu savaşın nedenleri :

- Ham Madde ve sömürge arayışı.

-İngiltere ve Almanya arasındaki ekonomik rekabet.

-silahlanma yarışının hızlanması.

-Fransız ihtilalinin getirdiği milletçilik akımının etkisi.

-Fransızların alsos-loren bölgesini Almanlardan geri almak istemesi.

-devletlerarası bloklaşma.

-Avusturya'nın ve Rusya'nın balkanlar üzerindeki çıkar çatışmaları.

-siyasi birliğini geç tamamlayan Almanya ve İtalya'nın siyasi dengeleri değiştirmesi.

Tüm yukarıdaki istekler aslında Osmanlı Devleti`nin paylaşılma planından başka bir şey değildi. Bu paylaşımı yapmak isteyenlerin bir bölümü güya Osmanlının mütefiğimiş gibi İttifak kurdular. Bunlar: Almanya, Avusturya-Macar imparatorluğu, İtalya (1915'e kadar), Bulgaristan`dı

Diğerleri ise düşmanlığını açık açık gösteren İtilaf gurubu idi.

Bunlarda: İngiltere, Rusya, Fransa, İtalya (1915'ten sonra), Sırbistan, Japonya, Romanya, Portekiz, ABD, Brezilya ve Yunanistan`dı

Aslında en başta tarafsızlığını bildirmesine rağmen Osmanlı devleti çeşitli entrikalarla savaşa sokuldu. Tabii en ağır bedelleri de yine kendi ödedi.

Kafkasya, Kanal, Hicaz ve yemen, Irak cephesi ve Çanakkale cephesinde savaşmak zorunda kalan Osman`lı Müttefiklerinin yenilmesi üzerine yenik sayılmış ve topraklarında işgal başlamıştır.

Fakat bu cephelerden biri vardır ki, üzerinde özelikle durulması gerekir. Sadece bir savaş

gerçeği, mucizesi olarak değil insanlığa ibret için özelikle bilinmesi gereken cephe, yani Çanakkale!.

Tüm Türk tarihinin beklide en anlamlı, en büyük savaşıydı Çanakkale.

Çanakkale olmasaydı, tarih ne Mustafa Kemal`i tanıyacaktı, ne Dumlupınar, ne de Başkomutanlık savaşları olacaktı.

Çanakkale olmasaydı, ne Türkiye kurulacak ne de cumhuriyet bugün ki yaşına gelebilecekti.

Çanakkale olmasaydı, bekli de ondan neredeyse bir asır sonra bugünkü Türk Cumhuriyetleri meydana gelmeyecek ve bugün ki Türk Dünyası oluşamayacaktı.

Çanakkale olmasaydı, Anado-lu`nun hamurunda bu kadar millet bir araya gelemeyecekti.

Çanakkale olmasaydı, Türk`lük mefkûresi eksik kalacaktı, `Bedrin Askerlerine` emsal bulunamayacaktı.

Çanakkale olmasaydı, milletin maneviyatını, ahlaki yapısı anlatmakta eksiklik çekecektik.

Çanakkale olmasaydı, maddenin iman karşısında yok oluşunu anlatmakta zorluk çekecektik.

Çanakkale olmasaydı, edebiyatımız dahi eksik kalacaktı...

Çanakkale olmasaydı. Mehmet Akif İstiklal marşını dahi yazamayacaktı.

Çanakkale olmasaydı, ben onu anlatma adına kelimelerimin eksikliğine bu denli yüzleşemeyecektim...

Bu cephe, bu savaşla ilgili ne kadar destan, ne kadar hikâye, ne kadar ibret alınacak olay yazsak ta anlatmakta aciz kalırız. Bu yüzden savaş sırasında neler olduğunu, savaşın nasıl olduğunu anlatmaktan ziyade direk sonuçlarını size aktaracağım

Çanakkale Savaşının Sonuçları

- Çanakkale Savaşları her savaş gibi ardında kan, ölüm ve gözyaşı bıraktı. En iyimser rakamlarla 213.000 Türk, 215.000 İtilaf kuvveti askeri olmak üzere toplam 428.000 kişi öldü.

- Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda zedelenen ve hatta yok olmaya yüz tutan prestiji kurtarılmış oldu. Ordu ve millet, bu zaferin getirdiği moralle kurtuluş savaşına girebildi.

- Çanakkale Muharebeleri, Mustafa Kemal (Atatürk) gibi askeri bir dâhiyi yarattı, Birinci Dünya Harbi'nin bitiminden hemen sonra başlayacak olan Milli Mücadele'nin bu eşsiz liderini Türk ulusuna kazandırdı.

- Çanakkale Savaşları sonucunda batılılar müttefikleri Rusya'ya yardım edemediler. Böylece mahsur kalan Çarlık Rusyası, içerden çöktü, kanlı bir rejim değişikliği oldu.

- Anzak asker ve komutanları, Çanakkale'de yiğitçe döğüşen Türklerin hem asker, hem de insancıl yönlerini yakından izleyerek, onların kendilerine tanıtıldığı gibi barbar bir ulusun çocukları olmadığını görüp anlamak fırsatını buldular. O günlerde oluşan bu dostluk atmosferi hala sürmekte.

- Çanakkale'de Türk ulusu, binlerce okumuş ve aydınını da kaybetti. Kesin olmayan tahmini rakamlara göre, 100.000'den fazla öğretmen, mülkiyeli, tıbbiyeli ve Türk ocaklarında yetişmiş okur-yazar yitirildi.

Ve her acıda bir hakikat var dercesine Çanakkale Mustafa Kemal gibi bir dâhiyi bize bahşetti.

Çanakkale`de bu güne kadar özelikle Anadolu`da çok anlatılmayan bir gerçek daha vardır, oda orada gönüllü savaşan ve orada şehit düşen 3 bin Azerbaycan Türk`ü

Tıpkı Azerbaycan`ın bağımsızlığı için Anadolu`dan gelen yiğitler gibi, Türkiye`nin selameti çinin Azerbaycan`da gönüllü insanlar gitmiş ve orada şehit düşmüşlerdir.

Azerbaycan`da şehitler tepesinde bugün Kafkas İslam Ordularının şehitleri yarmaktadır, onların mezarlarını gidip incelerseniz göreceksiniz ki,sadece Anadolu`dan değil, balkanlar`dan Kosova`dan insanların isimleri de vardır.

Yine Çanakkale`ye gidince göreceksiniz ki, Azerbaycan`lıların yanında birçok Türk menşeyli ve İslam menşeyli yerlerden insanlar şehit düşmüştür. Eğer bir hakikat, bir insanlık bir dostluk veya açık düşmanlık veya Hakk`ile Batıl aranıyorsa Çanakkale`ye bakmanız yetecektir.,

Azerbaycan-Türkiye arasında kardeşlik nedir diye merak ediyorsanız Bakü`de Şehitler tepesinden rüzgâra bir dua okumanız sizin bir sabah ezanında Çanakkale`de duyulmanızı sağlayacaktır.

Çanakkale o kadar mübarektir ki, inanın eğer Kıblem Kâbe olmasaydı Çanakkale olmasını isterdim.

Hem boşuna mı demiş Akif ` Bedr'in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi.`

Ve devam etmiş;

Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
'Gömelim gel seni tarihe' desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyyetler eder istiâb.
'Bu, taşındır' diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvizenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvizeni lebriz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.`

Evet belki hatırasına bir şey yapamıyoruz ama duyguları paylaşanlar, bu acıları yaşanalar bugün birdir beraberdir. `Bir Millet, İki Devlet` anlayışı içerisinde Bakü ve Çanakkale`de yatan şehitlere vefa borcunu bilmektedirler.

Bu borcu her daim kendilerine vazife bilenler, vazifeli olduğu topraklara VATAN demektedirler.

Evet bizim için VATAN; Kafkaslarda Anadolu, Çanakkale`de Azerbaycan Türk`ü olmaktır.

Ve her karış toprağını şehit kanıyla boyadığımız her iki vatanımızdaki birlikteliğimizi sonsuza kadar kimse bozamayacaktır.

Bu vesile ile Çanakkale`den Kafkaslara ve daha ötelere milletimizin istiklali için VATAN için Şehit düşmüş, gazi kalmış bütün yiğitlerimize, analarımıza, bacılarımızı bir kez daha saygı, sevgi ve minnetle anıyorum.

Ruhları şad olsun!

Çanakkale Geçilmez

Erol Faik BİRLİK
Tarih Öğretmeni / Eğitim Uzmanı

Anadolu ve onun tamamlayıcı parçası Trakya tarih boyunca pek çok önemli hadiselere sahne olmuştur. Bu hadiselerin belki de en önemli ve en büyüğü Çanakkale Savaşlarıdır.

1.Dünya savaşının düğüm noktası olan Çanakkale cephesinin açılmasına büyük siyasi emel ve ihtiraslar sebep olmuştur. Çanakkale muharebeleri iki aşamada da Türk zaferiyle sonuçlanmıştır. 18 Mart 1915'e kadar devam eden deniz harekatı yetersiz donanıma rağmen Türk zaferiyle sonuçlanmıştır. 25 Nisan 1915'den, 7 Ocak 1916'ya kadar devam eden kara harekatı da Türk zaferiyle sonuçlanmıştır. Her ne kadar Almanya ile savaş öncesinde yapılan anlaşma gereği onların bize yardım edeceği belirtilse de şartların elverişsizliği nedeniyle yardım savaş bittikten sonra gelmiştir. Bu sebeple bu zafer tamamıyla Türk zaferidir. Bu savaşta istila ordusunun gerisinde bütün dünya kaynakları açık bulunduğu halde Türk ordusunun bin bir yoksulluk içerisinde gösterdiği cesaret ve fedakarlık azim ve irade zaferi sağlamış Çanakkale geçilmez dedirtmiştir.

Geçilmeyen Çanakkale bir sır değil bir güçtür, önce manevi değerlerle bir güçtür. Çünkü burada askerlerine, 'Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum' diyecek dirayette dahi bir komutan Mustafa Kemal, yine burada üç dakika içinde öleceğini bildiği halde şahadet şerbetini içmek için düşman üzerine atılan Türk askeri bulunuyordu. Nitekim burada savaşan insanlar kahramanlaşmışlar, kahramanlaşarak kutsallaşmışlardır.

Çanakkale Savaşlarını Türk ordusunun kesin zaferiyle neticelenmesini elbette ki bir milletin düşman karşısındaki muzafferiyeti olarak değerlendirmek eksik olur. Bu zafer öylesine bir netice ile son bulmuştur ki dünya siyasi görünümünde de önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir.

Çanakkale cephesi nedeniyle Irak ve Filistin cephelerinde bir milyona yakın İngiliz ve Fransız asker müttefik devletlerin ana cephelerinden uzak tutulmuştur.

Yunanistan, Romanya ve İtalya'nın 1. dünya harbine girmeleri geciktirilmiş, Bulgarların müttefik devletler cephesinde harbe katılmaları sağlanmıştır. Ayrıca boğazlardan geçemeyen İngilizler, çarlık Rusya'sına gerekli yardımı götürememiş, neticede çarlık iktidarının yıkılarak yerine ancak 70 yıl hüküm sürebilen Bolşevik bir idarenin kurulmasına sebep olmuştur.

Hem Türk tarihinin hem de dünya tarihinin önemli bir dönüm noktası olan Çanakkale savaşlarında şehitlerimizle birlikte yaklaşık 250.000 insanımızı kayıp vermemize rağmen askerimizin mükemmel bir idare altında gösterdiği emsalsiz müdafaa ile o dönemde hasta adam denilen bir devlet bir millet tekrar ayağa kalkmış, büyük bir zafer kazanmıştır.

Hürriyet ve istiklali varlığın vazgeçilmez unsuru olarak gören ecdadımız, milletimiz bu zaferle bir kez daha hür ve bağımsız yaşamayı şerefiyle hak etmiştir.

Çanakkale aynı zamanda İstiklal Savaşını yöneten ve Cumhuriyeti kuran askeri heyetin, askeri anlamda olgunlaştığı savaş meydanı niteliği taşımaktadır.Bu açıdan Çanakkale savaşını anlamadan istiklal savaşını izah etmek tam anlamıyla mümkün değildir.

Bu vesile ile Çanakkale geçilmez dedirten bu zaferi kazandıran başta Mustafa Kemal ATATÜRK olmak üzere bütün gazi ve şehitlerimizi bir kez daha saygıyla hürmetle anıyorum

Çanakkale Muharebeleri Hakkında Bir Rapor ve Değerlendirme

Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ
Gazi Üniversitesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Associated Press muhabiri olup savaş zamanında İstanbul'da bulunan Alman asıllı Amerikalı Schreiner, tedavi görmekte olan İngiliz yaralıları ziyaret ettikten sonra edindiği bilgileri, ilgili belgeden anlaşıldığı üzere, gazetecilik sıfatını aşan bir iş yaparak Alman makamlarına bildirmiştir1.

Schreiner'in raporuna göre:

1. Karaya çıkan birlikler hareketten, su eksikliğinden ve iaşenin yetersizliğinden sıkıntı çekmişlerdir. Su çıkarma mevkilerine adalardan getirildiği için az zamanda bozularak içilemez bir hâle gelmekteydi. Askerlere verilen günlük erzak ise şöyleydi: 6 adet peksimet, yaklaşık 80 gram un ve 80 gram kuru üzüm ile yeteri kadar Amerikan konservesi. Taze et, patates ya da sebze ise haftada bir verilebilmekteydi.

2. Fransızlar ile İngilizler arasındaki ilişkiler pek fenaydı. İki tarafın subayları birbirleriyle pek az görüşürlerken askerler görüşmüyorlardı.

3. Seddülbahir'de sağ kanadın ucunda Fransızlar ve bunların bitişiğinde siyahı Senegalliler ve sonra Gurkalar, daha sonra Sihler ve en son İngiliz askeri bulunmaktaydı.

4. Gurkalara hiç güvenilmemekteydi. Esasen bunların küçük gruplar hâlinde taksimiyle cephenin çeşitli yerlerine dağıtılmaları düşünülmüşse de daha sonra bundan vazgeçilmişti.

5. Seferî kuvvet esasen 145.000 kişiden ibaretti. İlk çıkarma anında 70.000 kişi sevk edilmişti. Kalanı çeşitli adalarda, Mısır'da, Malta'da ihtiyat olarak kalmıştı. Artık Adalarda hiçbir büyük ihtiyat birliği yoktu.

6. Çıkarma birlikleri çok büyük kayıplar vermişti. Ayrıca askerler arasında hastalar da vardı.

7. İngiliz askerleri Arıburnu civarındaki son hareketten hayrete düşmüşlerdi. Herkes Aydos'un gayet yakınında bir çıkarma olacağını düşünmüştü.

8. Savaşın genel gidişine dair askerler fazlaca bilgilendirilmemişlerdi. Subayları, askerlere Rusların Karadeniz Boğazı girişinde büyük bir kuvveti karaya çıkardıklarını söylemişlerdi. Bu Rus kuvveti müttefiklerin Gelibolu'da yaptıkları gibi kazdıkları siperlere yerleşerek büyük bir Türk kuvvetini meşgul etmekteydiler. Herkes Rus ordusunun yapacağı baskıya güveniyordu. (Schreiner'ın belirttiğine göre Boğazların Karadeniz girişinde Rus çıkarması yapıldığına inandırılan İngilizler, böyle bir Rus harekatının olmadığına inanmak istemiyorlardı).

9. Türkler gayet iyi savaşıyorlardı. Haysiyetliydiler.

10. Atış esnasında Türk topçusunun mermileri genellikle yüksek gidiyordu. Mühimmatları iyi değildi.

11. Gelibolu'ya çıkarılan birliklerden yararlananların nakli güçlükle yapılıyordu. Mısır ve Malta'da hastaneler yaralı doluydu.

Alman denizaltılarının varlığı gayet etkiliydi. Müttefikler denizaltıları etkisizleştirebilmek için tel ağlarla önlemler almaya çalışıyorlardı.

Tuncoku'nun belirttiği üzere2 Gelibolu'ya çıkarma yapılacağı belli olunca Kahire, Sidney, Melburn, Vellington ve Londra gibi büyük şehirlerde yayınlanan gazeteler Türkler aleyhine ön yargılı bir kamuoyu oluşturmak için, savaş esirlerine çok kötü davranıldığını da içeren yoğun ve yaygın bir karalama kampanyasına girişmişlerdi. Bu propagandaya maruz kalan Anzakların savaşacakları Türk askeri ile ilgili kanaatleri şöyleydi: "Abdul: Acımasız, vahşi, zavallı, barbar Türk..."

Schreiner'in Türklerden tümüyle bağımsız olarak ve Amerikalı, Associated Press muhabiri sıfatıyla yaptığı çalışma Türk askerinin ne kadar iyi ve haysiyetli savaşçılar olduğunu, İngiliz esir ve yaralılarına son derece iyi davranıldığını kanıtlamaktadır. Savaş alanında ele geçen esirlere ve yaralı düşman askerlerine yapılan insancıl muamele önyargıları yıkmış ve Toncoku'nun belirttiği gibi muharebeler uzadıkça, Türkler tanındıkça Anzakların kaleminden de Mehmetçiğin hakkı teslim edilmiştir.

Rusların Karadeniz Boğazı'na asker çıkardıkları yalanının uydurulması ise, kolay zafer ve erken barış beklentileriyle gayretlendirilen çıkarma birliklerinin Türk ordusunun kahramanlığı karşısında uğradığı moral çöküntüsünü gidermek amacıyla yapılmış bir propaganda çalışması olmalıdır. Türk ordusunca esir alındıktan sonra bile yanındaki diğer esirlerin ellerini sıkarak hala iki ay sonra İstanbul'a gireceklerine dair güvenceler verebilen bir İngiliz deniz subayı3 umduğunu bulamamanın hazımsızlığı içinde miydi? Yenilgiyi hiç hesaba katmayan İngiliz yönetiminin de bunu kabullenmekte, hazmetmekte büyük sıkıntılar çekmiş olması doğaldır.

SONUÇ

Schreiner'in raporunda dikkat çeken bir şey de Gelibolu'ya çıkan birliklerin bileşimidir. Bu bilgilerde abartma olmadığı gibi eklenmesi gerekenler de vardır. Çanakkale muharebelerinden bahis geçtiği zaman genellikle İngiliz-Fransız birlikleri ve İngiliz ordusunda yer alan Anzaklar (Avusturalyah, Yenizelandalı askerler) akla gelir. Schreiner'in raporunda geçen Sihler ve Gurkalar'ın kim olduğunu o zaman Türkiye'de kim bilirdi? Fakat durumu biraz daha açıklayınca görülecektir ki; Türk ordusunun karşısına çıkarılan asker bileşimi dünyada emsaline rastlanması pek kolay olmayan bir yapıdadır. Söylenebilecek bir şey vardır: İnanılmaz ama gerçek!

Hindistanlı Gülbahadır'ın4 Gelibolu'da ne işi vardı? Sudanlı5 siyahîler burada ne arıyorlardı? Senegalli Muhammed Kamara'yı6 Fransızlar buraya nasıl getirmişti ki o Türklere iltica etmişti? Ya Faslı Ahmet oğlu Hüseyin7 kime karşı ne için savaştığını biliyor muydu? Bir Yeni Zelandalı'nın8 bu savaşa katılmasını gerektiren hangi endişesi olabilirdi? Bir Avustralyalı9 subay Kıltepe mıntıkasında niçin denizden kurtarılarak İstanbul'a gönderilmişti?

Türklerin karşısına bilerek ve isteyerek gelenler de yok değildi. Fransız ordusunda Rum10 gönüllüler şüphesiz ne yaptıklarını iyi biliyorlardı. Yahudi11 gönüllüler de Çanakkale'ye ne için, ne yaptıklarını bilerek gelmişlerdi.

Evet görüldüğü gibi inanılmaz bir dünya karması(!) Türklerin karşısındaydı. Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler, Hindular, Sihler, Gurkalar...

Siyah ırktan, sarı ırktan, beyaz ırktan demeden rengarenk insanlar...

Kahraman Mehmetçik ve onunla bütünleşen büyük kumandan Mustafa Kemal işte Haçlı ordularına bile taş çıkaracak böyle bir ordu karşısında vatanlarının ve milletlerinin haysiyet ve şerefini, hürriyet ve istiklâlini korumak için destanlaşan bir mücadele örneği verdiler.

Peki, aslında Türklerle hiç bir alıp veremediği olmayan, Nuh'un gemisinden inmişçesine çeşitli dil, din ve ırklardan oluşan bu insan grubu Gelibolu'da bir araya nasıl getirilebilmişti? Kuşkusuz kendilerinin olmayan bir savaşta Faslı, Senegalli, Hindistanlı, Yeni Zelandalı, Avustralyalı anaların da yürekleri yanmıştı. Bu çok dramatiktir. Bu askerleri Çanakkale'ye getirenler açısından da bir insanlık ayıbıdır. Ancak kanlarını ve canlarını vatanı uğruna feda eden, şehit ve gazi olan Mehmetçik analarının yüreği herkesten daha fazla dağlanmıştır. Gencecik yaşında kara toprağa düşen Mehmetçik kadar gerçek İngiliz askeri bu cephede telef olsaydı İngiliz kamuoyunda nasıl bir galeyan meydana gelirdi? Hiç düşündünüz mü?

1. ATAŞE Arşivi, K:258, D: 1068, F:33/2-3 (Bundan sonra arşiv adı verilmeyecektir. K:Klasör, D:Dosya, F:Fihrist anlamında kullanılmıştır.)
2. Mete Tuncoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Ankara, 1997, s.20-27.
3. K:258,D:1068,F:2/l.
4. K:258, D:1068,F:3.
5. K:258, D:1068,F:31.
6. K:258, D:1068,F:34.
7. K:258, D: 1068, F:35.
8. K:258, D:1068,F:29.
9. K:258, D:1068,F:39.
10. K:258, D: 1068, F:4.
11. Mete Toncoku, "İsrail'in Kuruluşuna Varan Gelişmeler İçinde Çanakkale Savaşlarının Önemi" Belleten, S.212 (Nisan 1991), s.101-108.